

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ПВНЗ «КРАМАТОРСЬКИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
ІНСТИТУТ»**

ОЛЕКСА ТИХИЙ: ВЧОРА І СЬОГОДНІ

**Матеріали
Всеукраїнської
науково-практичної конференції**

**Краматорськ
2016**

УДК 94 (477)
ББК 63.3 (4 Укр.) + 67.2 (4 Укр.)

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Олекса Тихий: вчора і сьогодні», присвяченій 90-річчю від дня народження правозахисника, філософа, педагога і громадського діяча Олекси Тихого 24 – 25 листопада 2016 р. // Ред. кол.: Півень В.Ф. (відп. ред.) та ін. – Краматорськ: Краматорський економіко-гуманітарний інститут, 2016. – 208с.

Редакційна колегія: В.Ф. Півень,
канд. філол. наук, доцент (відповідальний редактор)

Лантух В.В., докт. іст. наук, проф.
Масалаб Р.М., канд. екон. наук, проф.
Суровцева Р.Ф., канд. пед. наук, проф.
Постернак О.В., інспектор

Рецензенти:

Лантух В.В., д.і.н., професор, ректор КЕГІ

*Схвалено до друку вченою радою
Краматорського економіко-гуманітарного інституту
(протокол № 2 від 26.10.2016)*

ISBN 966-8581-16-4

© Краматорський економіко-гуманітарний інститут

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО Голови Донецької обласної державної військово-цивільної адміністрації П.І. Жебрівського	6
<i>Фіалко Є.Б.</i> ЩО СЛІД ЗРОБИТИ ДО 90-річчя ОЛЕКСИ ТИХОГО?	7

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ПОГЛЯДАХ ОЛЕКСИ ТИХОГО

<i>Білько Д.В.</i> «МЕТРОПОЛІЯ СВІДОМОГО ЖИТТЯ» ОЛЕКСИ ТИХОГО	10
<i>Горбачук Д.В.</i> ДВІ ПОСТАТІ В ДРИМОТНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	13
<i>Гранкіна О.В.</i> ПЕРСОНАЛІЯ ДОН КІХОТА ХХ СТОЛІТТЯ (АБО КІЛЬКА ШТРИХІВ ДО ПОРТРЕТА ОЛЕКСИ ТИХОГО)	17
<i>Івченко О.Ф., Онупченко Л.М.</i> РОЗДУМИ НАД ТЕКСТОМ «ОСТАННЬОГО СЛОВА...» ОЛЕКСИ ТИХОГО	21
<i>Ключова М.О.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ – ПРОВІДНИК ДУХУ	24
<i>Кравчук А.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ДИСИДЕНТ	27
<i>Лазебник С.А., Легчилина О.І.</i> ОСОБИСТІСТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО З ПОГЛЯДУ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ВЧИНКУ	30
<i>Лантух В.В.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ – ОДИН З АВТОРІВ МАНІФЕСТУ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ	33
<i>Макарова Н.Г.</i> ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН МІЖ США ТА СРСР НА ДОЛЮ ОЛЕКСИ ТИХОГО	36
<i>Маршиєв С.</i> ВНУТРІШНІЙ КОНФЛІКТ ОЛЕКСИ ТИХОГО В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМ ПРЕМОДЕРНУ ТА МОДЕРНУ	41
<i>Масалаб Р.М., Підгорна О.В.</i> СУЧАСНІ ІНФОРМАТИВНІ КОМУКАЦІЙНІ МЕРЕЖІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ ОЛЕКСИ ТИХОГО	44
<i>Моторна С.</i> ПРОБЛЕМА «БРАТЕРСТВА» НАРОДІВ І ДУМКИ ОЛЕКСИ ТИХОГО	51
<i>Нагорна Д.І., Юрченко І.Г.</i> ПОСТАТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ	54

<i>Назаренко В.І.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ: «ХТО Я? ДЛЯ ЧОГО Я?»	56
<i>Огнева Л.Р.</i> «НА ПЕРЕХРЕСТІ ДУМОК» ПРО «НЕВІДОМОГО» ОЛЕКСУ ТИХОГО	59
<i>Онопченко І.В.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ ПРО «ВІЛЬНИЙ ЧАС ТРУДЯЩИХ»	63
<i>Орлов І.С.</i> «КРИМІНАЛ» ОЛЕКСИ ТИХОГО	66
<i>Півень В.Ф.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕЛІГЕНТ	69
<i>Польшин О.К.</i> ІСТОРИЧНА ДОЛЯ УКРАЇНИ ОЧАМИ ОЛЕКСИ ТИХОГО	72
<i>Сабельникова Т.М.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК ПРОДОВЖУВАЧ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДУХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ	74
<i>Сердюченко Ю.С.</i> ФЕНОМЕНАЛЬНІСТЬ ПОСТАТІ ОЛЕКСИ ТИХОГО ЯК ФІЛОСОФА-ДИСИДЕНТА ТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ	80
<i>Сичова К.Д., Зоря К.В.</i> СЕМІОТИЧНИЙ ОБРАЗ ОЛЕКСИ ТИХОГО	82
<i>Соколова Т.А.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ – ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОГО ДУХУ	86
<i>Стефанюк С.К.</i> ВІЧНО-ПУЛЬСУЮЧЕ ДЖЕРЕЛО ЕТНОМЕНТАЛЬНОСТІ ТА ІСТОРИЧНО-НОРМАТИВНА СИСТЕМА ЗАКODOВАНИХ УСПАДКОВАНО-ПАТРІОТИЧНИХ УСТАНОВОК	93
<i>Сушко С.О.</i> ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ ОЛЕКСИ ТИХОГО: АНТИЧНІ ТА НОВОГО ЧАСУ ВІДЛУННЯ	102
<i>Федишина Ю.Р.</i> ПОНЯТТЯ ПАТРІОТИЗМУ У ТРАКТУВАННІ ОЛЕКСИ ТИХОГО	105
<i>Фоменко Ю.С.</i> ПРО ЗБІРКУ «ТОЙ, ЩО ДУХОМ НЕ СКОРИВСЬ»	110
<i>Шаля О.А.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСИ ТИХОГО	112
<i>Шама І.В., Тимченко О.В.</i> ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОЛЕКСИ ТИХОГО	115
<i>Ярмак М.Л.</i> ОСОБИСТІСНА ЛЮСТРАЦІЯ МЕНТАЛЬНОСТІ	117

ОЛЕКСА ТИХИЙ – БОРЕЦЬ ЗА РІДНУ МОВУ

<i>Бондаренко Г.І., Сушко О.І.</i> ПРО ПРИЧИНИ НАШОЇ НЕУКРАЇНСЬКОСТІ	121
<i>Бондаренко О.Л., Сиротенко В.П.</i> ЗАСОБИ ОБРАЗОТВОРЕННЯ В ЛИСТАХ ОЛЕКСИ ТИХОГО	124
<i>Машкіна Н.О., Гранкіна О.В., Гранкін М.О.</i> СЛОВНИК МОВНИХ ПОКРУЧІВ ОЛЕКСИ ТИХОГО ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИДОБУТОК	127
<i>Поспелова М.О., Гура Н.О.</i> СПРАВЖНИЙ ДОНЕЦЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ	135
<i>Сергачова В.Е., Турянський О.Д.</i> ДУМКИ ОЛЕКСИ ТИХОГО ПРО РІДНИЙ ДОНЕЦЬКИЙ КРАЙ	138
<i>Служаєва К.П.</i> РЕМІНІСЦЕНТНИЙ ОБРАЗ ОЛЕКСИ ТИХОГО	140
<i>Соловійова Л.П., Сас-Крючкова В.В.</i> УКРАЇНСЬКА МОВА НА ДОНЕЧЧИНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	142
<i>Тепляк Л.В., Гльченко О.А.</i> «ЦИТАТНИК» ОЛЕКСИ ТИХОГО З ПОГЛЯДУ СЬОГОДЕННЯ	145
<i>Тишакова Л.Т.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО «МОВНІ ПОКРУЧІ»	147
<i>Фіалко Т.М., Мірошніченко О.Д.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ І НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ	149
<i>Чепіга І.В., Караїмчук І.В.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ І ВАЛУЄВСЬКИЙ ЦИРКУЛЯР	156

ПЕДАГОГІЧНІ ПИТАННЯ У СПАДЩИНІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

<i>Бодрова Ю.В.</i> ВИЯВИ СКОВОРОДИНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ОЛЕКСИ ТИХОГО	161
<i>Вовкотруб Н.В., Ганевський С.О.,</i> СПОГАДИ ПРО ОЛЕКСУ	164
<i>Гульбс О.А., Толстов Д.К.</i> ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ОЛЕКСИ ТИХОГО	170
<i>Гура Н.О., Карначова І.А.</i> ПЕДАГОГ ТИХИЙ – ПРО МАТІР І ДИТИНУ	173
<i>Захарцова О.Є.</i> СПАДЩИНА К. УШИНСЬКОГО, В. СУХОМЛІНСЬКОГО ТА О. ТИХОГО І ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО СЛОВА У НАШИХ ДІТЕЙ	176

<i>Кузьміна В.Ю., Кайманова Я.В.</i> ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ ОЛЕКСИ ТИХОГО	179
<i>Ліщина О.М.</i> ОЛЕКСА ТИХИЙ ПРО «МАТЕРИНСЬКУ ШКОЛУ»	182
<i>Луняка В.А.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕКСИ ТИХОГО В ПРОЕКЦІЇ НА СУЧАСНЕ ШКІЛЬНИЦТВО ДОНЕЧЧИНИ	185
<i>Макарова Л.М.</i> ВІДКРИВАЄМО ДЛЯ СЕБЕ ОЛЕКСУ ТИХОГО	189
<i>Проселкова О.О., Жабер Н.М.</i> УЧИТЕЛЬ І УЧЕНЬ	192
<i>Сташкевич О.Ю., Щербина О.С.</i> ДУМКИ ОЛЕКСИ ТИХОГО ПРО ВИХОВАННЯ І КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ	196
<i>Строчук С.В.</i> СПРАВЖНІЙ ПАТРІОТ З ДОНБАСУ	199
<i>Суровцева Р.Ф.</i> ДО ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ДОНБАСЬКОМУ РЕГІОНІ ЗА ТВОРЧОЮ СПАДЩИНОЮ ОЛЕКСИ ТИХОГО	203

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
Голови Донецької обласної державної військово-цивільної
адміністрації
П.І. Жебрівського

Шановні колеги!

Насамперед, хочу відзначити актуальність і своєчасність такого поважного зібрання науковців-дослідників життя та діяльності Олекси Тихого – видатного діяча національно-визвольного та правозахисного руху, педагога-новатора і філософа, уродженця Донеччини.

Олекса Тихий є одним із найяскравіших представників дисидентського етапу українського руху опору другої половини ХХ століття. Хочу наголосити на двох важливих речах. Перше: саме представники дисидентського правозахисного середовища сформували модерну українську національну ідею, в основу якої було покладено ідею прав людини, базовану на Загальній Декларації Прав Людини. І друге: український дисидентський рух став логічним продовженням національно-визвольної боротьби українського народу першої половини ХХ століття, але вже під новими гаслами та із новими ідеями, де концепція права нації на самовизначення доповнилася ідеєю прав людини.

90-літній ювілей цього відважного, послідовного й незламного борця з тоталітарним кремлівським режимом, який поклав своє життя на вівтар відродження та ствердження незалежної й соборної України, має стати для нас, донеччан, знаковою та символічною подією. Олекса Тихий має статиточкою опори, від якої потрібно вести планомірну й системну роботу з вивчення й донесення широкому загалові наших краян відомостей про самовідданий і жертвний чин правдивих героїв нашого краю, борців за ствердження українського духу на нашій землі.

Сьогодні на лінії фронту наші бійці ціною свого життя забезпечують нам умови мирного життя і спокою. Олекса Тихий у 50-х – 80-х роках минулого століття разом із малою горсткою дисидентів також тримали фронт Честі і Гідності українства. Тому ми з повним правом можемо розглядати постать нашого земляка, як натхненника та незримого учасника нинішнього протистояння агресії й тероризму на нашій землі.

Фаховий педагог Олексій Іванович Тихий є також натхненником і для нинішніх учителів, викладачів і науковців середньої та вищої шкіл, які навчають і виховують юне покоління донеччан у дусі любові до рідного Слова, нашої героїчної історії,

Українського Війська та не менш героїчної праці наших інженерів, робітників промислових підприємств, копалень та сільських господарств.

Бажаю учасникам усім вам конструктивної й результативної роботи.

З повагою Павло Жебрівський.

Фіалко Євген Борисович

редактор газети «Наша Дружківка»

м. Дружківка

ЩО СЛІД ЗРОБИТИ ДО 90-РІЧЧЯ ОЛЕКСИ ТИХОГО?

До 90-річчя Олексі Тихого залишилось понад чотири місяці. Безумовно, це буде дуже важливий день для всієї України, оскільки нинішні трагічні події неможливо зрозуміти без того, про що говорила, писала й попереджала ця людина. А найважливішими ці дні будуть для нас, тому що на нашій землі, у нашому місті 39 років тому відбувся несправедливий суд над Олексою Тихим, у якому погодились брати участь десятки дружківчан, посадовців того часу.

Цей суд покарав Олексу, відправивши на 10 років у табори, а фактично – на смерть, бо через сім років він помер через хворобу у неймовірних муках у тюремній лікарні. Тобто, на наших очах відбувалося вбивство безневинної людини, у якому погодилась брати участь частина мешканців нашого міста. Цей гріх – один із найтяжчих – упав саме на нас, а його тягар посилило те, що Олекса Тихий виявився не лише пророком, що передбачив тоді все те, що відбувається на Донбасі сьогодні. Він, фактично, повторив подвиг Ісуса Христа, взявши на себе наші гріхи перед Україною, і викупив їх ціною власного життя. По його смерті жодна нормальна людина вже не може сказати, що Донбас – то не Україна. Аби довести зворотнє, слід було б знайти вияв такого самого вияву сили духу в боротьбі за т.зв. «русский Донбасс»...

1989 року його прах разом із прахом Василя Стуса та Юрія Литвина було перевезено із холодної пермської землі й перепоховано на Байковому цвинтарі у Києві під час велелюдних жалобних заходів. Так, ще за Радянського Союзу Олекса Тихий повернувся в Україну як національний герой, отримавши запізніле каяття й визнання.

А який же стан справ у нас, на його малій батьківщині? Ще десять років тому в Дружківці про нього знали лише ті, хто пам'ятав його особисто або читав газету «Окно», що публікувала матеріали про діяльність Фонду ім. Олекси Тихого, головною метою якого було спорудити йому пам'ятник як відомому правозахисникові. Зібрати необхідну суму тоді так і не вдалося. Цікаво, що на пам'ятник надсилали гроші люди з усієї України і навіть з-за кордону, натомість дружківчани виявилися надто скупими. Зазвичай вони говорити так: бандерівцю я нічого не даватиму... Було чимало таких, які вірили в те, що буцімто Олекса Тихий приїхав до нас із Західної України, оскільки серед місцевих вони таких ще не бачили. Так що ж відбулося за останні десять років? Пам'ятник Олексі Тихому було таки поставлено – на подвір'ї школи №14, де він учився й учителював – приватною особою (Євгеном Шаповаловим) від щирого серця, і тому акумулював навколо себе сотні таких сердець, що палали любов'ю до України. Тут відбулися десятки яскравих патріотичних заходів, побувало немало знаменитих людей.

Не випадково за перших же потуг т.зв. «русской весни» його облили фарбою, а потім спаплюжили і знищили. Однак, за декілька місяців, мов «фенікс із попелу», він відродився на кошти, зібрані освітянами та іншими небайдужими громадянами. А нині планується неподалік створення цілого комплексу із садом, що вже висаджено навесні цього року, аркою, алеєю, лавками і т.ін. – справжнього сакрального місця, пов'язаного з його ім'ям.

Аналогічною є доля й меморіальної дошки, відкритої десять років тому на фронтоні будівлі центральної бібліотеки ім. Лесі Українки й так само понівеченої вандалами. Її було очищено й урочисто відкрито 27 січня 2007 року, але зрештою знов спаплюженої у лютому 2014-го. Нині її готують до реставрації, щоб повісити на тому самому місці.

За десять останніх років вийшло десятки книжок про Олексу Тихого, у тому числі фундаментальний двотомник, виданий коштом Донецької обласної державної адміністрації у 2012 році.

Невдовзі було створено документальний фільм про Олексу Тихого (режисер Олексій Синельников), що розійшовся в сотнях копій. Двічі (2007 та 2012 роках) у щент наповненій залі Донецької обласної філармонії відбувалися урочисті заходи з нагоди 80-х і 85-х роковин від дня народження нашого землянина. Крім того, загальновідомо, що щорічно проходять «Олексині читання», в яких узяли участь учні та студенти Донецька, Краматорська, Слов'янська, Костянтинівки, Часів-Яру й, зрозуміло ж, Дружківки.

На День Незалежності, 24 серпня, Олексі Тихому присвячуються масові велопробіги, тому, що він, як ніхто інший із наших земляків, гідний вшановання саме цього пам'ятного дня. Упродовж двох останніх років за сприяння Донецької обласної військово-цивільної адміністрації мали за мету сприяти створенню єдиного проспекту ім. Олексі Тихого, що поєднає Слов'янськ, Краматорськ, Дружківку та Костянтинівку. Нині його відтинки (Олесієво-Дружківка, Краматорськ, Слов'янськ) вже перейменовано. Залишилося завершити перейменовувати декілька ділянок, в тому числі й вулицю Московську, вулицю, яку останньою бачив Олексі Тихий крізь загразоване вікно 1 липня 1977 року, прощаючись з рідними місцями, коли його увозили із Дружківки по завершенні «найгуманнішого у світі радянського суду»...

Ми висвітлили лише частину змін, пов'язаних з іменем нашого видатного крайнина-правозахисника, що сталися останнім часом на наших очах – і лише тих, яким самі були свідками чи учасниками. Нам здається, що ці зміни давно вже мають не тільки зовнішній характер. З часом, все більше людей починають усвідомлювати значення подвигу Олексі Тихого, що поклав своє життя заради того, щоб ми жили у вільній демократичній державі, говорили рідною мовою, знали свою історію і культуру, щоб ми пишалися приналежністю до великого українського народу.

Зрозуміло, ми подолали лише півшляху до цієї мети. Ще далеко не все складається так райдужно, як нам би хотілося, і попереду – ще неабиякі труднощі, однак, їх не можна порівняти з тими, що довелося пережити першим борцям за незалежність. Серед них одне з чільних місць належить Олексі Тихому. «Жертви не спопеляють, а запалюють серця», – писав він у листі з місця останнього ув'язнення.

Його наступний ювілей (27 січня 2017 року) – саме з тих знакових подій, які допомагають нам розбудовувати нову Україну. Міська рада цього літа ухвалила Програму підготовки до відзначення 90-річного ювілею Олексі Тихого, яка передбачає цілий ряд заходів. Це сталося вперше в нашій історії. Та хотілося б, щоб ці зовнішні атрибути стали нашими внутрішніми переконаннями. Щоб ми могли потім сказати собі, що зробили все, аби очистити своє місто від того ганебного злочину, який стався тут 39 років тому.

(публікація в газеті «Наша Дружковка», № 37 за 14 вересня 2016 року)

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ПОГЛЯДАХ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Білько Дмитро Вікторович
культуролог, науковий співробітник
Дружківський історико-художній музей
м. Дружківка

«МЕТРОПОЛІЯ СВІДОМОГО ЖИТТЯ» ОЛЕКСИ ТИХОГО

Клавіатурте розум, почуття і волю – клавіатурте!
Шукайте метрополію свідомого життя.
Микола Хвильовий

Олекса Іванович Тихий – український педагог, правозахисник і публіцист – був однією з ключових постатей українського дисидентського руху на Донеччині. Належав до тих українців Донецького краю (Іван Дзюба, Василь Стус, Микола Руденко та ін.), що обстоювали демократичні й національні права людини, чинили спротив русифікації та асиміляції українців.

Метафора з Миколи Хвильового, гадаю, якнайкраще передає ціле життєве кредо Олексі Тихого. Адже він не лише шукав «метрополії свідомого життя», він сам у певному сенсі став частиною такої метрополії, перетворивши своє життя на суцільний заклик до Чину на захист справедливості та пізнання.

Так само, як і покоління Хвильового, покоління українських дисидентів виводило власну критичну позицію із загального колоніального стану України, а отже, їм ішлося про запобігання асиміляції та провінціалізації української культури, про рівні права з іншими народами. Обидва покоління були цілком свідомі того, що мають справу з імперією, яка лише змінила шкіру, але не поміняла своєї політики щодо поневолених націй.

З цього приводу один із найбільш авторитетних істориків української діаспори Іван Лисяк-Лудницький колись пояснював засадничі аспекти цього явища: «... асиміляція, до якої прямувала російська політика, була передусім асиміляцією на державній, або імперській площині. Зате не вважалося небезпечним, що українське селянство продовжувало балакати своєю мовою («малоросійським наріччям») та зберігало різні риси традиційного народного побуту, – як довго це не виходило за межі фольклорної етнічності. Царському урядові залежало на тому, щоб русифікувалося все, що соціально й

культурно піднімалося понад народну масу. ... Нема сумніву, – завважував далі історик, – що УРСР є своєрідною нео-Малоросією. ... Іншими словами, Україна не повинна ніколи стати нацією в повному значенні слова; вона мусить назавжди залишитися пів-нацією, регіональним різновидом єдиного імперського комплексу» [1, 473 – 474].

Втім, якщо усвідомлення небезпеки було спільним для обох поколінь, то уявлення про те, як чинити спротив тій небезпеці, значно відрізнялося.

Видатний український гуманітарій XX сторіччя Юрій Шевельов, люто заперечуючи українську провінційність, цілком справедливо назвав її найгіршою серед наших вад [4]. То був сучасник Миколи Хвильового, його палкий прихильник, що розумів отой заклик про пошуки «метрополії свідомого життя» в якнайширшому сенсі. Себто, у створенні нового культурного початку, незалежного від старих імперських центрів, але водночас не замкненого на собі, відкритого світові. На його думку, націонал-комуністу Хвильовому йшлося про масштабний проект, який надавав би світові нових підстав для єдності, а Україні універсального сенсу існування. Відповідно, це потребувало активізації всіх культурно-інтелектуальних потенцій нації, завзятого «романтизму». Це був суто експансивний заклик доби українського відродження, спрямований на те, аби наново запанувати над власними, передусім міськими, теренами, здобути нового трибу життя, а відтак рушити далі і на Схід, і на Захід. Такий романтизм мав хоч і культурницьку, але досить войовничу енергію заволодіння масами та просторами.

Попри те, що на початках більшість українських дисидентів виходили з більш-менш доступних їм, за умов тодішньої інтелектуальної атмосфери, націонал-комуністичних ідейних настанов, вони витворили альтернативну програму покоління, яка мала радше інтровертивний характер. Вони були тими, хто мусив починати з себе, оскільки тодішній культурний простір був геть зрусифікований, в українців не було жодного середовища для вільного спілкування. Тому-то цим відчайдухам майже не йшлося про масштабні проекти перетворення класів, націй та верств, бо вони працювали у вимірі особистої позиції, нехай бо спрямованої до світового загалу. То не були конквістадори, то були донкіхоти. В тому полягала їхня велич, їхня драма й трагедія. Їм доводилося бути апологетами й адвокатами очевидності, оскільки більшість їхніх сучасників відмовлялися визнавати цю очевидність або ж войовничо її заперечували.

Олекса Тихий є чи не найтрагічнішою постаттю з-поміж

українських дисидентів, які поклали життя, опираючись неправді. Вже замолоду він склав собі життєве кредо, якого ніколи не зраджував та серед 12 пунктів якого були й такі слова: «Я свідома частина Всесвіту, людства, свого народу, оточення за місцем проживання й роботи, у колі своїх друзів і недругів. Я за все відповідальний. Я маю людську гідність, національну гідність. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге» [3, 15]. Зараз вражає сама ця програмовість й намагання раціоналізувати власні моральні пріоритети й потенції, а головне – цілком усвідомлена жертвність.

Готовність слідувати цим заповідям підтверджується цілою біографією Олекси Івановича. Прикметно, що один з останніх текстів Олекси Тихого «Історична доля України», написаний у співавторстві зі священником Василем Романюком, за своєю суттю є так само манифестацією життєвого кредо, але вже цілого покоління українських дисидентів. Це сума моральних імперативів тих людей, хто «відкрито висловлює свої думки й переконання». За умов тоталітаризму ці люди мали розуміти, що «шлях до свободи лежить через тюрму»: за слова правди дисидентів у прямому сенсі переслідували каральні органи та знищували у лікарнях і таборах.

Тотальному контролю й ідеологічній доцільності замість закону, встановлених радянським режимом для своїх громадян, автори «Історичної долі України» протиставляли тотальний гуманітарний спротив на особистому рівні, що полягав у мирному саботуванні соціальних інституцій та практик, котрі так чи інакше сприяли асиміляції або поширенню шовіністичних настроїв щодо українського народу. Крім цього, кожен український дисидент мав активно продукувати свідоме життя, дбати про свій інтелектуальний розвиток, завжди говорити рідною мовою, обстоювати права людини й своєї нації у межах чинних законодавств, вести здоровий спосіб життя. Потрапивши за ґрати, така людина мусила продовжувати спротив, оскільки її приклад мав надихати інших людей бути сильними й свідомими свого вибору.

«Я робив тільки те, що є не лише правом, а й обов'язком, злочину ніякого не скоїв... Істина завжди перемагає – правда, іноді після смерті», – ніби підсумовував Олекса Тихий, пишучи своїй сестрі Шурі з радянських таборів [2, 116]. В цих словах немає ані крихти позерства чи то якоїсь патетики, бо це кредо людини, життя якої було суцільним спротивом неправді й «інтелектуальному геноциду», хай там якими ідеями той не прикривався. Цей чоловік знав, що за власні слова відповідає своїм життям. Знав, що, крім можливості слідувати власному слову, в нього все решта відібрано. То була ціна українського

поневолення й колоніального стану тодішньої України.

Минуло вже більше тридцяти років відтоді, як загинув у неволі Олекса Тихий. Протягом цих десятиріч наша країна здобула незалежність, народилися вільні люди. Втім, виявилося, що ми не вивчили уроків Олекси Тихого, не почули його слів, не зрозуміли думок, знехтували попередженнями. Не дивно, що й по цім часі морок сталінського минулого намагається наздогнати цілу нашу країну. На захоплених росіянами територіях знову чуємо ганебні слова: НКВД, каральна медицина, катування. На жаль, досвід українського дисидента із Дружківки набув зараз нової актуальності. І добре, дуже добре, що нам є до кого звернутися у теперішній скруті, опертися як на незаперечний, перевірений часом та випробуваннями долі моральний авторитет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Том 2 / Іван Лисяк-Рудницький. – К. : Основи, 1994. – 573 с.
2. Олекса Тихий: думки про рідний Донецький край. Том I / Упорядкували Овсієнко В.В., Олійник М.В., Півень В.Ф., Фіалко Є.Б. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина»», 2012. – 416 с.
3. Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі. Том II / Упорядкували Овсієнко В.В., Олійник М.В., Півень В.Ф., Фіалко Є.Б. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина»», 2012. – 368 с.
4. Шевельов Ю. Над озером. Баварія. Триптих про добу, про мистецтво, про провінційність, про призначення України, про голуби і інші речі / Юрій Шевельов // 3 історії незакінченої війни / Упоряд. Оксана Забужко, Лариса Масенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 71 – 134.

Горбачук Дмитро Васильович
*доцент кафедри української
мови та літератури
ДВНЗ "Донбаський державний
педагогічний університет"
м. Слов'янськ*

ДВІ ПОСТАТІ В ДРИМОТНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Василь Горбачук і Олекса Тихий. Дві сторонні, на перший погляд, людини. Дві несхожі одна на одну долі. Один – родом з далекої лісистій Берестейщини, де українське коріння стали шукати й

відновлювати лише після розпаду Радянського Союзу. Другий – народився й виріс на шахтарському Донбасі, навмисно зрусифікованому й здепатріотизованому. Але дух українства проріс незламним паростком у їхніх душах і спонукав до дій на теренах національно-патріотичного відродження України.

Василь Тихонович Горбачук народився в селі Міжлісся Березівського району Брестської обл., Білорусь. Мене часто дивувало: як вийшло, що мій батько за національністю українець, а його брати і сестри – білоруси. Якось він мені пояснив, що, навчаючись у польській, а потім у радянській (білоруській) школі, він звернув увагу, що вчителі розмовляють не такою мовою, якою спілкуються його рідні. Пізніше з'ясував, що його рідна мова – українська. Таким чином, через усвідомлення своєї мовної належності відбулась національна самоідентифікація. Саме тому Василь Тихонович все своє життя присвятив популяризації цієї скарбниці української ментальності. Роки навчання у Львівському державному університеті імені І.Франка виховали у ньому справжнього Патріота, людину, котра щиро вболівала за українство, його майбутнє.

Олекса (Олексій) Іванович Тихий народився на хуторі [Їжівка](#) Краматорівського району [Артемівської округи](#). Попри те, що виріс у зденационалізованому Донбасі, а вищу освіту здобув у Московському державному університеті імені М.В.Ломоносова, генетичне коріння українства не втратив, а проніс через усе своє життя прагнення відродити українську мову та національну культуру на [Донеччині](#)

Обидва жили і мріяли у складних суспільно-політичних умовах тотального стеження і переслідування. Це накладало відбиток на умови спілкування. Доводилось говорити, дотримуючись неписаних правил обережності – уникати конкретики, якщо в ній не було практичної необхідності, щоб при непередбачуваному збігу обставин, якогось несподіваного випадку не навести можливих винювачів на небажаний слід. Василь Тихонович у своїх щоденникових записах (які ретельно переховував) неодноразово згадує про "розмови на мигах", "прогулянки в парках", "обережні натяки" при спілкуванні з колегами і друзями. Адже і "стіни мають вуха".

Попри це, дві яскраві постаті, Василь Горбачук і Олекса Тихий, не могли не зустрітись. На момент першої зустрічі обоє відчували на собі роботу "органів". Василь Тихонович "мав за плечима" звільнення з роботи за зв'язки з дисидентами і поширення самвидавської літератури. Після принизливого і психологічно напруженого року безробіття отримав "дозвіл" працювати на зрусифікованій Донеччині. Він так згадує перші дні роботи у

Слов'янську: "Ось уже майже місяць, як я у Слов'янську... Їхав я сюди в депресивному стані. Це почуття пригнічення не покидає мене, правда, наvertsється вже з меншою силою. Не хотілось навіть записувати свої думки, спостереження, ситуації. Пригадую, пробудився в вагоні вранці (була мжичка надворі). Непривітно було на душі, коли під'їжджали до станції Ясинувата... Сів в автобус, проїжджаємо Горлівку. І тут ніяких яскравих, світлих спогадів: життя «в кутку», щоденні мандри в їдальню, безконечна робота. І лише крихти романтики в цьому драглистому болоті.

Можливо, депресія викликана поганим станом здоров'я: болить голова, втомлююсь на лекціях страшенно. Рік нервового напруження дає свої наслідки" [2, 6].

Олекса Тихий був засуджений «за антирадянську агітацію та пропаганду», а після звільнення, не маючи можливості влаштуватись на роботу за фахом, працював вантажником, слюсарем-механіком, оператором-дефектоскопістом, пожежником [3]. Однак продовжував небезпечну на той час діяльність у царині відродження українського Донбасу: писав листи до керівних органів, шукав однодумців...

Перша зустріч, як згадував батько, відбулась у 1976 році. Яюсь до нього на роботу зайшов молодик з проханням проконсультувати його з приводу словника, над яким той працював. "Ця людина мені відразу сподобалась – приємний вираз обличчя, дуже хороше враження справляло прекрасне володіння моїм співбесідником українською мовою, що на Донеччині було неабиякою рідкістю, манера говорити розважливо, не перебиваючи партнера, відчувалась широка ерудиція, розум, за простим, ніби й банальним висловом вгадувався глибокий, вистражданий підтекст..." [1, 10].

Майже одразу обоє відчували спорідненість душ і спільність поглядів. Тому їхні зустрічі стали регулярними. З формально-мовознавчих тем (про словник слів-покручів в українській мові, над яким працював О.Тихий) поступово перейшли на болючі теми шкільництва, русифікації, що швидкими темпами насувалась. Говорили й "про політичні умови, в яких важливо було вижити не лише заради біологічного існування, а й задля боротьби, що і як можна зробити корисного для нації в умовах її тотального нищення" [1, 11]. У цих невимушених бесідах, палких дискусіях народжувались, очевидно, нові ідеї, виношувались плани...

На жаль, їхні зустрічі тривали не довгий час. На початку лютого 1977 року Олексу Тихого заарештували. Василя Тихоновича декілька разів викликали на допит у справі Тихого і "слідчий КДБ дивувався: «Как это случилось: на всю Донецкую область всего один

націоналіст нашелся и вы с ним стакались?!» Та чи можна було в дрімотному суспільстві не відчуті особистості?!" [2, 54]. Як стало відомо з переказів, заарештували Олексія Івановича через його обурення суцільною русифікацією. Потім зробили обшук і "знайшли" зброю, друкарську машинку та інші "вещдоки", які свідчили про його антирадянську діяльність.

Цей арешт переріс у вирок, а з міць відбуття покарання Олекса Тихий уже не повернувся: склав голову в сталевих лещатах радянських гулагів.

Василь Горбачук зміг здолати депресивний стан, роки небуття та гоніння й зрозумів, що саме на далекому й зрусифікованому Донбасі, як ніде, потрібна його сила, знання та допомога людям, що прагнуть відродити, а подекуди здобути, зрозуміти свою самоідентифікацію, відчуті подих славної історії та мати можливість славити власних, не нав'язаних, героїв. Він став засновником філологічного факультету Слов'янського держпедуніверситету, якому присвятив останні двадцять років свого життя, створивши на Донеччині осередок справжнього українського патріотизму.

З погляду сьогодення, вчинки цих непересічних українців виглядають майже неймовірно, але вони зробили свій свідомий вибір, гідно пройшли обраним шляхом до кінця, бо по-іншому, мабуть, просто не могли, не розуміли життя без власних переконань, власної історії та традицій. Саме вони стали одними з перших українських пасіонарів радянського Донбасу, що проторили шлях наступним поколінням українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачук В.Т. Син Донецької землі: Спогад про Олексу Тихого // "Той, що духом не скоривсь": Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Олекси Тихого. – Дружківка, 1994. – С. 10 –17.
2. Горбачук В.Т. Тридцять років на Донбасі: щоденникові записи (1973-2004). – Слов'янськ : ТОВ "Видавництво "Друкарський двір", 2010. – 218 с.
3. Тихий Олексій Іванович [електронний ресурс]: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тихий_Олексій_Іванович

Гранкіна Оксана Валентинівна
учитель української мови та літератури
Краматорської загальноосвітньої
школи I- III ступенів №8

ПЕРСОНАЛІЯ ДОН КІХОТА ХХ СТОЛІТТЯ (АБО КІЛЬКА ШТРИХІВ ДО ПОРТРЕТА ОЛЕКСИ ТИХОГО)

Олексій Іванович Тихий – безкомпромісний правозахисник, активний дисидент, невтомний борець, член-засновник Української Гельсінської Групи, національно свідомий українець, син Донецької землі, пристрасний вболівальник за долю української мови й культури, Дон Кіхот ХХ століття з обличчям європейського президента... Саме так сьогодні називають Олексу Тихого краєзнавці й історики, науковці й журналісти, земляки й рідні.

Левко Лук'яненко (*колишній політв'язень, нині – відомий політик, народний депутат*) зазначає: «Не всі люди губляться в бурхливому морі життя. Ті люди, що вам справді потрібні, не губляться. Губляться ті, без яких можна обійтися, які не вельми потрібні. Справжні люди не губляться того, що вони по-справжньому віддані тій справі, що й ви. Справжні люди сходяться на основі спільної ідеї, їх життя може географічно роз'єднати, але позаяк вони діють в одному напрямку і працюють для однієї мети, вони знаходять себе знову і знову. Справжні друзі не губляться, бо їхня спільна справа живе постійно і вона постійно їх зближує, дає їм відчуття спільності. Якщо згубився живий друг, не слід тужити – він другом і не був... » [11].

Сьогодні нагадає ті далекі та складні часи, коли Олекса Тихий разом із побратимами (О. Бердником, Л. Лук'яненком, Ю. Орловим, М. Руденком, В. Стусом та іншими) вершив історію свого часу...

У відкритому листі до Мадридської наради країн члени Гельсінської групи писали: «Брати! До вас звертаються політв'язні Мордовських і Пермських таборів СРСР... Знедолені, позбавлені елементарних людських прав, відкинуті на саме дно планетарного пекла, ми шлемо вам щире слово перестороги і жалю.

Грізний час! На лезі меча балансує людство над термоядерною безоднею. Ви, розуміючи це, збираєтесь для того, щоб знайти шлях до роззброєння, співіснування й спільної платформи буття.

Але не обманюйте себе лушпинням підписаних папірців і

політологічних компромісів. Яке роззброєння, який договір може привести до мети, якщо арсенали людських сердець переповнені найстрашнішою зброєю – зброєю ненависті?

Власне війна ідеологій породжує безглузду гонку озброєнь, тому необхідне роззброєння сердець і душ. Необхідний єдиний критерій буття для всіх людей понад розмежування рас, націй, релігій. Обміркуйте самі ці проблеми і, насамперед, головну – проблему припинення ідеологічного протистояння. Ця хвороба зароджується всередині держав і країн і переноситься у міжнародні взаємини.

Ми маємо на увазі переслідування в багатьох країнах... наш гіркий досвід політв'язнів показує, до якої безодні... доходить караюча машина нашої держави, яка... спрямувала весь арсенал... знущань, принижень, страждань на людей, вся вина яких полягає лише в чесному, відвертому висловлюванні критичних думок.

Ми говоримо це не для того, щоб викликати співчуття до себе. Несучи свій хрест на Голгофу, ми думаємо не про себе, а про долю людства, яке приречене на вічний конфлікт, доки не усунуто ідеологічне переслідування всередині тих чи інших країн» [3, 318-319].

Саме так мислив Олексій Іванович Тихий ще тоді, у другій половині XIX століття. Він не боявся сказати про це вголос, адже деструкція не тільки інформації, а й так званих «старих форм» існування призводила до знівечення національного стрижня в кожній людині, а тим більше, якщо ця людина вважала себе українцем.

Особистість закатованого Олекси Тихого, як фактора культури, треба показати в усій її величі й красі, адже для українського народу вона дає головним чином те, що було необхідним упродовж семисот років: досвід формування почуттів, попри всі перепони, збереження високої людської гідності, пристрасне прагнення державної незалежності і, нарешті, готовності не на словах, а на ділі підставити голову у змаганні за національні ідеали [9,6].

Метою розвідки є визначення актуальності пророчих слів Олекси Тихого про майбутню долю нашого краю (у світлі сучасних подій), розкриття зв'язку національної діяльності зі світоглядною орієнтацією митця.

Новизна роботи полягає в дослідженні творчого доробку Олекси Тихого, у якому містяться думки, перестороги та заклики щодо майбутньої долі рідного донецького краю.

Актуальність роботи зумовлена важливістю вивчення домінантних одиниць національної діяльності Олекси Тихого, які висвітлюють світоглядну орієнтацію митця.

Об'єктом дослідження є національна діяльність Олекси

Тихого як безкомпромісного захисника української мови, культури, невтомного мовознавця та турботливого педагога .

Предметом дослідження обрано статті та збірки.

Олекса Тихий був достатньо вимогливою особистістю, він постійно працював над собою, тримаючи руку на пульсі. Домінантні одиниці його національної діяльності можна окреслити таким чином:

низка протестів, наприклад, протест проти окупації Угорщини радянськими військами, «антирадянська агітація» та «наклеп на КПРС і радянську дійсність» [3, 10], активна участь в «акціях протестів ув'язнених» [3, 11];

написання статей (про русифікацію Донбасу, проблеми українського села, катастрофічне становище української мови і культури) та укладання збірок, у яких йшлося про «асиміляцію українського корінного населення» [3, 23];

пропозиції щодо можливих форм опору ВКП(б) [3, 101];

створення Української Гельсінської групи;

учителювання та впровадження провідних аспектів національної культури, рідної мови;

формування мовно-літературної норми сер. ХХ ст. (упорядкування Словника мовних покручів, книги «Мова – народ та ін..).

Дисидент Тихий, ідучи на Голгофу, упродовж усього життя ніс важкий хрест «знедолених і гнаних». А чи спроможна була б так упевнено діяти та людина, яка не визначила власних пріоритетів? Олексій Іванович ще в молодості визначив власне життєве кредо. Він писав: «Хто я? Для чого я? Ці питання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них» [3,36].

І сам давав блискавичну й неупереджену відповідь:

«Я – українець... я – громадянин світу... я – клітина вічно живого українського народу.

Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносились його культура].

Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали... українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та письменників, українських композиторів та акторів.

Я маю людську гідність, національну гордість. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге [3,38].

Щоб поважати й цінувати працю, переконання й культуру кожної людини, на якому б рівні в порівнянні з моїми, загальноприйнятими і найвищими досягненнями людства вона не перебувала.

По можливості намагаюся допомогти кожному такому усвідомити себе людиною.

Щоб вивчати, підтримувати, розвивати мову, культуру, традиції свого народу.

Щоби позбутися і сприяти іншим позбутися всього низького, підлого, чужого духові людства» [3, 40].

Досить часто ми ставимо собі питання: як Олексій Іванович прореагував би на сучасні події? Вважаємо, що відповів би Тихий так: «Сумно і моторошно стає на душі при аналізі того, що бачиш навкруги. Цілковита байдужість до всього прекрасного, святого, людського... Забули старі й не дуже старі традиції та обряди, шезли вечорниці, коляди, щедрівки, купальські пісні тощо. А що лишилося? Бездумне сидіння біля блакитного екрана, ...пляшка, розмови про футбол, заробітки, мотоцикли, лотереї, цинічні сексуальні бувальщини» [3, 39].

Ми розмірковуємо над тим, до чого б закликав Олекса Тихий сучасне покоління. І в черговий раз, вчитуючись у рядки його статей, листів, скарг і зібрань, знаходимо відповідь: «Видати книгу, що вчила б шанувати... людську гідність, свій народ... Щоб учителі не соромилися говорити рідною українською мовою, а не ... суржилом, ... з любов'ю вклали в дітей та їхніх батьків свідомість належності до української нації, постійно доводили, що людина без патріотичних устремлінь, без свідомої праці на користь свого народу... без свідомого творення добра – це віл, вартий тільки того, щоб його запрягали в ярмо. Щоб преса, радіо, телебачення систематично, дохідливо доносили до кожного громадянина культурні, наукові, технічні досягнення українського народу...» [3, 23-25]. А нас, українців, аби ми не асимілювалися, не допустили самознищення нації, її інтелектуальної смерті, щоб запобігли небезпеці, що насувається у вигляді «гібридних воєн», постійних протестів чи кривавої розправи, Олексій Іванович закликав цікавитися українською культурою та традиціями свого народу, знати й удосконалювати рідну мову, бути духовно здоровими людьми, дбати про розвиток держави.

Отже, Олекса Тихий – це Дон Кіхот ХХ століття, справжній донецький українець, світоглядна орієнтація якого завжди була провідним аспектом діяльності митця. Донецький дисидент не лише ставив нагальні питання, а й наполегливо та старанно шукав відповіді на них. Дослідивши пророчі слова безкомпромісного захисника української мови та культури Олекси Тихого щодо майбутньої долі рідного краю, можна з упевненістю стверджувати, що вони є не тільки актуальними, а й край необхідними для сучасних поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / Упоряд. Олекса Тихий; післяслово О. Зінкевича. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.
2. Овсієнко В. Олекса Тихий. Справжній донецький українець // Исторична правда. – 2012. – № 1. – С. 11-15.
3. Олекса Тихий: думки про рідний Донецький край (Том I) / Упорядк. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с., 24 стор. іл.
4. Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі (Том II) / Упорядк. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
5. О. Тихий. Роздуми. Збірник статей, документів, роздумів. Упорядн. Осип Зінкевич. – Балтимор – Торонто : Смолоскип. – 1982. – 80 с.
6. Руденко М. Найбільше диво – життя. Спогади, Київ – Едмонтон – Торонто : Таксон. – 1998.
7. Тихий Олекса. Думки про виховання / Всупне слово канд. філолог. наук Пустової Фені Дмитрівни / Донецк: Норд-Комп'ютер. – 2011. – 84 с.
8. Ткаченко О. Українська мова і мовне життя світу. – К.: Спалах, 2004. – с. 264.
9. «Той, що духом не скоривсь»: Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Олексі Тихого. – Дружківка, – 1994. – 56 с.
10. Фіалко Е. Б. Дума про Олексу. // Неизвестная Дружковка. – 2006. – № 1 – С. 13-18.

Івченко Ольга Федорівна

студентка ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»

Онипченко Ліана Михайлівна

*вихователь-методист ДНЗ № 35
м. Добропілля*

РОЗДУМИ НАД ТЕКСТОМ «ОСТАННЬОГО СЛОВА...» ОЛЕКСИ ТИХОГО

Якщо узагальнити зміст «Останнього слова Тихого Олексія Івановича» на суді 1 липня 1977 року, то можна визначити його знак-символ, що вказує на його виважене, змістовне і правдиве звинувачення облудного, фарисейського й цілком політизованого апарату судочинства радянської тоталітарної держави.

Текст «Останнього слова...» умовно поділяємо на 6 пунктів:

1) розповідь Олекси Тихого про себе – що пережив у довоєнні, воєнні й повоєнні часи, тобто якою була у зазначені періоди правдива картина світу;

2) про безрезультатність апеляцій щодо несправедливості першого засудження;

3) про неприховані факти інкримінування йому злочинів, яких він не скоював (напр., стаття «Ви і ми», яку він не писав);

4) про т.зв. «рецензійні нотатки» проф. Стебуна;

5) про протизаконні дії членів слідчої групи та тюремної адміністрації;

б) зауваження про «особливі причини», з яких радянська Фемида вибрала місце проведення суду.

У кожному з умовно виділених нами пунктів містяться необхідні для дослідницьких роздумів тези: 1. «Я завжди дивився на життя власними очима» [1, 215]. А далі Олекса Тихий говорить про пережитий голод 1933 року, війну, фашистів: «...пам'ятаю, як вішали, облави, утікачів і т.д.» [1, 215], ймовірно, проводячи асоціативні паралелі між вчинками чекістів, енкаведистів, фашистів і кагебістів, як споріднених силових структур, що діють за вказівками провідників диктаторських режимів. Ці паралелі, звісно, – не для суддів і не для «відфільтрованої» і спеціально відібраної аудиторії в залі суду – для нас, для тих, хто пізніше аналізуватиме перебіг цього судового фарсу.

Образний вислів Олекси Тихого «дивитися власними очима» в цьому контексті означає – *маю на все власну, не залежну ні від кого думку*. Тобто, гіпотетичні паралелі, зазначені нами, – наслідок суто самостійного спостереження й мислення Олекси Тихого.

До таких самих незалежних думок належить і його індивідуальний висновок щодо проблем перебудови школи, виголошений на освітянській нараді й інкримінований йому як злочинний: «Я заявив, що *наша школа зайшла в глухий кут і її треба перебудувати за Макаренком*. Я сказав, що як кому, а *по-моєму, комунізм у нас не будеться* [1, 215].

Однією з найважливіших для нас тез є та, що міститься в його спостереженнях взаємин громадянина й держави, особи та тоталітарної системи правління країною в повоєнний період: «Уже тоді моє кредо було: *«Шлях до свободи лежить через тюрму»* [1, 215]. Це апелює до численних положень Конституції СРСР, різних офіційних компартійних і державних документів, де йдеться про «громадянську свободу», і неприхований висновок – їхній зміст є нічим іншим, як цинізмом, фарисейством і облудою. А будь-яка спроба справжнього

виявлення свободи слова карається і веде – за ґрати.

Із тексту, що стосується пункту 2 витікає, що влада панічно боїться правдолюбів, а надто – наполегливих, стійких і послідовних. «Я писав, – зауважує Олекса Тихий, – до всіх інстанцій і всюди одержував одну відповідь: «Засуджений правильно» [1, 216]. Отже, тодішнє правосуддя було цілком залежним від рішень головної спецслужби правлячої партії (КПРС), Верховної Ради СРСР та Кабміну: якщо КГБ на комусь «поставив хрест», то радянська Феміда «ламала комедію», вдаючи для годиться видимість правосуддя.

А на запитання: за яку таку провину фабрикували смертельні вироки? дає відповідь сам суддя Е.М. Зінченко: «Ви, Тихий, надто багато знаєте. Було б краще, якби ви знали менше» [1, 214]. Пункт 3: Олексі Тихому інкриміновано авторство статті «Ви і ми», якої він не писав і писати не міг, а також абсурдне звинувачення у зберіганні зброї (іржавий німецький карабін, захований братом) з метою вчинення терактів та ін. Пункт 4: Олекса Тихий викриває наклепницькі свідчення проф. Стебуна, й більш того: «Я вимагаю притягнення Стебуна до кримінальної відповідальності згідно ст.125, ч.2 КК УРСР і вимагаю занести мою заяву в протокол» [1, 231]. Пункт 5: Олекса Тихий прямо й відкрито звинувачує слідчу групу в змовницькому перекрученні змісту документів і фактів: «Всі звинувачення проти мене вигадані слідчими і підтримані прокурором» [1, 217]. І зрештою, пункт 6: суд не міг дати відповідь на запитання: чому цей процес відбувається не в Києві, а в Дружківці, бо запитання це – риторичне: чим далі від столиці, тим легше безкарно чинити облудне радянське «правосуддя».

Висновок: з об'єктивного, тобто правдивого погляду, як перше, так і друге засудження нашого крайнина Олекси Тихого були цілком несправедливими, вчиненими за вказівкою «з верхів». На судовому процесі у червні-липні 1977-го вироки обом підсудним були визначені наперед, і така практика була усталеною, а її фарсова природа – характерною рисою т.зв. «правосуддя». Уважне, вдумливе прочитання тексту «Останнього слова Тихого Олексія Івановича» [1, 214 – 222] дає підстави визнати цілковиту морально-етичну і навіть аргументаційну перевагу підсудного над суддівсько-прокурорською командою як жалюгідних виконавців вказівок своїх владних господарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Ключова Майя Олександрівна
учитель української мови та літератури
Новодонецька ЗОШ I – III ступенів № 17
м. Добропілля

ОЛЕКСА ТИХИЙ – ПРОВІДНИК ДУХУ

Кажуть, що обдаровані люди народжуються щодня, таланти – декілька на десятиліття, генії та герої – на століття. Цю статистику ще ніхто ані підтвердив, ані спростував. Але той факт, що ми ніколи не цінуємо видатних людей, а про справи їхні благополучно забуваємо чи робимо вигляд, що нас це не обходить, – давно вже незаперечна істина. Хтозна, чия в тому провина – чи наш незабагнений характер, чи егоїстична звичка думати “моя хата скраю”. Як би там не було, а досі переважна більшість українців уявлення не має про своїх співвітчизників, які віддали життя за краще майбутнє.

Так на довгі роки пішло у забуття ім’я Олекси Тихого – відомого правозахисника, суспільного діяча і просто патріота. Йому судилося жити у важкі часи, коли за будь-який прояв власної думки, яка не співпадала з ідеєю партії, людину оголошували “ворогом народу”, і в кращому випадку на неї чекала в’язниця, а в гіршому – смерть.

“Найбільше щастя – віддавати себе іншим”. Цією істиною керувалась все своє життя мати Тереза. Знав О. Тихий цей вислів чи ні, але невідступно дотримувався його аж до самої смерті. Не важливо, що це було – чи робота в школі, чи публіцистична діяльність – у всьому він віддавав себе повністю, не визнаючи напівмір.

Олексі Тихому “пощастило” народитись у буремний час великих можливостей, за реалізацію яких, однак, можна було поплатитися власним життям.

Та О. Тихий був не з тих, хто тихенько відсиджувався у “хаті скраю”. Він належав до когорти людей, хто насмівився вголос заявити свій протест існуючій системі. Соціум того часу навряд чи міг зрозуміти такі пориви, а про підтримку їх не могло бути й мови. Для основної маси людей “своя сорочка була ближче до тіла”. До того ж, “вбита” у радянські голови звичка тримати свою думку при собі давалася взнаки. І дійсно, чому треба висловлювати своє незадоволення, якщо це все одно нічого не змінить, тільки неприємностей додасть...

Олекса Тихий не міг і не хотів миритися з таким станом речей. Він був патріотом у первинному, справжньому значенні цього слова. За

радянських часів ідеологи комунізму перекручували не тільки історії країн, а й деякі поняття. Зокрема, такі, як: патріотизм, націоналізм, шовінізм. Здавалося б, що може бути зрозумілішим? Проте гіркі наслідки цього перекручення ми спостерігаємо й сьогодні.

«Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині <...> І чи не злочином годилося б кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом» [1, 38].

Боротися з системою завжди небезпечно і марно, тим більше одній людині. Але як інакше можна було пробудити свідомість в українців, як не власним прикладом?

А ми, сучасники? Чи кожен з нас може впевнено сказати, що зміг би зробити так само? Віддати життя за свої переконання?

А чим відрізняється мовна, та й культурна, ситуація часів О. Тихого і сучасна? Та ж сама “окупація” Донбасу (і України в цілому) російською мовою. Та ж сама бездуховність в людях, байдужість до нагальних проблем мови, освіти, культури. Звичайно ж, такі проблеми мають вирішуватися на рівні уряду, але це не означає, що пересічних громадян вони не повинні турбувати.

Педагог і мовознавець, Олекса Тихий як ніхто розумів значення мови, слова. Адже мова – «одна з основних ознак нації» [1, 39]. По 25 роках незалежності України мовна ситуація мала б покращитися (і це було б логічно). Але цього не сталося. Що є причиною цього? Кількість україномовних шкіл не зменшилася, книги українською так само друкуються і купуються. Проте чи стали більше говорити українською, вживати її не лише на офіційних заходах, а й у щоденному мовленні? Як педагог можу впевнено сказати – не можна навчити дітей, користуючись лише підручниками. Треба постійно вчити власним прикладом. Лише тоді, коли діти постійно чутимуть українську від старших – батьків, вчителів – тоді розмовлятимуть і самі. І справа тут не в престижі мови. Має бути внутрішня потреба говорити рідною мовою. Адже мова – «феномен етносу, народу, нації, одна з основних її ознак, оскільки значною мірою забезпечує нормальне функціонування національного організму в усіх його проявах – політичному, державному, економічному, культурному» [1, 5]. Іншими словами, зберігаючи й плекаючи мову, народ зберігає свою етнічну єдність та самобутність.

«Олекса Тихий, дивлячись вперед, переймався саме цим –

збереженням Духу в Слові» (Півень В. Перечитуючи «Роздуми» Олекси Тихого). І це втілювалося у його праці «Мова народу – народ», а також у незавершеному словнику слів-покручів. Олекса вважав, що примусово не можна вивчати жодну мову, в тому числі й рідну. Але кожен громадянин має знати, що без знання української перед ним будуть закриті всі двері в суспільстві. І сьогодні, як за часів О. Тихого, багато українців не знає мови або ж, знаючи, не користується нею постійно. Чи, що ще гірше, вживає суржик. Закономірним тоді буде питання – якою мовою говоритиме наступне покоління, яке зараз чує російську або суржик замість рідної мови? І чи можна буде чекати від них любові до рідної країни, якщо вони не знатимуть мови? І чи залишиться Україна Україною, якщо не звучатиме українська?

Загальновідомо, що історія розвивається за спіраллю. Все, що відбувається, уже колись було. Змінюються тільки люди. І як вони поводитимуться в тій чи іншій ситуації, і визначає хід історії. Борці були завжди, були й фанатики своєї справи. Але одне в них спільне – вони безкомпромісно йшли до мети і перемагали. Тепер уже не має значення, якою ціною вони цього досягали. Головне – ніколи не схилилися перед обставинами.

Обличчя будь-якої нації складають саме такі люди – герої і борці, інколи – їхні протилежності: кати та тирані. Маємо сміливість стверджувати, що історію творить не народ, а особистості. Вони – втілення усього найкращого, що має нація, вони її свідомість та сумління. І хоча оцінюють їхні подвиги часто вже по смерті, вони не стають від того менш вартісними.

Найважча боротьба – із самим собою. Інколи буває легше виграти війну з ворожою країною, ніж перемогти себе. Але й результати такої перемоги – найцінніші. Просто сказати на словах – не йди на компроміси із сумлінням. А втілити це у життя не кожен зможе. Моральні імперативи примушують нас до певних вчинків, які ми для себе виправдовуємо як єдино можливі в тій чи іншій ситуації. Інша справа, як виглядає це з точки зору стороннього спостерігача. Якщо ми впевнені у своїй правоті, то не оглядаємося на інших.

Так беззастережно переконував у правильності своїх дій Олекса Тихий: рішучо і послідовно. Та оскільки його думка не співпадала з думкою компартії, подальша доля “захисника прав” українців була вирішена: тюрма, а згодом і смерть.

Людину можна знищити фізично, проте в кого стане снаги знищити її ідею? Як не намагалася влада викоринити “крамольні” думки “націоналістів”, їм це так і не вдалося. Вони морально і фізично знищували творчу еліту та інтелігенцію, але знищити націю не змогли.

Усі спроби нівелювання українців з росіянами також не мали успіху: ні через мову, ні через культуру. А це свідчить, що українська нація і культура – явища самодостатні. Якщо цього не бачила “російська імперія”, то це зрозуміло – вона і не хотіла бачити. А от чому цього не бачать самі українці – питання без відповіді.

Тим важливішою є самовіддана боротьба за українську ідею, коли сам народ перебуває в “анабіозі”. Поодинокі спроби пробудити “сплячу масу” не завжди приносять очікувані результати. А гірше, коли нащадки навіть не цінують тої самозреченості. Мовляв, хто їх примушував, жили б собі тихенько, а то шукали пригод. І при цьому не задумуються, що завдяки таким людям вони мають можливість жити.

«Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сіяти в душі дітей і в сім'ї, і в школі, і через літературу, кіно, телебачення...» [1, 54].

Лише тоді можна жити в гармонії з собою і світом. А це і є, певно, метою всього життя людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. Н. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К. : Довіра, 2007. – 262с.
2. Тихий О. Думки про рідний Донецький край // Олекса Тихий: думки про рідний Донецький край: статті, листи, заяви, спогади у 2-х томах. – Т.1 / упоряд. В. Овсієнко, М.Олійник, В.Півень, Є.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.: іл.

Кравчук Андрій Олександрович

Науковий керівник

д.і.н., професор В.В. Лантух

ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»

ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ДИСИДЕНТ

Актуальність даної теми полягає в тому, що в наш час мало хто знає про таку особистість як Олекса Тихий, не тільки у всій Україні, але й в рідній йому Донецькій області.

Мета роботи полягає в тому щоб продивитися якомога детальніше його тяжкий життєвий шлях, який він з мужністю

справжнього патріота і борця за права людини пройшов борючись зі страшною тоталітарною машиною під назвою СРСР.

27 січня 1927 року на хуторі Їжівка біля міста Дружківка Донецької області народився Олекса (Олексій) Іванович Тихий — український дисидент, правозахисник, педагог, мовознавець, член-засновник Української гельсінської групи.

Закінчив філософський факультет Московського університету, працював учителем, завучем. У 1948 вперше засуджений військовим трибуналом Сталінської (тепер Донецька область) області за критику кандидата в депутати на 5 років позбавлення волі, але військовий трибунал МВС Українського округу замінив покарання на умовне. З 1950 працював учителем біології у Ново-Костянтинівській школі (тепер Приазовського району Запорізької області). З 1953 мешкав у селі Рубцове (тепер Краснолиманського району Донецької області), викладав у школі. З 1954 — вчитель історії у рідному селі.

У лютому 1956 році виступив з відкритою заявою проти окупації радянськими військами Угорщини, за що був засуджений несправедливим судом на 7 років таборів суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав. Перебуваючи у концтаборах Мордовії, О. Тихий познайомився з багатьма активістами національно-визвольних змагань, зокрема з композитором Василем Барвінським, лікарем Б. Кортухом, якому допоміг скласти, а згодом і видати книгу "Ліки навколо нас".

Після звільнення 15 лютого 1964 Тихий, не маючи можливості влаштуватись на роботу за фахом, працював на цегельні, вантажником, слюсарем-механіком, оператором-дефектоскопістом, пожежником. Водночас проводив велику роботу з укладання словника української мови, розробив «метод навчання без школи» (за домашніми завданнями). У своїх публіцистичних творах виступав за відродження української мови та національної культури на Донеччині.

У листопаді 1976 Тихий разом з М. Руденком, О. Мешко, П. Григоренком, Л. Лук'яненком, О. Бердником та іншими виступив членом-засновником однієї з найперших правозахисних асоціацій — Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод і підписав перші документи УГГ — «Декларацію Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод» та «Меморандум № 1».

Літературна і правозахисна діяльність Тихого стала причиною його другого арешту. 4 лютого 1977 року його та письменника Миколу Руденка заарештували, а у червні-липні 1977 під час судового процесу («процес по справі Руденка-Тихого») в Дружківці (Донецької області)

звинувачено у «антирадянській агітації і пропаганді» та у «незаконному зберіганні зброї» (було підкинута гвинтівку). 21 липня 1977 оголошено вирок: за ст. 62 ч.2 КК УРСР Тихого було позбавлено волі на 10 років з засланням на 5 років та за ст. 222 ч. I — на 3 роки; остаточно — 10 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії особливого режиму з засланням на 5 років. Визнаний судом «виключно небезпечним рецидивістом». Місцем покарання був визначений табір особливого режиму ЖХ-385/1, с. Сосновка в Мордовії, звідки він був етапований до лікарні в м. Нижній Тагіл.

У своїх спогадах Л. Лук'яненко свідчив, що у грудні 1979 року на 17-й день голодівки-протесту проти знущань охоронців концтабору, у Тихого прорвался шлунок. Перед операцією йому запропонували написати заяву про відмову від своїх переконань, натякнувши, що від цього залежатимуть результати операції. Та в'язень відкинув торги зі своєю совістю навіть перед реальною загрозою смерті. У березні 1980 переведений у табір особливого режиму для політв'язнів у с. Кучино (Чусовський район Пермської області, Росія). Кілька разів оголошував голодування (найдовша — 52 дні). З 1981 тяжко хворів.

5 травня 1984 року він помер після чергової операції в концтаборі міста Пермі. Про останні дні його стражденного життя Василь Овсієнко, побратим Тихого по концтаборам, згадував: "Смертельні метастази вже наскрізь пронизували зболіле Олексине тіло, але з лиця не сходила доброзичлива посмішка, якою він осявав співрозмовника. Знеможений, він лягав на долівку, охоплював руками коліна і так затято, без стогону, терпів люті болі та лайку наглядачів, які вимагали працювати, "не порушуючи режим".

Постановою Пленуму Верховного суду УРСР від 7 грудня 1990 вирокі щодо Тихого скасовано і справу закрито «за відсутністю складу злочину». 19 листопада 1989 року його прах перепохований на Байковому кладовищі в Києві поряд з прахом Василя Стуса та Юрія Литвина (ділянка № 33).

Указом Президента України № 937/2006 від 8.11.2006 р. за громадянську мужність, самовідданість у боротьбі за утвердження ідеалів свободи і демократії та з нагоди 30-ї річниці створення Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінкських угод Олекса Тихий нагороджений орденом «За мужність» I ступеня (посмертно). Вулиці, названі на честь Олекси Тихого, існують в кількох населених пунктах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадько В. Український некрополь. / В. Жадько. — К. : 2005. — 308 с.

2. Просалова В. А. Письменники української діаспори: Донбаський вимір / В. А. Просалова. — Донецьк : Східний видавничий дім, — 2010. — 336 с.
3. Білецький В. Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. / В. Білецький. — Донецьк : Східний видавничий дім, — 2011. — 216 с.
4. Яновська Л. Годинник Олекси Тихого. / Л. Яновська. // — Урядовий кур'єр, — № 206. — 2012. — С. 7.

Лазебник Світлана Анатоліївна
начальник відділу освіти
Дружківської міської Ради;
Легчилина Олександра Іванівна
завідувач методичним
кабінетом відділу освіти
м. Дружківка

ОСОБИСТІТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО З ПОГЛЯДУ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ВЧИНКУ

Загальновідомо, що наші думки або наміри вчинити так або інакше є ще дуже далекими від вчинку як феномену конкретної дії. Тож поставимо за **мету** створити тези пояснювальної моделі теоретичного дослідження вчинку, проаналізувати головні суперечності вчинкових структур, накреслити історичні та онтогенетичні аспекти феномену вчинку Олекси Тихого – надіслання листа до ЦК КПРС (кінець грудня 1959 р.) із протестом проти окупації Угорщини радянськими військами [2, 10]; визначити значеннєвість феномену цього вчинку.

Модель теоретичного дослідження вчинку зазвичай створюється на основі взаємодії двох її складників – 1) загальної та 2) прикладної теоретизації. перша орієнтована на «визначення природи вчинку, його сутнісних ознак, субстанціональних характеристик, специфіки реальних проявів тощо» [1, 444].

Інший аспект цієї проблеми торкається розгляду конкретного вчинку (що зазначено вище) у певних контекстах і дискурсах доби.

Родина є тим мікросередовищем, в якому акумулюються основні мотиваційні чинники. Так, дошукуючись природи вчинку, звернемось до свідчень найближчої до Олекси Тихого людини – сина Володимира: «Мені хотілось би дещо додати про перше ув'язнення батька. Це було 1957 року. Суд був закритий, нікого туди не пустили.

Йому інкримінували листи до Президії Верховної Ради СРСР, де він піддав критиці радянську демократію й висловлював сумнів у тому, що в Радянському Союзі будеться комунізм. (...). Одночасно там був протест проти введення радянських військ в Угорщину 1956 року. (...) ...хотілось би зауважити, що батько дійсно був людиною, яка повністю зробила себе» [3, 127]. Але ж, «пізнати себе», аби відповідно створити «проект самотворення», зрештою реалізувати задумане – «повністю зробити себе» – не так просто...

Відносно першого складника моделі дослідження вчинку, спробуємо визначити природу подібної вчинковості загалом. Якщо в родині панує культ порядності, правдивості, чесності, відповідальності, що йде від діда-прадіда до батьків, а від них до дитини, то ймовірно їхній нащадок керуватиметься саме цими морально-етичними ідеалами. На жаль, ми не маємо свідчень Олекси Тихого про те, які моральні принципи мали його близькі попередник і які ідеали вони сповідували. Натомість є загальнодоступні писемні свідчення його власної позиції з цього питання. Наприклад, маємо чимало аргументів на підтвердження його принципового неприйняття свідомої брехні, облуди, т.зв «подвійних стандартів» тощо. «Політика Радянського Союзу в національному питанні, – цитує він підручник з т.зв. «наукового комунізму», – рівноправність, дружба, суверенітет...» [2, 18]. І тут же, керуючись принципом правдивості, пише: «Чи можна говорити про рівноправність 2 мільйонів українців, понад 100 тисяч греків, десятків тисяч білорусів, євреїв, татар та інших національностей у нашій області, якщо вони змушені зрікатись рідної мови, національних традицій, обрядів тощо? Рівні права на зарплату, ресторан чи магазин – це ще не рівноправність»; і тут же, в контексті цих міркувань наводить висловлювання класика української радянської літератури Івана Гончара: «Зрікатись рідної мови принизливо і аморально» [2, 18]. І це – у той час, коли люди шепотом з цілком зрозумілим острахом обмінювалися думками з приводу дій партійних чи державних органів влади... Або ще один приклад беззастережної правдивості цієї людини: в останньому слові на суді (!) 1 липня 1977 року Олекса Тихий говорить: «На виробничій нараді в школі я мав доповідь про необхідність про необхідність перебудови школи відповідно до науки Макаренка. Я заявив, що наша школа зайшла в глухий кут і її треба перебудувати за Макаренком. Я сказав, що як кому, а по-моєму, комунізм у нас не будеться» [2, 215]. Отже, звичка говорити правду скрізь і за будь-яких обставин, ймовірно, була у Олекси Тихого моральною домінантою життя в соціумі.

Другий складник моделі вчинку – прикладної теоретизації –

наповнимо конкретним змістом неймовірної (у буквальному сенсі) публічної заяви протесту проти злочину радянського війська як силової структури СРСР проти сусідньої держави. Про Угорську революцію (початок 23.10.1956 – придушення 10.11.1956), змістом якої було народне повстання проти запровадження Москвою антидемократичного комуністичного режиму є чимало матеріалів у різних джерелах, але ж нас цікавить власне вчинок: «Другий арешт, – пише журналістка Ірина Рапп, – 15.01.1957 за лист до ЦК КППС із протестом проти окупації Угорщини радянськими військами...» [2, 10]. Так єдиний представник справжньої української інтелігенції, єдиний на весь тодішній Радянський Союз, відважно висловився так, як думав. При тому на той час мав диплом про вищу освіту, здобуту в Московському університеті (!). Чи знав він, як саме може бути покараний за такий «випад»? Поза сумнівом, знав. Але НЕ МІГ вчинити інакше, як сказати – ПРАВДУ. Саме ця моральна домінанта становить основу «прикладної теоретизації» щодо конкретного вчинку Олекси Тихого.

Принагідно слід зауважити «діалектику вчинку», тобто відзначити, що зазначеному листу до ЦК КППС передували інші факти принципових прилюдних висловлювань Олекси Тихого: «Уперше, – зауважує Ірина Рапп, – був заарештований КДБ 1948 року за критику єдиного кандидата в депутати. (...) Тихий бере активну участь в акціях протестів ув'язнених. Так, він 52 доби тримав голодівку, розпочату в квітні 1978. Улітку з'явився документ Тихого і Василя Романюка «Історична доля України. Лист українських політв'язнів. Спроба узагальнення», у якому автори проголошують вищим принципом загальнонародного і загальнонаціонального співіснування Загальну декларацію прав людини ООН, відмежовуються від політики і практики КППС у національному питанні, від її трактування поняття демократії» [2, 11]. Тож, «діалектика вчинку» знаходить прояв і підтвердження у наявності ланцюга вчинків, де згадуваний лист до ЦК КППС є однією з його ланок.

Щодо визначення історичних та онтогенетичних аспектів вчинку, то зазначимо: 1. Відомо, що в таборах для політв'язнів, куди потрапляли дисиденти-шістдесятники, відбувало чимало колишніх учасників визвольних змагань 40-х – 50-х рр. – членів військових формувань ОУН-УПА та місцевих мешканців Волині та Підкарпаття, що підтримували цю боротьбу; загальні відомості про їхній жертвний чин, поза сумнівом, був відомий новому поколінню борців з тоталітаризмом, а там, у таборах, їхні попередники мали змогу значно поглибити й розширити шістдесятникам знання й уявлення про форми,

методи і масштаби тої боротьби. Тож, ми бачимо наявність принципу спадкоємності боротьби з режимом за незалежну й соборну Україну. 2. Розгортання особистого буття Олекси Тихого відбувалося, з одного боку, за прикладом зазначених попередників, з іншого – генетична природа правдивості, відважності й принциповості його особистих попередників зумовила формування його власних, особистісних морально-етичних рис. Тобто властивостей які допомогли йому «зробити себе» таким, яким знаємо його ми сьогодні.

Отже, ми маємо підстави дійти висновку, що розкриття значеннєвості феномену досліджуваного вчинку Олекси Тихого має відбуватися у семіотичній площині, тобто шляхом визначення його знака-символу. Оскільки, як уже було зазначено, цей вчинок має феноменальний, винятковий і надзвичайний характер, то, з огляду на «залізні лещата КДБ» та атмосферу соціального й індивідуального страху в тодішньому тоталітарному соціумі, він може бути, на нашу думку, під знаком Жертовності в ім'я ствердження Справедливості й правдивого демократизму в омріяній незалежній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи психології: підручник / за аг. ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. – Вид. 5-те, стереотипне. – К. : Либідь, 2002. – 632 с.
2. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.
3. Тихий Олекса. Не можу більше мовчати / упоряд. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. / Олекса Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 184 с.
4. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.

Лантух Валерій Васильович,
*д.і.н., професор кафедри історії
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"*

ОЛЕКСА ТИХИЙ – ОДИН З АВТОРІВ МАНІФЕСТУ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ

Хрущовська "відлига" надала потужний імпульс процесу

оновлення суспільної свідомості, що в 60-70 роках ХХ ст. призвело до появи такої форми духовної опозиції як дисидентство. Ідеологія дисидентства, зароджена як сумнів у доцільності окремих ланок існуючої системи, поступово переросла у тверді переконання необхідності докорінних змін у суспільстві [1, 352].

У серпні 1975 р. СРСР, підписавши текст Заключного акту Гельсінської Конференції з питань безпеки та співробітництва в Європі, взяв на себе зобов'язання дотримуватися прав людини. У різних містах СРСР виникли групи сприяння Гельсінського процесу. 9 листопада 1976 р. у Києві було створено Українську Гельсінську Групу, яка ставила за мету активно сприяти виконанню гуманітарних статей Заключного акту, зокрема, добиватися, щоб в основу взаємин особи та держави було покладено Декларацію прав людини. Очолив УГГ письменник І. Руденко, а серед засновників УГГ був уродженець Дружківки, випускник Московського університету, вчитель Олекса Тихий.

Група еволюціонувала від загальнодемократичних, правових завдань, де серед інших був і захист національних прав до осуду тоталітарної системи. Так, "Меморандум № 1" групи стверджував, що в Україні ще з часів Сталіна продовжується геноцид проти народу [2, 56].

Розправа з легально діючою (в рамках радянської Конституції та підписаних СРСР міжнародних угод) Українською гельсінською групою – 23 із 37 чоловіків, були засуджені та відправлені в табори і на заслання, 6 позбавлені радянського громадянства, а В. Стус, О. Тихий та Ю. Литвин загинули у таборах.

У 1965 р. І. Дзюба, тоді коректор в "Українському біохімічному журналі" став відомим своєю працею "Інтернаціоналізм чи русифікація?" Він наголосив на невідповідності радянської національної політики ленінським директивам з національного питання, а інтелектуальне зубожіння нації призвело до того, що вона перестала говорити своєю рідною мовою.

І. Дзюба, проаналізувавши стан речей з національного питання у Радянському Союзі взагалі і в Радянській Україні зокрема, вказував, що як і до революції 1917 р., чимало українців соромляться своєї національності, своєї мови, вважають її "мужицькою", "некультурною", третьосортною. Більше того, писав І. Дзюба, скільки українців на доказ "лояльності" зреклося рідної мови і національного самопізнання, щоб "не виділятися", "не відрізнятись" [4, 86].

Скільки довелося бачити зневаги до всього українського тільки тому, що воно українське, з боку самих же українців. Діяльність

О. Тихого свідчить, що він повністю поділяв свою точку зору на мовне питання в Україні з позицією І Дзюби.

Репресований одеський вчитель і поет О. Резнік свої звинувачення на адресу режиму висловив такими рядками: "Ти винен тим уже, що українець, і це вина з народження твоя"[1, 359].

У дев'ятитомному виданні "Тисяча років суспільно-політичної думки", у восьмому томі, що охоплює 40-ві-30-ті роки ХХ ст. надрукований лист О. Тихого і О.В. Романюка кінця 1977 – початку 1978 рр., який з'ясовує позиції українських політичних в'язнів та висвітлює те, як вони уявляли подальші шляхи розвитку українського руху опору [3, 303-308]. Насамперед зазначалося, що національне відродження 60-70 років залишить значний слід в історії нашого народу, що початок 60-х років – це час "перших паростків національного пробудження, коли декілька десятків дисидентів були "ясними променями серед безпросвітної темряви". А у 70-х роках вже сотні і тисячі інакودумаючих підхопили, як прапор "їхні зусилля до духовного й культурного піднесення всього народу" [3, 302].

Тут автори цього листа дають своє тлумачення слова "дисидент". Під цим словом вони розуміли "людину, яка прагне поліпшити стан у будь-який ділянці життя й відкрито висловлює свої думки та переконання і це не тільки політичні в'язні". Вони не вважали дисидентами всіх незадоволених існуючим станом (таких багато мільйонів), а тільки тих, які відверто про це говорять [3, 302].

І оскільки до того часу не було створено жодного документа, яким хоча б в загальній формі з'ясував би спільні ідеї навіть маленької групи українських патріотів, автори листа вирішили конкретно заявити про свої прагнення та ідеї, пориви і мету.

Підкреслювалося, що українці повинні мати право вільно жити на своїй землі, говорити рідною мовою, відстоювати свої національні традиції, збільшувати свою духовну спадщину, яку їм залишили прадіди, обороняти від паплюження свої національні світогляди. Було наголошено, що найвищими принципами суспільного і національного співжиття є Загальна декларація прав людини ООН пакт і документи ООН про суверенність і незалежність націй та народів.

Висловлювалася впевненість, що зусиллями українського народу, при моральній підтримці інших народів, "Україна незабаром здобуде незалежність і займе належне їй місце в колі великих демократичних країн світу" [3, 303].

Далі в листі піддано аналізу історична доля України – країни з понад тисячолітньою історією. Зокрема вказується, що розкуркулення,

штучний голод 1933 року, війна з нацистською Німеччиною і повоєнні репресії коштували українському народові майже 17 мільйонів життів.

При інтенсивних намаганнях асимілювати наш народ, не знищили мови, віри, традицій, прагнення до незалежності і демократії, що їх зберегли українці.

Уся провина українських політв'язнів полягала в обороні рідного слова, літературної творчості, в обстоюванні прав людини і свого народу. Вони (від імені яких писав листа О. Тихий) вважали доцільними й конче потрібними для рятування від духовного й культурного знищення визначити певні "норми поведінки" як можливі форми опору [3, 305, 306]. Серед таких норм насамперед, "уживати тільки рідної мови на рідній землі і цим скріпити себе та свій народ", відмовлятися від роботи там, де зневажають українську мову, традиції народу, права людини. Пропонувалася, між іншим, не виїжджати за межі України [3, 306]. Автори листа вказували норми етики політв'язня, який є "сумління нації" [3, 308].

Наше сьогодення свідчить, що багато з ідей, думок О. Тихого і його однодумців 60-70 х років реалізувалися. Це, насамперед, що Україна є незалежною суверенною державою, але, разом з тим, є і те, що і сьогодні залишається актуальним. Це, зокрема, ставлення до української мови як державної, усіх громадян України незалежно від їхньої національності. Саме за це віддали своє життя Олекса Тихий і інші борці за право жити у вільній незалежній Україні і розмовляти рідною мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудряченко А.І. Політична історія України ХХ століття / А.І. Кудряченко, Г.І. Калінічева, А.А. Костира. – К. : МАУП, 2006. – 696 с.
2. Історія української суспільно-політичної думки: навчальний посібник / Укл. В.В. Морозов. – К. : КНЕУ, 2006. – 180 с.
3. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т. – К. : Дніпро, 2001. – Т. 8 : 40-ві – 80-ті роки ХХ ст. – 400 с.
4. Дзюба Іван. Інтернаціоналізм чи русифікація? – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська акад". 2005. – 330 с.

Макарова Ніна Георгіївна

учитель історії ЗОШ I – III ступенів № 9

м. Дружківка

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН МІЖ США ТА СРСР НА ДОЛЮ ОЛЕКСИ ТИХОГО

(за матеріалами української газети "Svoboda" (Нью-Йорк))

Життя й активна діяльність члена Української Гельсінської групи Олекси Тихого вивчається із спогадів його однодумців, людей, які були з ним знайомі, аналізу літературних, наукових, публіцистичних творів, які були опубліковані в Україні.

Одразу після створення Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ) в Києві в порозуміння з нею з ініціативи Інформаційної служби "Смолоскипа" 23 листопада 1976 року було створено у Вашингтоні Комітет Гельсінських гарантій, яку очолив Андрій Зварун.

Вашингтонський комітет отримував поза - цензурним способом Меморандум УГГ і ряд інших документів. Ці матеріали публікувалися в найстарішій українській газеті світу "Svoboda" - "Свобода", яку почали видавати в 1893 році греко - католицькі священники. Газета видається безперервно в Нью-Йорку і в Нью-Джерсі. Об'єктом написання цієї роботи є історія Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод.

Предметом роботи є аналіз публікацій про О. Тихого в україномовній американській пресі.

Мета роботи: на основі статей в газеті "Свобода" (Нью-Йорк) проаналізувати вплив діяльності й обставин життя Олекси Тихого на міжнародні відносини між США і СРСР; вплив цих відносин на долю Олекси Тихого.

Актуальність розвідки полягає у доведенні того факту, що і поодинокі сильні духом безкомпромісні борці із системою, що має потужний репресивний державний апарат, можуть виходити із тої боротьби переможцями: їх легко вбити, перемогти – неможливо; у європейській спрямованості діяльності членів Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінських Угод (1976).

Наукова новизна цього дослідження – в його ексклюзивності, перегуку з духом і буквою Загальної Декларації Прав Людини, ухваленої Гельсінською Народою (1975), в обороні якої, за задумом засновників, і мала стояти УГГ СВГУ, одним із десяти засновників якої був Олекса Тихий.

Очікувані результати розвідки – доведення факту прямого чи опосередкованого впливу Олекси Тихого у складі когорти правозахисників на зміст і якість міжнародних відносин між США та СРСР.

Уперше ім'я Олекси Тихого згадується в газеті «Свобода» 03.11.1976: «15 червня на хуторі Їжівка (Донецької області) КГБ провело обшук в помешканні Олексія Тихого, під час якого забрали

рукописні матеріали з історії української мови. Після обшуку Тихому дали «попередження» з огляду на те, що він вже мав термін ув'язнення за антирадянську діяльність. У 1958 році він був засуджений на 5 років у м. Донецьку за статтею 58 старого Кримінального кодексу («зрада батьківщині») [4]. Схожі згадки про нашого крлянина з'являються 11 й 17 листопада 1976 року.

Як відомо, 9 листопада 1976 року за ініціативи десятиох українських громадських діячів: Миколи Руденка (керівник), Олександра Бердника, Петра Григоренка, Івана Кандиби, Левка Лук'яненка, Оксани Мешко, Миколи Матусевича, Мирослава Мариновича, Ніни Строкатої та Олексія Тихого було створено «Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінкських угод», відому як «Українська Гельсінкська Група» (УГГ) [13].

А вже в лютому 1977 року в статті під заголовком «У Києві відбувся погром «Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод» в Україні. Микола Руденко і Олекса Тихий заарештовані, в інших проведено терористичний обшук. Потрібна негайна рятуноква акція». Окрім того, про події, пов'язані з арештом Олекси Тихого повідомляють також «Вашингтон-Рейтер» та інші міжнародні пресові агенції.

Одразу ж по одержанні інформації, про ці обшуки повідомила світові телеграфна служба «Голосу Америки», а Український Комітет Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод у Вашингтоні звернувся до голів держав-підписантів Заключного Акту з проханням про оборону заарештованих і вимогою їх негайного звільнення. Вашингтонський комітет пропонував навіть підписання масових листів до президента Картера з проханням про допомогу звільнення М.Руденка й О. Тихого [3]. У листі до д-ра О.Сахарова президент Картер повідомив, що американський народ і уряд продовжуватимуть виконувати свої зобов'язання «сприяти дотриманню людських прав не тільки в нашій власній країні, але також і за кордоном» [3].

Після одержання цього листа від президента Картера, О.Сахаров пише другого листа з проханням звернути увагу на заарештованих українців М.Руденка і О.Тихого [3]. На численні запити з приводу арешту цих українських правозахисників президент Картер дав відповідь конгресменові з Огайо Роландові Літтлу: «1 березня 1977 року. Білий Дім. Вашингтон. Я вдячний Вам за вислану мені копію Вашого листа у справі М.Руденка та О.Тихого. Я довів З. Бжезинському Ваше стривоження і попросив його розглянути Ваш лист. З пошаною Джиммі» [8]. Цей лист був також відправлений держсекретарю С.Венсу [3], а також на адресу Української

Студентської Громади в Міннеаполісі. Наслідки в міжнародних взаєминах не забарилися: 26 березня 1977 року в перший же день наради між американською і радянською делегаціями дійшло до «палкої війни слів» між Л. Брежнєвим і С. Венсом по виступі Д.Картера про дотримання прав людини в СРСР. Тут же оприлюднена біографія О.Тихого під назвою «Довголітній борець за права українського народу».

4 жовтня 1977 року відкрилася Белградська конференція, висвітлюючи її роботу світова преса зауважила помітне зменшення наполегливості США в обороні прав людини, проте водночас (!) збільшується кількість статей на захист М.Руденка і О.Тихого, виходить друком стенограма «Суд у справі М.Руденка і О.Тихого» [9]. Уривки цієї публікації друкуються в трьох числах «Свободи», а в Німеччині – зібрано 17645 підписів із вимогою звільнення цих політв'язнів.

13 жовтня 1977 року вісімдесят американських славістів подали апеляцію до учасників Белградської конференції на захист М.Руденка й О.Тихого [1].

І що ж на це відповідає радянська «феміда»?! А от – 12 листопада 1977 року в офіційній пресі з'являється повідомлення: «Верховний Суд УРСР не знайшов підстав» для зміни вироків М. Руденку й О.Тихому» [2].

Біля советської амбасаді в Оттаві відбулася велика українська демонстрація проти порушень прав людини в СРСР. Далі – Італія: «Американські демократи виступили в обороні М.Руденка й О.Тихого в Римі на Сахарівських переслуханнях 27 листопада 1977 року...» [2], активізувавши італійських правозахисників.

Яка ж реакція Москви?! – суто імперська: «Голова делегації ЗСА (США – Н.М.) на Європейській конференції із безпеки і співробітництва в Београді Артур Гольберг заявив, що діалог на тему прав людини між західними державами і Радянським Союзом опинилися у тупику, і він не доведе нічого, бо совети, якщо йдеться про оборону прав людини, й далі вважають, що такі права є їхньою внутрішньою справою, до якої не мають права вмішуватися сторонні держави» [5].

На жаль, Белградська конференція в питанні захисту прав людини не довела справу до кінця, бо «у кінцевому документі вирішено не згадувати про права людини» [6].

Відтак українські дисиденти були розчаровані Заходом. Навіть найпринциповіша делегація США замість того, щоб рішучо вимагати звільнення наших правозахисників, обмежилася обіцянкою й надалі

домагатися перевірки дотримання прав людини в країнах, що підписали Гельсінкську Угоду [5].

Що ж змусило американське представництво зробити крок назад? Варіантів відповіді на це запитання може бути чимало, та найімовірніше – нікому не хотілося псувати взаємини з непередбачуваною державою з потужним ядерним потенціалом...

А поза тим, у квітні 1980 року політв'язні Левко Лук'яненко й Олекса Тихий звертаються до Президії Верховної Ради УРСР з проханням переглянути справи щодо засуджених і ув'язнених діячів руху опору [2]. У відповідь, як повідомив у «Таймс Юніон» конгресмен Стратіон, чітко визначилося основне звинувачення М.Руденка та О.Тихого – «за пропаганду сепарації України від Радянського Союзу» [9]. А тим часом, у травні 1979 року новоприбулі до США П.Григоренко, Н.Світлична, Р.Мороз, З.Григоренко звертаються до президента Д.Картера з проханням домагатися звільнення О.Тихого, який внаслідок 16-тиденної голодівки вкрай виснажився й знепритомнів, і це тоді, як стан його здоров'я після операції на шлунку був і без того тяжкий. Про це ж саме його побратими інформують керівництво Червоного Хреста та Міжнародну Амністію [2].

У травні 1979 року з трибуни Комісії з безпеки й співробітництва в Європі п. Гінзбург заявляє: «Олекса Тихий – у смертельній небезпеці!» І через рік, у квітні 1980 року міжнародній громадськості знов нагадується про надзвичайно тяжкий стан здоров'я Олекси Тихого.

З 1981 року тричі згадується прізвище О. Тихого в загальних заявах: «Українські політв'язні засуджують концтабори» [12], «ЗСА засуджує ув'язнення дисидентів СРСР», а в серпні місяці були оприлюднені імена і адреси ув'язнених членів УТГ [7].

Далі до 1984 року згадок про О.Тихого немає. А 25 травня 1984 року (по 19 днях) з'являється повідомлення про його загибель в Пермському таборі особливого режиму.

У 1982 році ліквідується Московська Гельсінська група. Мученики - члени Української Гельсінської групи не отримали необхідної підтримки. В архіві УПА є зразок листівки, яка видана англійською мовою, в пам'ять про страждання та смерть українських дисидентів. В листівці є фото й прізвище О. Тихого.

Ось про що розповіли сторінки газети "Svoboda" - "Свобода" про долю О. Тихого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Американські славісти апелюють в обороні М. Руденка і О. Тихого // Свобода. – № 248, 1977. – С.1.
2. Верховний суд УРСР «не знайшов підстав» для зміни вироків Руденка і Тихого // Свобода. – № 249, 1977. – С.1.
3. В Україні судить сила, а не право // Свобода. – № 3, 1977. С.1.
4. В києві арештували В.Письменного // Свобода. – № 210, 1976. – С.1.
5. Діалог у Белграді не доведе до нічого – заявляє Гольдберг // № 259, 1977. – С.1.
6. Не згадуватимуть прав людини в кінцевому документі Београдської конференції // Свобода. 51 1978. – С.1.
7. Поштові адреси ув'язнених членів УГГ // Свобода. – № 214, 1981. – С.1.
8. Президент Картер і державний департамент відповідають в справі М.Руденка і О.Тихого // Свобода. – № 60, 1977. – С.1.
9. Совети сказали американським конгресменам, що Руденка і Тихого засуджено за сепаратизм // Свобода. – № 78, 1978. – С.1.
10. Суд над М.Руденком і О.Тихим // – № 281, 1977.
11. Суд над Руденком і Тихим відбувся в повному засекреченні // Свобода. – № 235, 1977. – С.1, 5.
12. Українські політв'язні засуджують концтабори // Свобода. – № 11, 1981. – С. 1.
13. uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Гельсінська_група

Маришев Сергій Олександрович

*викладач спеціальних дисциплін ДНЗ «КВІТКУ»
студент ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

ВНУТРІШНІЙ КОНФЛІКТ ОЛЕКСИ ТИХОГО В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМ ПРЕМОДЕРНУ ТА МОДЕРНУ

*На мові нашої дня печать.
Вона — як сяйво серед ночі...
її не можна забувать,
Вона душі твоєї очі.*

Володимир Сосюра

Коли сприймаєш живе слово Олекси Тихого, на думку спадають вищенаведені рядки Володимира Сосюри. Тому, що як і останній, Олекса Тихий постає яскравою блискавкою на апокаліптично

темному небі українського народу. Це той «сонячний промінь», який прорізає безлічі хмар і дає надію на ренесанс української культури, традицій, надихає поринути з головою в український духовний простір, в його мову, витоки. Коли читаєш рядки його переживань про українську мову, українську культуру, відчуваєш катарсичне почуття співпереживання, з людиною, що має велике серце і велике призначення. За всіма ознаками, Олекса Тихий щиро вірив в Українську ідею, в цінності українського народу. Він, поза сумнівом, сприймав тодішню соціокультурну ситуацію цілком тверезо, раціонально й реалістично: «Я не ідеаліст, и не думаю що все зробиться за три дні чи навіть за три роки, але тих, хто ще не став алкоголіком, хто прагне справжнього, гідного людини життя, треба свобода, думки, свобода слова, і взагалі свобода як вона трактується, наприклад, Е. Кантом ніколи не може бути без антагонізму до чужої волі, до системи, до інших цінностей («Свобода особистості в антагонізмі індивідуальностей. І. Кант.»). А в Епоху СРСР, будь-яка свобода прирівнювалася до буржуазно ліберального бунту проти радянського режиму.

Олекса Тихий був істинно вільною в цьому розумінні людиною, нонконформістом (незгодним). Можливо й справді, він не вважав себе ідеалістом, але не був він і матеріалістом, адже його ідеал, моральні позиції і цінності, були для нього і «хлібом насущним». Він презирливо поставився до таких людей, які пішли б за великим інквізитором Достоевського: «Нагодуй, тоді і питай з них чесноти». Ні. Не потрібні йому були багатства, він прийшов в цей світ, стати світочом, провісником українського слова і квінтесенцією української душі. Для нього свобода була не чимось особистим. Свою волю він здійснював у духовному просторі свободи своєї Батьківщини. Олекса, образно кажучи, був, мовби перила мосту, на стрімкому потоці – мосту під назвою «Україна», на який падав шквал, що знищує його – асиміляція з Росією, вбивство мови, писемності, культури, традицій, духовне зубожіння української інтелігенції.

У своїх творах, своєю волею він, ніби, говорить нам: «Тримайтеся за мене, хто може за мене триматися» Але на відміну, від надлюдини Ніцше, він дає нам можливість на нього спертися. Олекса Тихий немов би прокладає нам шлях і вказує дорогу всім українцям, дорогу від безбатченка до патріота. А вже будучи українським патріотом, стає «людиною світу» (а не навпаки). І сам себе він називав «Я – українець, ... я – громадянин світу не як безбатченко-космополит, а як українець» [1, 37].

З іншого погляду, постать Олекси Тихого сприймається як знак часу, як саме буття – чисте і справжнє – розгортається перед нами і спрямовується до ідеалістичних джерел української спадщини. («Буття – є час» М. Гайдеггер). Виходячи з чітко окреслених у його статтях ідеалів, сьогодні у нашому сприйнятті він таки постає ідеалістом. Тому, що на відміну від останнього, людина матеріального складу розуму завжди практична у всьому, застосовує як правило діалектичні, емпіричні методи вивчення, і абстрагується більш від суб'єктивного до об'єктивного, Олексу Тихого ми бачимо виключно в ідеалістичному ракурсі. І навіть більш того, наважимося стверджувати, що це людина виключно премодерна, людина традиційних цінностей. Премодерну зазвичай не властиво заперечувати наявність того, що не вписується в його канони. Премодерн самодостатній і має свої іманентні вартості, у власній парадигмі. Але з бурхливим розвитком модерну, запереченням традиційних цінностей, релігії, перехід на матеріалістичні рейки марксизму, з приходом так званого прогресу у всіх сферах життєдіяльності людини, премодерн і люди традиції відчули всю «тяжкість» нової парадигми заперечення, їх цінностей, їх культури, і це особливо різко позначилося в усьому в 50-80 роки, за часів життя Олекси Тихого. Модерн завжди припускав заперечення, що ясно відбилися в діалектичному методі пізнання світу. І тут у Олекси Тихого виникає ряд суперечностей між прийняттям прогресивних ідей модерну, і стає актуальною дилема між концептом про розвиток людства (хронологічному від давнини до сучасності) та поверненням до традиції, людина з часом йде від божественного центру до периферії («сім кіл пекла»). З нашого погляду, цей конфлікт так і не був розв'язаний протягом всього його життя, що приносило йому додаткові душевні страждання.

Олекса Тихий у своїх роздумах повертає нас до витоків: його тези аргументовані, структуровані, в них немає міфотворчості, є оболонка сучасності, але ось душа його немов би кричить нам: «Зупиніться, схаменіться! Руйнуючи старе, «спалюючи мости», ви не знаходите настільки ж цінного нового, ви втрачаєте самих себе в цій химері прогресу». Хоча, безумовно, він не заперечував практичної цінності інновацій, але не надавав їм першочергову вартість. Весь його жертвний життєвий шлях лежав у боротьбі за відновлення і повернення втрачених цінностей українського народу – честі, гідності, прагнення свободи і незалежності народного волевиявлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. /

упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, С.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Масалаб Раїса Миколаївна
к.е.н., професор кафедри економіки і фінансів,
Підгорна Олена Вікторівна
ст. викладач кафедри економіки і фінансів
ПВНЗ «Краматорський економіко -
гуманітарний інститут»

СУЧАСНІ ІНФОРМАТИВНІ КОМУКАЦІЙНІ МЕРЕЖІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Майже чверть століття пройшло з часу проголошення незалежності України, але питання національної свідомості, консолідації багатоклітинного українського суспільства залишаються не вирішеними повністю. Важлива роль у розв'язанні цих завдань належить мережам інформаційних комунікацій за допомогою яких створюється і передається економічна, історична, етнічна та будь яка інша інформація.

Україна, як і більшість держав світу, переходить до етапу формування інформаційного суспільства. Тому значення інформації, якості інформаційного продукту буде зростати, а створення ефективної інформаційної інфраструктури стане запорукою не тільки розвитку держави, а і її безпеки. Саме інформаційний простір здійснює величезний вплив на формування національної свідомості і є інструментом для вирішення багатьох завдань: соціальних, політичних, економічних, військових. Джерелами інформації виступають різні ланки інформаційного простору, а саме: освітній процес, мас-медіа (друковані видання, аудіовізуальні ЗМІ, інформаційні служби, соціальні інститути), Інтернет, бібліотеки, музеї, туризм тощо.

Слід зазначити, що вплив на національну свідомість засобами різних інформативних мереж значною мірою залежить від їх позиції у суспільстві. Якщо вони «здатні культивувати, збагачувати загальнодержавні й національні цінності, відтворювати і транслювати історико-культурні традиції, утверджувати національну мову ... – вони виступають дієвим інструментом консолідації суспільства» [2]. Але за допомогою цих засобів можна включити і механізми дестабілізації. Так, на думку Г. Блумера, «люди у стані соціальної невизначеності підпадають під вплив, легко відкликаються на різні нові стимули, ідеї,

а також більше піддаються пропаганді й різним маніпулюванням» [1].

Події, які відбулися на початку 2014 року, а саме: окупація Криму, неоголошена війна на Донбасі – це один із яскравих прикладів маніпуляції людською свідомістю за допомогою інформаційного впливу, технологію якого «використовували ще шамани і жреці, коли намагалися «конструювати майбутнє» в тому чи іншому напрямку» [3].

Тому формування і зміцнення української національної свідомості є **надзвичайно актуальною проблемою сьогодення**. Доцільним і своєчасним є звернення уваги і дослідження публіцистичної спадщини Олекси Тихого, життєвий шлях якого – це приклад нескореності, жертвності, самовідданості, національної гідності.

Метою статті – є визначення значення інформаційних комунікаційних мереж у формуванні національної свідомості відповідно ціннісних орієнтацій щодо спадщини Олекси Тихого.

Олекса Тихий належав до нової генерації українських патріотів – «шестидесятників», які продовжили національно-патріотичну боротьбу за справедливість, національну гордість, людську гідність, українську мову, культуру.

Найпоширенішими формами протесту у ті роки були листи звернення до керівників УРСР та СРСР, поширення книг, статей через машинописний журнал «Український вісник», «Воля і Батьківщина». Ціннісні орієнтири українського народу були втілені в поезії, живописі, мистецькій творчості.

В статті О. Тихого «Думки про рідний Донецький край» вражає стратегічна перед бачність розвитку України: «Може, я дивлюсь на життя через чорні окуляри? Багато разів ставив свої спостереження, думки під сумнів, шукав помилки у висновках, що викладені в цих замітках, і не знаходив виправдання баченому, не зміг уявити собі райдужного майбуття. Усе, що стосується культури в сьогоденнішньому житті, мені здається беззмисловним, безглуздим. А майбутнє уявляється трагічним та пустим.» [5]. Важко не погодитися з таким висновком. Що може бути трагічнішим ніж війна? Тільки війна.

До такого логічного підсумку приходять автор аналізуючи «примітивізм життя людей, усвідомлюючи, гіркі наслідки сучасного навчання й виховання дітей, випадання з кола культурного розвитку», вбачаючи при цьому «не вину, а біду простих людей, що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині». І в той же час відмічає вину «кожного інтелігента, який здобув вищу освіту, займає керівні посади, але байдужий... до долі свого народу, його культури, мови»; злочином кваліфікує «діяльність

органів народної освіти, вчителів, діячів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини», яку називає «інтелектуальним геноцидом». [5].

Особливе значення О. Тихий надавав українській мові, яка є однією з основних ознак нації, фундаментом культури, основою патріотизму. Він відмічав: «виховувати свідомих громадян і патріотів на чужомовній основі – це теж саме, що зводити будову на ліску без фундаменту. Будова може розсунутись на самому початку будівництва, або й рухнути після його завершення, заваливши своїм камінням і тих, хто в ній житиме, і сусідів». [5]. Підтвердженням цих роздумів є сучасні події на Донбасі. Але не під камінням, а від снарядів, мін гинуть наші співвітчизники.

Які, ще необхідно пройти історичні уроки та випробування, щоб зрозуміти: **мова – це генетичний код нації.**

В іншій своїй праці «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області» Олекса Тихий аналізує причини ганебного ставлення до української мови та культури й визначає напрями «для усунення ненормального становища, що склалося», які включають вимоги до:

друкованих видань, кіно та радіо продукції та їхніх працівників;

діяльності вчителів, працівників бібліотек, музеїв, книгарень; законодавства, тобто прийняття закону, який би у «судовому порядку позбавляв громадянства Української РСР кожного, хто зневажає Україну, український народ, українську мову»; [5]

органів місцевого самоврядування щодо надписів вулиць, вказівних знаків українською мовою.

За словами О. Тихого «вістря пропаганди та агітації повинно бути спрямовано в першу чергу проти» національної безликісті, моральної порожнечі. «А якраз цього нема ні в газетах, ні по радіо, ні в літературі» [5]

Але є криза інформаційної культури: деструктивні телерадіопередачі, публікації, які компрометують власну країну в очах співвітчизників та міжнародної спільноти. Тому пропозиції цієї видатної людини залишаються сучасними й стосуються майже всіх майданчиків інформаційного простору України. Підтвердженням такого висновку є аналітична статистика.

1. Аналізуючи статистичну інформацію за 2010-2015рр. щодо розподілу бібліотечного фонду за мовами та регіонами можна відмітити наступне[4]:

відсоток україномовних примірників по Україні у загальній

кількості зріс з 39,9% у 2010р. до –44,1% у 2015р.;

по Донецькій області з 28,8 % у 2010р. до 32,0% у 2015р.;

по Луганській області; з 41,2% у 2010р. до 41,2% у 2015р.

Тобто тенденція начебто і позитивна, але більше половини примірників – російськомовні. По м. Київ питома вага російськомовних примірників склала у 2015р. – 60,5%. , по м. Харків – 66,5%. У той же час основними видавцями книг та брошур в Україні є Київ та Харків, на долю яких приходиться 56,5% друкованої продукції.

2. В Україні зменшилась кількість театрів зі 140 – у 2010р. до 113 – у 2015р., в тому числі україномовних – з 52 до 49, при зростанні питомої ваги з 37% до 43%. У Донецькій області зменшилась кількість театрів з 5 – у 2010р. до 1 – у 2015р.; у Луганській - з 5 до 3. Театрів, які працювали українською мовою зовсім не було в Донецькій, Запоріжській, Миколаївській, Херсонській областях, республіці Крим.

За період 2010-2015рр. скоротилося відвідування на 100 осіб : музеїв з 41 – до 35;

театрів з 14 до 13;

концертів з 9 до 6.

3. За цей же період скорочено видатки зведеного бюджету України на окремі соціально-культурні заходи у % до ВВП:

культура і мистецтво – з 0,6% до 0,1%;

фізична культура і спорт – з 0,4% до 0,2%

Засоби масової інформації залишилися без змін – 0,1%;

4. Яскравим прикладом русифікації залишаються періодичні видання та аудіовізуальні ЗМІ (перш за все кінопродукція). В табл.1, на рис. 1 представлено інформацію щодо розподілу тиражів видань за мовами (%): книг і брошур, газет, періодичних видань (крім газет) в Україні за 2010 - 2015рр.

Таблиця 1

Видання друкованої продукції в Україні за мовами (%) [4]

Видання	книг та брошур		газет		періодичні (крім газет)	
	укр.мов. %	рос.мов. %	укр.мов. %	рос.мов. %	укр.мов. %	рос.мов. %
2010р	55	40	33	62	20	76
2011р	50	41	34	62	12	83
2012р	51	43	36	59	12	78
2013р	54	40	32	63	11	82
2014р	55	40	30	66	10	86
2015р	65	30	34	62	18	74

Рис. 1. Діаграма розподілу річних тиражів друкованої продукції в Україні

Як показує інформаційна табл.1 майже не змінилась за аналізований період пропорційність у виданні газет (2010р. – 33% - україномовні, 62% - російськомовні; 2015р. . – 34% - україномовні, 62% - російськомовні); інших періодичних видань (2010р. – 20% - україномовні, 76% - російськомовні; 2015р. . – 18% - україномовні, 74% - російськомовні). Тобто в двічі більше друкується російськомовних газет, в чотири рази більше інших періодичних видань. Щодо видавництва книг та брошур то є позитивні зрушення: питома вага україномовних видань зросла з 55% до 65%.

5. Виробництво та показ кіно в Україні представлено в табл.2, рис. 2.

Таблиця 2

Виробництво та показ кіно за 2010-2015рр. [4]

Роки	українського виробництва, кількість	російського виробництва, кількість
2010	87	241
2011	49	192
2012	40	82
2013	54	102
2014	60	85
2015	60	85

Виробництво та показ кіно

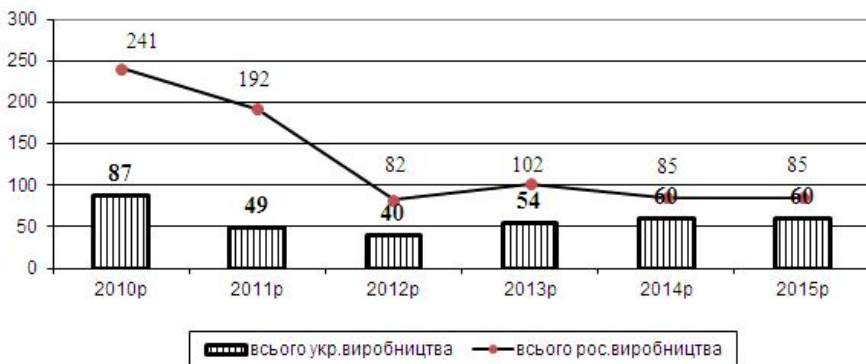

Рис. 2. Діаграма кінопродукції українського та російського виробництва

За досліджуваний період майже в три рази скорочено показ кінофільмів російського виробництва, але він все-таки вищий ніж українського.

6. Розподіл класів денних загальноосвітніх навчальних закладів на 2015-2016 навчальний рік за мовами навчання учнів залишається найнижчий у Донецькій області (63,6% - питома вага класів, в яких навчання здійснюється українською мовою) і Луганській області (70,3%) у порівнянні з середнім показником по Україні (91,2%).

Аналіз вище наведеної інформації показав, що за останні роки так і не було зроблено радикальних кроків щодо формування українського суспільства і перш за все в мовній політиці держави. Тому найбільший вплив на свідомість людини, маніпулювання її поведінкою було здійснено на східній та південній частині нашої держави.

Таким чином, найголовнішими комунікаційними каналами впливу на масову свідомість залишаються освітній процес, телебачення, радіомовлення, періодичні видання, а останнім часом і Інтернет. І якщо не буде створений цілісний національний інформаційно-культурний простір, то будуть значні труднощі та бар'єри щодо єдності української нації, відновлення суверенітету держави.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Необхідне ґрунтовне дослідження публіцистичної спадщини О.Тихого та активне розповсюдження інформації про життєвий шлях українського правозахисника через різні комунікаційні мережі.

2. Включити до навчальної програми навчальних закладів різних рівнів розділ про дисидентський рух в Україні.

3. При формуванні інформаційної політики підтримувати статус державної мови, обмежити присутність російських ЗМІ, сконцентрувати увагу на змістовному наповненні культурно-інформаційного простору та його захисту.

4. Зосередити значну увагу на реалізації мовної політики держави, обов'язково скасувати Закон про засади державної мовної політики за авторством С. Ківалова, В. Колісниченка, так як двомовність – це основа конфлікту в родині, колективі, державі. Доказом цієї тези є Друга світова війна, яка розпочалася під гаслом захисту німецькомовного населення в Чехії; чеченська, грузинська війна, молдавські події, війна в Україні – під тим же гаслом - захист російськомовного населення.

Якби за часи незалежності України було зроблено кроки, запропоновані Олексою Тихим, то ми сьогодні стали б свідками іншої країни, в основі ***української національної ідеї якої був баланс цінностей та інтересів, баланс загальнолюдських цінностей та економічних, політичних інтересів; баланс духовно-моральних цінностей та матеріальних інтересів.***

ЛІТЕРАТУРА

1. Блумер Г. Коллективное поведение: пер с англ. //Американская социологическая мысль : Тексты./Г. Блумер. – М.,1994. – 278с.
2. Карлова В.В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості» [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm>
3. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика: Навч. Посіб. 2-ге вид., стер. / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. – К. : Знання, 2008. – 663с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1584072017458/politologia/informatsiyana-politika>
4. Офіційний сайт державної статистики. Щорічні звіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Олекса Тихий: Твори. Документи / Упорядкували В.Овсієнко, М.Олійник, В.Півень, Є.Фіалко. Художник В. Півень. – Донецьк: (вид-во), 2007. – 152 с., іл.

ПРОБЛЕМА «БРАТЕРСТВА» НАРОДІВ І ДУМКИ ОЛЕКСИ ТИХОГО

«Братерство народів». Що це: облудний ідеологічний штамп радянської доби, чи феномен практики міжнародних взаємин? Шукаючи відповідь на це запитання, спробуємо аргументовано окреслити дві протилежні за формою і змістом різновиди міжнародної співпраці. Для цього виокремимо взаємини Литви –України-Русі (XIV ст.) і Російської Федерації – України (XX ст.).

Та передусім – про означальну лексику «братерство». Етимологічно це слово походить від поняття «брат», «братній», «брати» – однокровні особи, діти однієї матері; стосовно народів – такі, що мають спільні онтологічні витоки, терени, одних прапредків, одну етногенність, звичаєвість, світоглядні засади тощо. Окрім того, є й поняття «побратимство» – факт об'єднання осіб чи спільнот, що не мають вищезазначених характеристик, але створили добровільне об'єднання на основі взаємоповаги, взаємодопомоги й солідарності; зазвичай до побратимства спонукають якісь доленосні події, в яких брали участь обидві сторони, а таке поєднання взаємовигідне обом в їхній історичній перспективі.

Ось думки Олексі Тихого з цього приводу із спільного з Василем Романюком листа «Історична доля України»: «Україну протягом ряду сторіч царська бюрократія вважала невід'ємною складовою частиною Росії; її самобутності, державності, культури, традиції не визнавали, будь-які прояви національного життя забороняли. Тепер Україну гучно проголошують суверенною державою, багато говорять про її розквіт, але паралельно зі злиттям нав'язують думку, що Україна постійно живе тільки завдяки Росії, під гаслом «навіки разом» з Росією. (...). Україна була могутньою державою під назвою «Русь» або «Київська Русь». На відміну від інших держав того часу вона не мала агресивних прагнень, не мала планів світового панування і розширення території за рахунок земель інших народів. У складі Литовської держави українці не були пригнобленим народом, вони вільно розвивали свій дух і свою культуру. Українська літературна мова була офіційною державною мовою того часу» [2]. Це написано в середині сімдесятих років ХХ століття. А ось думки наших сучасників: «У 1363 році литовський

князь Ольгерд разом з русичами розбив татарське військо біля Синіх Вод і опанував всю Україну. Так виникла Литовсько-руська, а фактично Литовсько-українська держава. Литовці на той час, порівняно з українцями, в освітньому рівні були більш відсталими... Тому вони прихильно ставилися до більш культурного і чисельного українського народу та його мови, яка поступово стає основною. Нові завойовники швидко асимілювалися, залишивши по собі нащадкам цілий ряд прізвищ: Литвин, Литвиненко, Литвинчук, Литовченко, Литвинюк. Українська мова у Литві стає урядовою. Нею пишуться найважливіші державні закони й укази» [1].

А ось думки Петра Кралюка про «братерство» трьох слов'янських народів: «Радянські теоретики вигадали давньоруську народність, на основі якої ніби виникли три народи – росіяни, українці й білоруси. Відповідно, Київська Русь стала коліскою трьох «братніх» народів. Насправді, ця схема далека від історичних реалій. (...) ...Багаторічні дослідження, які проводилися археологами й певним чином були підкріплені писемними джерелами, дають підстави стверджувати, що в V – VII ст. на теренах Європи уже заявили про себе слов'яни. Вони творили чотири групи племен з відповідними археологічними культурами. Найбільшою серед них була Празько-Корчацька. Її пам'ятки охоплюють величезну територію від сучасних Києва на сході й Відня та Дрездена на заході. Займала вона терени теперішніх українських земель (Київщини, Волині, Галичини, Закарпаття), Словаччини, Чехії, Південної Польщі, німецької Саксонії, а також частково Угорщини, Австрії, Румунії. У писемних джерелах фігурують назви племен цієї культури – склавини, хорвати (білі й чорні). На цих теренах виникли ранньосередньовічні держави – держава Само, Великоморавська держава» [3].

Чому ж ці авторитетні вчені не згадують Московщину? А тому, що «сама Москва і Московія як князівство, – пише Володимир Білінський, – виникли в часи татаро-монгольського панування над суздальською землею, з веління хана Менгу-Тимура. Бо лише хан мав право подарувати землю й дозволяв створити поселення... Ось про що свідчить історія: «5 березня 1303 року помер князь Данило (Московський. - В. Б.)... Московське князівство було настільки маленьким, що Данило, зважаючи на все, не став ділити його уділи між своїми п'ятьма синами». А ми знаємо, що він такого права не мав. Князь у всьому був залежний від хана»[4]. Із наведених цитат різних авторів стає зрозуміло, що саме з Литвою в XIV столітті у нас було якщо не братерство, то – конструктивне співробітництво, взаємозбагачення культур двох народів, чого не можна сказати про

взаємини з Росією...

Ще трохи міркувань про означальні слова *народ*, *громадянин*, *людина* тощо. В мовленнєво-комунікаційній практиці ці (як і інші) слова мають відповідні енергетичні потуги; додавання ж до кожного з них означального слова-прикметника употужнює їхню синергетику: *братній народ*, *законослухняний громадянин*, *толерантна людина*. Отже, коли комплексно і системно протягом 50-х – 80-х років московські засоби агітації й пропаганди навіювали українцям, що «великий» російський народ є «старшим братом», а до «братнього народу» та до його мови слід ставитись приязно і толерантно, а до того ж це «братерство» прописане й закріплене в Конституції СРСР, то законослухняний громадянин УРСР має керуватися передусім Основним Законом держави, бо в протилежному випадку – це злочин проти народу...

Так реальна синергетика виділених означальних слів виконувала свою облудну роль; проникаючи в свідомість мас, вона руйнувала твердиню етногенних вартостей, послаблювала національне почуття, розвіювала дух предків, внаслідок чого українська людність ставала хиткою, непевною, відчуженою від своєї самоті.

Є й інший аспект – це сили, тобто військові потуги держав та їхніх народів, що історично сусідять один з одним. Ще з глибокого середньовіччя (читай «Велесова Книга», «Слово про Ігорів похід», «Повість минулих літ» та інші) сильніше плем'я (чи об'єднання племен) прагло підкорити собі слабшого. Переможець мав право встановлювати свої порядки. Однак, це спрощене міркування: в реальній історії переможці-завойовники були різні. Часом вони ставали партнерами в спільному державотворенні. Яскравим прикладом є вищенаведені відомості взаємин Литви й Русі-України.

Як бачимо: і Олекса Тихий з Василем Романюком, і сучасні дослідники нашої історії не визнають ніякого «братерства» між росіянами і українцями навіть в історичному минулому. Київ ще в I столітті навідав апостол Андрій Первозваний, а Москва, як відомо, постала з ласки татарських ханів, лише у XXIII столітті як центр збору данини Золотій Орді з причин початку занепаду останньої.

В радянську добу ж неправдивий міф про «братні» народи вигадано для запобігання визвольному рухові: партія і уряд СРСР боявся повторення збройного опору і прагнення незалежності, що виявили українці 1942 – 1961 рр. XX століття. Так само цей міф було реанімовано на початку XXI століття, але Революція Гідності, за якою відбулася красномовна демонстрація «братніх» відносин Росії в Криму і на Донбасі, остаточно виявили облудність цієї «гібридної» вигадки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грималюк І.М. Мововбивство і не тільки... / Ігор Михайлович Грималюк. Вид. 2-ге, виправл., доповн. – Тернопіль : ТзОВ «Тернограф», 2013. – 40 с.
2. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.
3. <http://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu-bratni-skhidnoslovianski-narody-mif-ta-realist/>
4. <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/3/48534/>

Нагорна Дарина Ігорівна,
студентка ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»,

Юрченко Ілона Геннадіївна,
студентка ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут».

ПОСТАТЬ ОЛЕКСИ ТИХОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ

Досить часто можна почути таке: «Ох уж еті національно азабочение! – насильно навязивают етот українский язык! Та какая разніца, кто на каком языке разгаваривает! – бил би человек хароший!» Впізнали? І це ж – не поодинокє висловлювання малоосвіченої й нерозвиненої людини, це – типове озвучування панівної думки не лише численної маси мешканців Донбасу, а й людей, що мають формальний статус інтелігенції, а також посадовців різних рівнів. Так було в середині минулого століття, так само є й нині. Неважко здогадатися, яка сталася б реакція у росіян (десь у Пскові чи в Тулі), якби подібне висловлювання українською мовою озвучив хтось із нас. Часом, аби дійти істини, достатньо створити «дзеркальне» припущення...

Як не парадоксально, але є фактом те, що дещо поліпшену протягом першого десятиліття ХХІ ст. мовну ситуацію різко погіршив новий «порядок речей», породжений, – як не парадоксально, – Революцією Гідності: малопомітні т.зв. «російськомовні майданівці» змогли отримати від неї «індульгенцію» на вільне масштабне поширення й використання мови іншого народу й відповідної імперії, що століттями тримала Україну в колоніальній залежності, нещадно

знищуючи нашу самобутню культуру й передусім її осердя – мову. Відтак маємо навіть не паритетну двомовність, а відчутну домінанту мови колишнього гнобителя. Про це відкрито пишуть у мережах, і спростувати це неможливо, бо факти – уперта річ.

Сьогодні кожний юнак чи юнка знають, як довідатись про справжні причини мовної проблеми Донеччини, і загалом Сходу і Центру України – достатньо відкрити в мережі відповідний сегмент української Вікіпедії і – знаходимо матеріал, де в історичній послідовності подано хроніку «лінгвоциду» (мовонищення) від часів Петра I до кінця ХХ ст. Це не лише заборона на використання рідної мови через різні закони, декрети та розпорядження, не лише масове переселення етнічних росіян на землі виморених трьома штучно створеними голодоморами українців, не лише фізичне винищення національної інтелігенції, а – ґрунтовно продумана «фахівцями з лінгвопсихології та соціолінгвістики» у погонах масована й системна пропаганда меншовартості української мови, культури, літератури, мистецтва тощо через потужну мережу ЗМІ сусідньої держави. Так було за царських, більшовицьких, комуністичних часів, так є й у посткомуністичну добу.

Чи усвідомлював наслідки такої пропаганди Олекса Тихий? Поза сумнівом, так. Він був цілком щирим, коли зауважував, що не розуміє терміна «націоналізм» стосовно етнічних українців, які розмовляють у нас, у Донбасі, рідною мовою. Секретар однієї з установ у Дружківці обізвала його націоналістом «за вимогу видати документ українською мовою» [1, 28].

Якщо подивитися на позицію Олекси Тихого тверезим, неупередженим поглядом, то дійдемо висновку, що він аж ніяк не був радикалом у мовному питанні. Те саме міг би написати росіянин чи поляк, а чи француз: «...для мене, для кожного українця мова має стати святинею, найдорожчим скарбом. А для кожного з національних меншостей обов'язково її знати, хоч і не вважати святинею, якою для нього має бути рідна мова» [1, 28]. Це – цілком правдиве міркування про роль і значення рідної мови для будь-якого представника певного етносу, народу, нації. При тому, про своє особисте ставлення до проблеми функціонування мов він пише, що він проти «будь-якого примусу у вивченні мов, у тім числі й рідної української. Хай усе буде добровільне, але щоб кожний знав, що без знання української мови перед юнаком чи дівчиною будуть закриті двері вузів та технікумів України, виключені керівні посади в установах та підприємствах, робота в бібліотеках, книгарнях, музеях, школах, дошкільних закладах України та скрізь, де працівник має справу з людьми» [1, 29].

Так само сьогодні, ставлячи собі запитання: якою мовою розмовляти українцям?, ми, українські філологи, відповідаємо – українською. А додатково до рідної ми можемо вивчати іноземні, у тому числі й російську. Але ж чи всі у Донбасі такої думки? Швидше за все більшість – протилежної. От і виходить, що Донеччина й Луганщина з ряду причин є найбільш русифікованими областями.

Тож загалом, соціолінгвістична ситуація від часів Олекси Тихого мало змінилася. Але ж, ми освітяни, маємо взяти на себе важку й відповідальну місію – щодня, щороку наполегливо і послідовно робити все можливе, щоб змінити ситуацію на користь українства. Виважено й аргументовано пояснювати необхідність рішучого переходу від шкідливої традиції російсько-української двомовності (яка зрештою зіштовхує мову корінного етносу на маргінеси) до нормальної для всіх цивілізованих країн світу одномовності за провідним принципом: «Одна мова – один дух». На практиці це виглядало би так: хоче, наприклад, іноземний журналіст працювати на українському ТБ – хай складає іспит з мови народу, в мовно-культурному середовищі збирається реалізувати свої здібності. Є народи, яким регіональна двомовність фактично не завдає шкоди, але це – не про Україну. Надто тривалий час ми були в колоніальній залежності від «північного сусіди»...

Кожний школяр і студент сьогодні має знати, хто такий Олекса Тихий, і за що саме віддав своє єдине життя; кожний хто прагне змінити мовну ситуацію на користь українства, має взяти саме цього педагога, філософа, правозахисника як провідного натхненника й однодумця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Назаренко Валерія Ігорівна
*студентка ПВНЗ «Краматорський
економіко-гуманітарний інститут».*

ОЛЕКСА ТИХИЙ: «ХТО Я? ДЛЯ ЧОГО Я?»

"Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю... Для того, щоб моя Донеччина давала не

тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та письменників, композиторів та акторів".

Олекса Тихий

У долі патріота і справжнього громадянина України Олекси Тихого простежується свідомо безкомпромісна позиція щодо тоталітарного режиму. В умовах тоталітарного режиму усі сфери життя, у тому числі і культурна, жорстко регламентувались, були підпорядковані офіційній ідеології, єдиним правильним художнім методом було визнано "соціалістичний реалізм". Друковані твори піддавали цензурі, переслідували інакодумство. Формування життєвих принципів О. Тихого відбулося в рідному регіоні – Донецькій землі. Тут він отримав початкову освіту, обрав педагогічний шлях, почувався свідомим українцем і відстоював свою громадську позицію до трагічного кінця.

Олекса Тихий спрямував свою діяльність саме у правозахисну сферу, активно вивчав мовні питання. Тому О. Тихий у публіцистичних творах виступав за відродження української мови та національної культури на Донеччині. Так, одну із найбільш резонансних праць „Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області” він надіслав у січні 1972 р. до редакції газети „Радянська Донеччина”, а листа під назвою „Думки про рідний донецький край” – на початку 1973 р. до Президії Верховної Ради УРСР (у квітні листа було відправлено на адресу Голови Президії Верховної Ради УРСР І. Грушецького). Загальна ідея звучить чи не в перших рядках статті, коли Олекса Тихий заявляє про гостре відчуття національної приналежності, самоідентифікації: „ Я – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити та споживати матеріальні блага. Я громадянин СРСР, і як «советский человек», і, передусім, як українець, я – „громадянин світу”, не як безбатченко-космополіт, а як українець... Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт [...]. Любив завжди, люблю і сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови...” [1, 141].

Власне, мовне питання він вважає найбільш важливим і його розв’язання залишається сутністю загальної проблеми існування українців у Донбасі: „Мова – одна з основних ознак нації. Мова –

фундамент культури. Рідна мова – найдорожчий скарб народу. Рідна мова підвалина інтелекту, рідна мова – основа патріотизму” [Там само, 142]. І носії української культури, чия освітня діяльність покликана всіляко підтримувати національний розвиток в усіх сферах, на його думку, якраз перебувають у надто пасивному стані, виявляючи повну бездіяльність й ігнорування національного питання: „Мабуть, ніколи раніше українська інтелігенція в цілому не була такою чужою та відірваною від трудящих (робітників та селян), як це можна спостерігати у нас на Донеччині сьогодні” [Там само, 144].

Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води,
в годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди!

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі...

Як та купина, що горить – не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових.

Любіть у коханні, в труді, у бою,
як пісню, що лине зорею...
Всім серцем любіть Україну свою –
і вічні ми будемо з нею!

Володимир Сосюра

ЛІТЕРАТУРА

1. Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. — 216 с.
2. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Огнева Людмила Родіонівна,
член Національної Спілки Журналістів України,
м. Київ

«НА ПЕРЕХРЕСТІ ДУМОК» ПРО «НЕВІДОМОГО» ОЛЕКСУ ТИХОГО

Рік тому на черговому «Форумі небайдужих» у музеї «Смолоскип» було презентовано нове музейне видання «На перехресті думок». Це – збірка роздумів Олекси Тихого про виховання, освіту та культуру. Книга була поширена серед педагогів. Вона відкрила їм іншого, досі не відомого Олексу Тихого. Для таборових побратимів він був з одного боку простим і земним, а з іншого – небожителем, святим: «...це була людина, близька до того ідеалу, де починається святість» – свідчить його побратим по ув'язненню Василь Овсієнко.

Для сучасних політиків О.Тихий – правозахисник. Його політичний портрет не відрізняється від політичного портрету – ворога народу, створеного радянським судочинством. І тоді, і тепер – це потрібно політикам, а насправді, за кожним словом, за кожним зойком Олекси Тихого стоїть – філософ, педагог. Двадцятирічним юнаком Олекса визначив мету свого життя та шляхи її досягнення: «щоб жило людство, його народ, його рід до останнього подиху вчитися і, по можливості, без насильства й примусу навчати всіх, хто бажатиме вчитися у мене». Тому не випадково для отримання фаху педагога він обрав найпрестижніший у Радянському Союзі вищий навчальний заклад – Московський Державний Університет, факультет філософії, кафедрі педагогіки.

Та не судилося О.Тихому розвинути власні педагогічні ідеї, поширити власний досвід. Проте вони не лишають байдужими сучасних педагогів: В Кабінеті української мови та літератури серед необхідних таблиць, довідково-інформаційної літератури знаходяться: «Словник мовних покручів» Олекси Тихого, дослідження «Донецький захисник і пропагандист українського слова Олекса Тихий», книжки «Учитель Олекса Тихий», «Не можу більше мовчати», «Мова – народ», «На перехресті думок». «... Ці книги сприяють піднесенню авторитету української мови як серед українців, так і серед інших, що часом мають на неї неправильні, міщанські, а то й шовіністичні погляди.» - перефразовує О. Тихого І.К., цитуючи його вислів щодо інших авторів. Для неї педагогічні роздуми нашого земляка стали уроками. Першим – його ставлення до української мови як до святині. Другим – його боротьба за чистоту мови для українців. Третім – його велика увага до

вивчення...першоджерел.

Про перші два принципи, яких за життя дотримувався О.Тихий, було багато написано, а на третій першою звернула увагу І.К.: «Справжнім майстер - класом Олекси Івановича Тихого є для мене його велика увага до вивчення першоджерел, щоби «до останнього подиху вчитися». У книзі «Мова – народ» О. І. Тихий поставив за мету об'єктивно та повно «донести до читача висловлювання різних, переважно великих людей про мову, що містяться в сотнях книг, часто малодоступних».

Саме «малодоступністю», на мою думку, можна пояснити те, що майже 30 років я повторювала слова «наукових» видань, не прочитавши жодного разу циркуляр Валуєва. Така нагода з'явилася після виходу в світ книг «Мова – народ», «Не можу більше мовчати» та ін. («Валуєвський циркуляр» згадано в статті О. Тихого «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області»). В універсальному довіднику з української мови М.Зубкова (Харків: Школа, 2009 р.) (і не тільки!) зазначено: « Нищівного удару українській мові завдав 18 липня 1863 р. міністр внутрішніх справ П. Валуєв. У його таємному циркулярові, зокрема, зазначалося, що «никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может, и наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши». ...За циркуляром заборонялося навчання в освітніх закладах усіх рівнів, друкування книг духовного змісту, навчальних та для народного читання українською мовою; як виняток, дозволялося видавати тільки твори художньої літератури після попередньої ретельної цензури»). «Валуєвський циркуляр» розпочинається тезою про суперечки в періодиці щодо можливості існування самостійної малоросійської літератури. «В С.-Петербурге даже собираются пожертвования для издания дешевых книг на южнорусском наречии», багато книжок уже надійшли на розгляд цензурного комітету. Далі читаємо: «Немалое число таких же книг представляется и в Киевский цензурный комитет. Сей последний в особенности затрудняется пропуском упомянутых изданий, имея в виду следующие обстоятельства: обучение во всех без изъятия училищах производится на общерусском языке и употребление в училищах малороссийского языка нигде не допущено; самый вопрос о пользе и возможности употребления в школах этого наречия не только не решен, но даже возбуждение этого вопроса принято большинством малороссиян с негодованием, часто высказывавшимся в печати. Они весьма основательно доказывают, что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может, и что

наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши...»

Міністр внутрішніх справ визнав необхідним зробити по цензурному відомству розпорядження, щоби до друку «дозволялися» тільки твори «изящной» літератури. Таким чином, вважаю помилковими ті посилання на «Валуєвський циркуляр», у яких цитуються слова «ніякої особливої української мови не було, немає та не може бути» без указівок на авторів - Київський цензурний комітет. Уклін Вам, Олексо Івановичу, за уроки Учителя».

Прошу звернути увагу ще на одну фразу з Валуєвського циркуляру: « самый вопрос о пользе и возможности употребления в школах этого наречия не только не решен, но даже возбуждение этого вопроса принято большинством малороссииа с негодованием, часто высказывавшимся в печати. Они весьма основательно доказывают, что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может...» Валуєв наводить ще інші, вагоміші причини прийняття циркуляру такого змісту, але ж, виявляється, що й самі українці допомогли йому в цьому. Може Київський цензурний комітет збрехав, а може - ні. Досить згадати лише депутатів ВР України, що цвірінкають великім язиком. Цікаве ґрунтовне дослідження «Думки О. Тихого про виховання і сучасна педагогіка» зробила МП (м....). Пропонуючи провести педагогічні читання за книгою О. Тихого «На перехресті думок», вона пише: «Ми працюємо над проблемою гуманізації навчально-виховного процесу, бо це не стільки «модно», скільки справді необхідно сьогодні, а погляди О.Тихого цілком відповідають побудові ГУМАННОГО освітнього процесу».

Щодо цього свою думку висловлює Володимир Тихий (м. Київ): «Батько більше наголошує на необхідності ЕТИЧНОГО виховання, але якраз це і добре - можна поговорити про те, в чому ці два підходи подібні/відмінні». Серед, надісланих мені як упоряднику збірки «На перехресті думок», листів є один, в якому автор дає філософську оцінку, зробленого Олексою Тихим. Прочитую його повністю, але перед тим треба дещо нагадати.

1. Дух - філософське поняття, що часто ототожнюється з нематеріальним початком.

2. Біблійне твердження «На початку було Слово» означає, що абстрактні уявлення лежать в основі матеріального світу і дозволяють йому існувати. Апостол Павло сказав, що «видиме тимчасово, невидиме вічно» (Друге послання до Коринфянам 4: 18).

3. У вересні 1929 року П.О. Флоренський у своєму листі до В.І.Вернадського висловлював думку «про існування в біосфері, або,

можливо, на біосфері того, що можна було б назвати пневматосферою, тобто про існування особливої частини речовини, залученої до колообігу культури або, точніше, колообігу духа. Незвідність цього колообігу до загального колообігу життя навряд чи може підлягати сумніву. Але є багато даних, щоправда, ще недостатньо оформлених, які натякають на особливу стійкість речовинних утворень, пророблених духом, наприклад, предметів мистецтва. Це змушує підозрювати існування й відповідної особливої сфери речовини в космосі» [1, 661]. Тут мова йде про збереження в Космосі інформації про здобутки людства та її вплив на нього.

А тепер повернемося до листа Вікторії Бак педагога-здобувача з Артемівська. «Нещодавно познайомилася детально з життям і творчістю Олекси Тихого по книзі "На перехресті думок". Хочу подякувати усіх, хто брав участь у виданні цієї книги, його родичів і послідовників. Життя цієї дивовижної людини змусило мене замислитися над тим, як розвивається людство. Головне, що з нами повинно відбуватися - це еволюція свідомості, але свідомість, якраз та структура, яка піддається зміні украй повільно. Такі люди, як Олекса Тихий мають такі якості свідомості, яка тільки колись з'явиться в майбутньому у більшості людства. Його свідомість натхненна, думаю, що ця особлива якість украй малої кількості людей. Причому йому була властива ще і дуже висока моральність, що проявилася в справах і вчинках. Він відчував свою відповідальність за народ, країну, людство, тому жив для вічності, а тому був так відкрито правдивий.

Олекса Тихий своїм життям затверджував певний образ людини, яку обов'язково повторюватимуть інші. Він створював простір, опрацьований духом, в якому майбутні покоління не зможуть жити тупим і тваринним життям. Усі його думки про те, що відбувалося на Донбасі - досконала правда. Культура знищувалася цілеспрямовано і планомірно і все, що зараз ми маємо, маємо як наслідок цього знищення. Життя Олекси Тихого дає нам шанс на те, що ми переживемо смутні часи і повернемося до своїх коренів, до самосвідомості українського народу, здатного до життя гідного, чесного і радісного».

ЛІТЕРАТУРА

1. Флоренський П.О.– Вернадському В.І. Лист від 21 вересня 1929 р. / Листування В.І.Вернадського та П.О.Флоренського // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. – Випуск 57-58. – К., 2004. – С. 653 –670
2. www.kozatstvo.org.ua

Онопченко Інна Володимирівна
декан економіко-гуманітарного факультету
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут».

ОЛЕКСА ТИХИЙ ПРО «ВІЛЬНИЙ ЧАС ТРУДЯЩИХ»

«Усе плине, усе змінюється», – твердив Геракліт Ефеський (535 – 475 рр. до н.е.). Цю аксіоматичну тезу важко спростувати, але спостереження та аналіз реалій нашого життя дозволяє внести до цього твердження деякі суголосні часові корективи, які поняттю «змінність» додали б певних відтінкових смислів.

Якщо взяти до розгляду проблему вільного часу, яку порушив у своїй статті філософ і педагог Олекса Тихий ще у квітні 1974 року, то легко дійдемо висновку, що ті ж самі питання, що були на часі тоді – понад чотири десятки років тому – залишаються актуальними й на сьогодні. Дефініція поняття «вільний час», подана Олексою Тихим, майже не потребує сучасної коректури: «Вільний час трудящих – це не лише час для відновлення сил для завтрашнього трудового дня, а й час для інтелектуального розвитку, час для піднесення культурного та освітнього рівня трудящих – і цей розвиток повинен би стати в центрі уваги як самих трудящих, так і інтелігенції, на совісті якої лежить відповідальність за прийдешнє» [1, 83].

Так само, як і в середині 70-х рр. ХХ ст., телевізор залишається для більшості мешканців наших міст і сіл основним інформаційно-розважальним джерелом. За виключенням мізерної децимі загального багатоканального потоку, він насправді (за образним визначенням масового словотворця, що «скаже, як зав'яже») є «зомбоящиком», який, фактично, блокує нормальне чуттєве й раціональне сприймання дійсності, не надає (як окремій особі, так і масі глядачів) естетичної та інтелектуальної поживи, матеріалу для індивідуальних роздумів чи колективних обговорень із подальшими умовисновками.

Більш того, у добу т.зв. «гібридних війн» – подає стільки суперечливої або відверто деструктивної інформації, яка в кінцевому «спрямовує мізки» телеглядачів куди завгодно, тільки не в бік Української державотворчої ідеї. Окремим питанням може бути болюче питання мовної практики каналів нашого ТБ, в основу якої, як видно, закладається принцип необов'язковості державної мови (а відтак – і української національної свідомості, духу, культури, літератури, освіти тощо, а в кінцевому рахунку – й самої Української держави). А Олекса

Тихий, між іншим, у декількох дописах цитував Олеся Гончара: «Зрікатись рідної мови принизливо і аморально», а його знаменитий «цитатник» у самій уже назві стверджує відповідність і взаємозалежність двох категорій: «Мова – народ».

Український пасіонарій Олекса Тихий, у дисидентській діяльності якого справа поширення української мови посідала, фактично, чільне місце, проголошував: «Мова – одна з основних ознак нації. Мова – фундамент культури. Рідна мова – найдорожчий скарб народу. Рідна мова – підвалина інтелекту, рідна мова – основа патріотизму. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина. Умирає мова – умирає культура. Умирає культура – припиняється прогрес, і історію починають творити Нерони, Бісмарки, Муссоліні, Гітлери, Сталіни, Мао Цзедуні. А яка то історія – всім відомо» [39]. Тож, чужинський дух через чужинську мову, яку чималий відсоток населення України вважає за рідну, у вільний час (сидіння перед телевізором чи монітором комп'ютера) щоденно, систематично і регулярно, відтоді й донині впроваджується у масову свідомість наших громадян.

Сьогодні Олекса Тихий би, певно, посів ще радикальнішу позицію, бо ситуація в гуманітарній сфері (і не лише на Сході) – вкрай загрозлива.

Є, по правді кажучи, поодинокі осередки небайдужих: завдяки волонтерському ентузіазму Всеукраїнського громадського об'єднання «Безкоштовні курси української мови», модератори яких у вільний від роботи час для трудящих проводять заняття, щось таки робиться у цьому напрямку, однак кількість слухачів (у порівнянні з індіферентною російськомовною масою) є мізерною і не впливає на загальну соціолінгвальну ситуацію.

Пишучи про кіно, на яке «часто ходять, аби згаяти час, не знаючи, що будуть дивитися, яку втіху чи насолоду одержать від перегляду...» [1, 78], автор зауважував той факт, що кіномистецтво, як найвпливовіший засіб формування масової свідомості, використовується вкрай неефективно, більш того – деформує загальне уявлення масового глядача про людину і світ.

Від другої половини 90-х рр. минулого століття до сьогодні, як відомо, колишня численна мережа дрібних кінотеатрів пішла у небуття, бо її витіснив розмаїтий потік кінопродукції інтернет-мереж, бо гаджети різних типів буквально заповнили помешкання, офіси й ... кишені їхніх користувачів. І ні для кого не є секретом те, що саме пропонують ті мережі споживачам – інакше, як звалищем те не назвеш. І кожному з нас як користувачеві необхідно чітко знати, який саме

кінопродукт ти хочеш відшукати, аби якось підвищити свій культурно-естетичний рівень.

Так само, як і в далекі 70-ті, нині не існує ефективної методики в середніх і вищих навчальних закладах, щоб інформувала і орієнтувала нашу молодь на те, що насправді формує високорозвинену культурну й інтелектуальну особистість українським національно-патріотичним світоглядом.

Тоді ж інтелектуал Олекса Тихий зауважував неефективність функціонування книжкового ринку, відсутність у книгарнях Донеччини сучасної української літератури, яка б відображала дух доби: «Коли ж людям, а особливо молоді, пропонують тільки залежалий товар, обов'язково знецінюється і вся книжкова продукція, та ще й виховується зневага до книги, до літератури взагалі» [1, 79].

Сьогодні ситуація в Україні дещо змінилася: помітна активізація і тих, хто пише, і тих, хто видає. Але ж це – не про Донеччину.

Зусиллями волонтерів періодично організуються зустрічі київських, львівських, харківських письменників із нашою молоддю, влаштовується продаж нових книг, але ж такі зустрічі мають суто оказіональний характер... А що є найприкрішим – відповідні департаменти обласної держадміністрації не мають до цієї надзвичайно важливої справи жодного стосунку.

Торкаючись просвітницько-інформаційної справи, Олекса Тихий писав: «Лекційних залів узагалі дуже небагато. Лекції проводяться рідко, особливо у великих залах. Тематика лекцій також обмежена вузьким колом тем» [1, 79]. Чи бувають на наших виробництвах у обідню перерву хоча б короткі зустрічі з тими чи іншими фахівцями? Ця практика зникла ще наприкінці компартійної доби, а нічого взамін так і не прийшло... Під час вимушених простоїв робоча молодь зазвичай прикута до моніторів тих же гаджетів...

Ще десь років десять-п'ятнадцять тому кмітливі підприємці почали відкривати інтернет-центри, функція яких зводиться до надання платних послуг, якими користуються здебільшого діти й підлітки, переселяючись на 3 – 5 годин у віртуальний простір різноманітних ігор і розваг. Зрозуміло, це потребує значно менше зусиль, аніж читання літератури.

Нині за ініціативи активістів на вітчизняні або зарубіжні гранти одна за одною відкриваються т.зв. «молодіжні платформи» – «Вільна хата» (Краматорськ), «Теплиця», «Україно-американський центр» (Слов'янськ) та ін., де знов таки безсистемно й спорадично у вільний від роботи чи навчання час відбуваються просвітницько-

пізнавальні заходи – лекції-бесіди, зустрічі, дискусії, презентації тощо.

Отже, Олекса Тихий ще в середині 70-х рр. ХХ ст. порушив надзвичайно важливу проблему організації дозвілля громадян, усвідомлюючи роль і значення власне ЗМІСТУ, яким наповнюється вільний час. Нинішня українська інтелігенція в особі окремих її активістів намагається робити його якомога змістовнішим, розвитковим, духовно збагачувальним, але на жаль, ефективність тих зусиль залишається невисокою. Вихід один – наполегливо і невтомно шукати і знаходити контакт із відповідними державними структурами, аби спільними зусиллями підносити змістовий рівень дозвілля наших громадян до рівня високорозвинених країн світу з метою поступового, але неухильного інтегрування у європейський культурний контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1.Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Орлов Іван Сергійович

ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»

«КРИМІНАЛ» ОЛЕКСИ ТИХОГО

Читаючи про національно-патріотичні змагання останньої третини ХХ століття, слухаючи спогади свідків і учасників тих подій, молодому поколінню прояснюється те, що національне відродження 60 – 70 рр., т.зв. рух «шістдесятників» залишив помітний слід в історії нашого народу. Більш того, для нового покоління борців за справжню незалежність України ці сміливці-інтелектуали є правдивим прикладом для наслідування. Та вони також є спадкоємцями справжніх героїв попередньої доби: початок 60 рр. – період перших паростків національного пробудження по тяжким моральним і фізичним лихолітті, яке пережила Україна в 30 – 40 рр., коли з нечуваною, дикою жорстокістю придушувалися будь-які прояви національного духу.

Деякі десятки дисидентів були, образно кажучи, тими ясними променями серед суцільної темряви, які довели, що Дух і Ідея нації – не знищенні, що Україна була, є і буде попри будь-які ворожі підступи й протистояння. І тоді вже сотні, а може, й тисячі

нонконформістів (незгодних) у 70-х рр. підхопили, як прапор, їхні гасла й прагнення духовного і культурного піднесення нашого народу. Одним з таких сміливих, рішучих і самовідданих послідовників був [правозахисник, педагог, філософ, член-засновник Української Гельсінкської Групи](#) Олекса (Олексій) Іванович Тихий (1927 – 1984).

Поставимо за *мету* цих тез показати на прикладі, до яких брудних методів боротьби з інакодумцями вдавалася каральна система СРСР, та як стійко трималися їхні жертви, зокрема наш земляк Олекса Тихий.

У певному сенсі, герой роману М.Булгакова «Майстер і Маргарита» Воланд мав рацію – правдиві «рукописи не горять». В своїх нотатках Олекса Тихий лишив багато спогадів про те, що йому довелося пережити.

Так, «15 червня 1976 року капітан міліції Омельчук О. М. у кабінеті начальника Костянтинівського загону ППО після інструктажу нашого караулу затримав мене за підозрою в обкраданні магазину, на основі анонімної заяви. Я заявив, що в момент обкрадання магазину (24 – 25 березня 1976 р.) був у Москві, тобто за 1100 км від магазину... Не дивлячись на це, к-н Омельчук виписав постанову на обшук, санкціоновану прокурором....

З перших хвилин обшуку почали читати та відкладати для конфіскації його праці, виписки з книг та газет, чистий папір, копіювальний папір, листи, фотографії, документи, друкарську машинку «Москва-6», гроші в сумі 132 крб. (сто тридцять два). Нічого не знайшовши з обкраденого магазину, мене повезли в міськвідділ міліції. Черговий відділу майор Яковенко виписав постанову на затримання. На знак протесту проти незаконних дій під час обшуку та незаконного затримання я оголосив голодовку.

16 червня в.о. нач. Костянтинівського відділу МВС Мельник виписав нову постанову на затримання і Тихого повезли в Дружківську КПУ за 13 – 14 км від Костянтинівського міськвідділу, а слідом за ними їхав підполковник Мельников В.О. з Донецького управління КДБ. Менш як через годину мене завели в кабінет № 13, через хвилину-дві туди зайшов підполковник Мельников, а ще через кілька хвилин л-т Куценко, що брав участь в обшуку без документа, заніс портфель.

Я заявив, що: 1) ніякою протизаконною діяльністю не займався; 2) ні про що говорити не буду; 3) протестую проти незаконного обшуку та затримання; 4) другу добу не приймаю їжі та води; 5) дві ночі не спав; 6) вимагаю санкції прокурора на затримання та пред'явлення обвинувачення. (...).

В ході бесіди Мельников читав уривки з моїх праць, листів, хоч я й говорив, що в тому нема потреби. (...).

На закінчення «бесіди» Мельников сказав: «Прокурор санкції не дає, поедете додому. Я дам вам денег на дорогу». (...).

У Дружківці перед зміною вранці 17 червня черговий КПУ вдарив мене тупцем по босій нозі і сказав співкамерникам, підозрюваним у кримінальних злочинах: «Он уже отсидел за измену Родины 25 (двадцять п'ять) лет и еще получит». Звідки така інформація у наглядача КПУ? Чи не від Мельникова? А чому 25? Адже сім. Мельников пояснив дії наглядача низькою культурою працівника міліції, й кричав: «А кто Вы такой?» Мельников протягом всієї «бесіди» вів себе як відвертий шовініст і юдофоб, застосовував дешевенькі, низькопробні прийоми. (...). Вважаю, що:

1) підполковник Мельников Віталій Олексійович, діючи руками міліції, грубо порушив радянські закони, підірвав престиж влади (зокрема, органів КДБ) і повинен понести кару;

2) порушено статті Конституції СРСР про недоторканість житла та таємниці листування;

3) конфіскація рукописів, листів, фотографій, друкарської машинки, чистого паперу та всього іншого незаконна;

4) Мельников одержав заяви до КДБ, на які посилається в попередженні, шляхом шантажу та погроз (заарештуємо, вигонимо з роботи, закриємо шляхи до навчання та роботи дітям і т.п.)» [1, 91 – 96].

Отже, «шитий білими нитками» «кримінал» інтелігента Олекси Тихого – свідчення не сили, а слабкості тодішньої системи влади. Ця міліцейсько-кагебістська інсинуація є ні що інше, як акт традиційної імперської практики її силових структур: по-іншому вони не вміли й не хотіли діяти. А різке обвалення цієї системи в 1991 році сталося внаслідок твердої й послідовної позиції таких, як Олекса Тихий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.

Півень Володимир Федорович
*к.філ.н., доцент кафедри педагогіки
та управління освітою
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕЛІГЕНТ

Аналіз доступних довідниково-енциклопедичних матеріалів, що подають дефініції термінологічного поняття «інтелігент» підводить до думки про неповноту його тлумачень. Наприклад, «Інтелігенція (від лат. *intelligentis* – знавець, фахівець) – соціальний прошарок, що складається з осіб, професійно зайнятих розумовою працею» [4, 287]. «Інтелігенція – люди розумової праці, що мають спеціальні знання з різних галузей науки, техніки й культури» [2, 794]. «Інтелігентність (від лат. *intelligens* – тямущий, розуміючий, обізнаний, мислячий) – сукупність особистісних якостей індивіда, що відповідають соціальним очікуванням (...). До числа основних ознак інтелігентності належить комплекс найважливіших інтелектуальних і моральних якостей: загострене відчуття соціальної справедливості, прилучення до багатств світової й національної культури та засвоєння загальнолюдських цінностей, слідування велінням совісті, тактовність і особиста порядність, ідейна принциповість у поєднанні з терплячістю до інакодумства (...). Інтелігентність, як на нашу думку, – поняття ширше й вагомніше інтелектуальності, бо поєднує високий сплав розумового та етичного...» [1, 147]. Певно, у тих визначеннях бракує таких ознак і властивостей, як готовність інтелігента безкорисливо спрямувати свій інтелектуальний і етичний потенціал на загальну справу (наприклад, державотворення, або жертвовного чину в ім'я відстоювання державної незалежності тощо). Справжньому інтелігентові не властивий егоїзм у будь-якому його прояві: він дбає передусім про тих, хто потребує його підтримки і допомоги – тут і зараз; спроможний зазирнути в майбутнє визначивши нагальні проблеми й першочергові завдання, вирішення й виконання яких може поліпшити життя наступних поколінь співвітчизників.

Шукати аргументи на підтвердження справжнього інтелігентності Олексі Тихого нескладно – вони щедро розсипані по тестах спогадів тих, хто його добре знав, хто був з ним за колючим дротом – Василь Овсієнко, Микола Руденко, Левко Лук'яненко, Євген

Сверстюк, Михайло Горинь, Григорій Гребенюк, Микола Янко, Мирослав Маринювич, Микола Кучер, Василь Горбачук та інші.

Одним із найпереконливіших підтверджень інтелігентності Олекси Тихого є фрагмент спогадів Миколи Руденка: «Я вважаю Тихого філософом за покликанням не лише тому, що він значно раніше від мене побачив цю недобру якість Кремля, а ще й тому, що Тихий зумів поставитися по-філософському до життя і смерті. Він цілком свідомо прирік себе на мученицьку смерть в ім'я порятунку української нації. Він знав, що загине, іще тоді, коли стояв перед брутальним брежнєвським судом. І саме тому, що українська нація має таких полум'яних героїв, – вона безсмертна» [6, 48].

Звідки ж витоки його абнегації (самовідданості, жертвовності, самозреченості заради високої мети)? Певно – із іманентної синтетичної єдності Любові і Знання – схильності до культурної спадщини дальніх і ближчих предків, і – усвідомлення вартості тих набутків, необхідності їх планово-системного донесення до школярів і студентів через програми та виховні заходи з урахуванням вікових особливостей при засвоєнні матеріалу.

«Люблю свою Донецчину, – писав Олекса Тихий в статті «Думки про рідний донецький край», – її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт» [5, 37]. А в «Роздумах про українську мову та культуру в Донецькій області» він виявляє глибоку обізнаність у питаннях вітчизняної історії, мови (зокрема – «лінгвоциду»), соціокультурних процесів тощо. Волянням до сонно-байдужих малоросів, якими, на жаль, і до сьогодні є більшість мешканців Донбасу, сприймаються його рядки: «А що ж буде через 20 – 30 літ? Ким стануть сьогоднішні діти, що від колискичують тільки суржик та російську мову, в школі вивчають українську як іноземну? Невже наші діти та внуки під час переписів будуть записувати себе: «Національність – совєцький, українського походження, родной язык – донбаскій»? [5, 22]. Саме так формується ординство – одне з найбільш руйнівних ментальних феноменів людства. Ординство і культура демократичного суспільства – несумні, контраверсійні засади, а в реєстрі тоталітаризму – найпотворніша річ. Але ніхто з нас не вибирає, в якому соціумі народитися. Олекса Тихий так само не мав альтернативи. Так, йому випало народитися на землях колишнього Дикого степу, які за 5 – 6 століть нашого безглузого загальноукраїнського взаємопоборювання північна Орда спромоглася не лише зденационалізувати, а й перетворити їх разом із людністю на колоніальний простір великої промзони.

Хто у цьому винний? З Ордою все зрозуміло: така у неї трискладова злоносна природа – ЗПВ – Захоплюй – Привласнюй – Визискуй. А от хто ще винний? Олекса Тихий дає чітку відповідь: «Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині. Не біда, а ВИНА КОЖНОГО ІНТЕЛІГЕНТА (виділ. мною – В.П.), кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки натоптуванням черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови. І чи не злочинном годилось би кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом» [5, 38]. Отже, він звинувачує тих, хто належить до верстви інтелігенції лише формально, і будучи посадовцем, геть ігнорує свої обов'язки, зневажаючи народ, до якого належить... Олекса Тихий надсилає нам message: «Інтелігент, будь діяльним: розумувати на кухні за кавою – це одне, а ризикувати, йдучи і роблячи щось всупереч обставинам заради України, її майбутнього – зовсім інше...»

Нам слід розглядати поняття «інтелігент» в контексті знака-символу самозреченого й жертвовного життя й діяльності нашого нині знаменитого краянина Олекси Тихого, спробувавши аргументовано довести, що він є одним із небагатьох носіїв ознак інтелігентності.

У статті «Думки про рідний Донецький край» він декларував: «Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносились його культура, щоб голос мого народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, прокат, машини, пшеницю, молоко та яйця. Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, вчених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів і українських поетів та письменників, українських композиторів та акторів» [3, 37].

Гостра актуальність цих зболених рядків зберігається упродовж чотирьох десятків років – до сьогодні. І нині, у другому десятилітті ХХІ століття, цією проблемою переймається хіба що «малесенька щопта» свідомих волонтерів. Тож, читаймо вистраждані дописи нашого краянина, осмислюймо, робімо висновки і ставаймо до роботи, яку розпочав на Донеччині справжній український інтелігент Олекса Тихий!

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Новий тлумачний словник української мови у трьох т. Вид. друге, випр./уклад. В.Яременко, В.Сліпушко. – Т.1. – К. :Акант, 2001. – 928 с.
3. Овсієнко В. Повстав і поліг // Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Василь Овсієнко. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
4. Словник іншомовних слів за ред. О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР. 1974. – 776 с.
5. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.
6. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.

Польшин Олександр Костянтинович
д.псих.н., професор кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"

ІСТОРИЧНА ДОЛЯ УКРАЇНИ ОЧИМА ОЛЕКСИ ТИХОГО

Олекса Тихий приділяв чимало уваги вивченню історії України, її мови і особливостей життя українського народу. Він вважав, що Україна має більш ніж тисячолітньою історію. Орійські, скіфські, руські та інші племена, народ, нація від давніх часів мали свою землю (територію), віру, мову, традиції, особливий психологічний склад, антропологічні ознаки, що відокремлюють їх від інших народів.

Різноманітні назви і самоназви українців: русичі, черкаси, козаки, русини, рутенці, малороси (і навіть образлива кличка: хахли), не заперечують нашої самобутности, не зменшують нашого права на існування як окремої нації, нашого обов'язку розвиватися і вносити свій внесок до загальнолюдської скарбниці духовного і культурного життя планети.

Україна була могутньою державою під назвою "Русь" або "Київська Русь". На відміну від інших держав того часу вона не мала

агресивних прагнень, не мала плянів світового господарства і поширення території коштом земель інших народів.

У складі литовської держави українці не були пригнобленим народом, свobodно господарювали на своїй землі, множилися і вільно розвивали свій дух і свою культуру. Українська літературна мова була офіційною державною мовою того часу.

Після об'єднання Литви з Польщею за спиною українського народу почалося економічне гноблення, спроби заступити православ'я католицизмом і нав'язати польську мову. Це призвело до загальнонаціональної боротьби під проводом Б.Хмельницького.

Український народ здобув повну перемогу, і Б.Хмельницький уклав союз з московським царем у 1654 р. на основі березневих угод. Статті договору московський уряд постійно порушував, а цар Петро I ігнорував їх повністю, чим Україна була перемінена в одну з провінцій Російської імперії. Україна втратила цілу автономію, адміністративну самоуправу (міста – Магдебурське право), економічну незалежність.

Українська церква попала в залежність від Московського патріарха. Указом Петра I заборонено українську мову в церкві і в науці.

Внаслідок лютневої буржуазно-демократичної революції 1917р., в якій не останню роль відіграли українські політичні партії і поодинокі революціонери-українці, сформувалась Українська Народна Республіка на чолі з Центральною Радою, як автономна держава демократичної Росії.

21 січня 1918 року УНР проголосила себе незалежною соборною Українською державою. Внаслідок громадянської війни і воєнної поразки Україна була проголошена соціалістичною республікою з більшовиками на чолі – складовою частиною РКП (б). 30 грудня 1922 р., згідно з договором про створення СРСР, Україна входила в його склад як суверенна національна держава.

Кожна з соціалістичних республік залишалася суверенною щодо економіки, культури, науки, освіти. Для загальної боротьби проти зовнішніх ворогів об'єдналися військові сили (національні військові формації під союзним командуванням) і дипломатія.

Українці – один з найбільше волелюбних, демократичних за своїм життєвим укладом, трудолюбних і миролюбних народівсвіту. Понад 300 років трагічна доля його в умовах поділуміжміцнимисусідами (Росія, Польща, Австро-Угорщина, Румунія, Чехо-Словаччина), при інтенсивних намаганнях асиміляції, не знищила прихованих українцем мови, віри, традицій, прагнення до незалежності й демократії.

Україна мусить стати незалежною, демократичною, духовно багатою, матеріально забезпеченою, з високим рівнем розвитку освіти, науки, національною за суттю, змістом і формою культури державою.

Олекса Тихий вважав, що кожній людині, групі людей, підприємству, селу, кожній територіальній одиниці повинні бути забезпечені можливості свobodно і без обмежень користуватися громадянськими, соціальними і політичними правами, собі на користь і нікому на шкоду.

Він наголошував:

щоб Україна була в мирі і дружбі з усіма державами планети, обмінювалась з усіма народами в галузі матеріального виробництва, науки і культури;

щоб Україна щедро і гостинно могла приймати в себе громадян всіх країн світу, а її громадяни могли відвідувати країни на всіх континентах;

щоб громадян виховувала сім'я, школа, церква, суспільство, а не вулиця, концлагер, тюрма.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Лівіше серця – Україна»: про Олексія Тихого, його переконання, за які автора визнано «особливо небезпечним рецидивістом»: статті Левка Лук'яненка, Василя Овсієнка // Донбас. – №1, 1991. – С. 136 – 140.

Сабельникова Тамара Миколаївна

*к.філ.наук, доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький юридичний інститут
МВС України м.Кривий Ріг*

ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК ПРОДОВЖУВАЧ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДУХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ

Не хлібом єдиним живе людина... Кожен з нас багато разів чув цю давню, як світ, істину, та чи кожен замислювався над її глибинним змістом, над тим, що в ній закодовано основу, фундамент буття людини і, напевно, її призначення у світі. Так, людина – земна істота і потребує задоволення фізичних потреб для забезпечення життєдіяльності. Але все це потрібно для втілення більш високої мети. Людина створена Богом за його подобою, тож вона не може існувати лише для того, щоб їсти. Духовне життя людини – і є тим Божим задумом, задля реалізації

якого їй дається життя.

За всю історію свого існування людство накопичило багатий досвід, який свідчить, що не буття визначає свідомість, як нам втовмачували довгі роки, а зовсім навпаки. Кожен народ має свої духовні культурні традиції, які базуються на загальнолюдських ціннісних принципах, втілених у національну форму. Вже давно не секрет, що ті народи, які зберігають і плекають свої національні духовні корені, живуть зовсім інакше порівняно з тими, хто забув, звідки родом. Запорукою процвітання як окремої родини, так і всього народу є в першу чергу збереження родової та національної пам'яті і духовно-ціннісних орієнтацій, вистражданих багатьма поколіннями і перевірених часом. Людина зі стертою пам'яттю, позбавлена духовного стрижня, перетворюється на біологічну істоту, якою легко маніпулювати і якій, власне, і не потрібна свобода.

Український народ довгий час перебував у колоніальній залежності від різних держав. Та за його свободу боролися не лише вояки зі зброєю в руках. Найкращі його сини працювали саме на освітній та культурницькій ниві: це й ті, хто об'єднував українців у братства та створював відповідні школи за часів польської експансії; й численні науковці XIX ст., які досліджували українську історію, етнографію, фольклор, мову; освітяни, які створювали культурно-освітні об'єднання, такі як «Громада», «Просвіта» тощо; письменники, художники, музиканти, які виявляли увагу до вітчизняної історії та народного життя; скульптори, які в пам'ятниках увічнили національних героїв...

Серед інших І. Котляревський намагається знайти відповідь на питання, що ж треба зробити, щоб відродити націю й державу. На Енея і троянців він покладає місію побудувати Рим замість зруйнованої Трої. В алегоричних образах легко впізнаються українці, зруйнована Січ та нова Україна. Сівілла пророчить, що Рим буде збудовано, але Еней його не побачить. Чому ж троянці не змогли виконати, покладеної на них місії? Бо забували про неї, захопившись гультяйством та різноманітними плотськими утіхами. Лише коли українці дбатимуть про духовне життя, вони зможуть побудувати свою сильну Україну. Так думав І. Котляревський, так думав П. Куліш, так думав Т. Шевченко і багато інших. Згадаймо колоритного персонажа із «Чорної ради» Матвея Гвинтовку, якому була байдужою доля України, аби його маєтки вціліли. Зрештою, і та ж чернь, що обрала гетьманом І. Брюховецького, не думала про державні інтереси, а спокусилася на обіцянки для себе. І справедливо в занепаді України П. Куліш звинувачує не лише Брюховецького, а й ту ж таки чернь з її личаковою

психологією та шляхту, таку як М. Гвинтовка. Чи не те ж саме ми спостерігаємо й зараз, коли народ голосує «за гречку», не думаючи про державні інтереси.

Буремне ХХ століття принесло нові випробування для нашого народу. Багато людей полягло в боротьбі за його свободу. Серед них і вчитель з Донеччини Олекса Тихий, якому боліло серце за долю рідного краю. У статті «Думки про рідний Донецький край» він так описує культурну ситуацію в радянському Донбасі: «Сумно і моторошно стає на душі при аналізі того, що бачиш навкруги. Цілковита байдужість до всього прекрасного, святого, людського. Українські театри позакривались, і ніхто за ними не сумує. Самодіяльність молоді зводиться до гітари, слухання електромюзичних інструментів у ресторані, на танцмайданчику, в запису на магнітофонну стрічку. Люди майже ні в що не вірять – ні в Бога, ні в комунію. Забули старі й не дуже старі традиції та обряди, щезли вечорниці, коляди, щедрівки, купальські пісні тощо. А що лишилося? Бездумне сидіння біля блакитного екрана, ходіння в кіно, пляшка, розмови без кінця про футбол, заробітки, мотоцикли, лотереї, цинічні сексуальні бувальщини» [5, 13]. І далі читаємо: «Я вважаю, що національна безликість, моральна порожнеча, тваринне життя – хвороби незрівнянно тяжчі від алкоголізму чи пияцтва і в значній мірі є причиною останніх» [5, 16].

Тож бачимо, що О. Тихий так само, як українські патріоти минулих часів, занепокоєний бездуховністю українців і вбачає в цьому страшну загрозу для суспільства. Сучасна ситуація в Донбасі переконливо доводить, наскільки він був правий.

Про кризу духовності в радянські часи багато хто писав. І пов'язували її із стиранням національної пам'яті, нехтуванням давніми традиціями. Згадаймо хоча б нашумілий свого часу роман Олеся Гончара «Собор». Весь Радянський Союз сколихнув твір відомого киргизького письменника Чингіза Айтматова «Плаха» із вплетеною в його художню канву легендою про манкуртів, невольників із вихолощеною пам'яттю про родину, з яких легко можна було робити рабів. Мабуть, таку ж мету ставила перед собою й радянська влада, оголошуючи про створення нової спільноти «радянський народ».

Повернення до своїх витоків, до національних традицій, плекання рідної культури – ось шлях до відродження духовності, на думку Олекси Тихого. «Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сїяти в душах дітей і в сім'ї, і в школі, і в комсомолі, і через літературу, кіно, телебачення. А

на Донеччині сходи цих зерен безжалісно, по-варварському знищуються, і вироста в душах дітей чортополох (міщанство, дармоїдство, хуліганство, пияцтво)...», – пише він [5, 15].

Особливого значення у вихованні патріотизму О. Тихий надає історії: «Історія – найдійовіший, найефективніший засіб формування національної самосвідомості, національної гордості. Особливо багата патріотизмом, лицарством, звитяжною боротьбою, демократизмом, республіканськими традиціями історія нашого народу» [5, 16].

Разом з тим він наголошує на тому, що основою культури будь-якого народу є його мова. Аналізуючи ж мовну ситуацію на Донеччині, О. Тихий констатує, що українська мова «витісна з вузів, науково-дослідних установ. Не чути її на підприємствах, у школах, дитячих садках численних міст. Зникає вона навіть уже і в селах» [5, 14]. І далі він немов передрікає: «Виховувати свідомих громадян і патріотів на чужомовній основі – це те ж саме, що зводить будову на піску без фундаменту. Будова може розсунутись на самому початку будівництва, або й рухнути після його завершення, заваливши своїм камінням і тих, хто в ній житиме, і сусідів» [5, 15].

Ще Тарас Шевченко стверджував, що навчання і виховання повинно ґрунтуватись на основі національної культури. Лише після опанування духовного досвіду власного народу, можна долучатися до чужої культури. Засуджуючи молоде покоління інтелігенції, яке захоплювалось ідеями модної тоді німецької філософії, чужої і незрозумілої українській душі, поет закликає:

*Учітьсь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають.*

Схожі думки висловлює й Олекса Тихий: «Я – інтернаціоналіст за переконанням, зичу свободи, національної незалежності, матеріального добробуту та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всім іншим. ... Хай кожний народ живе на своїй землі, хай творить в міру своїх можливостей культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу. Хочу, щоб і український народ, зокрема його частка – донбасівці, вносив свою лепту в скарбницю світової культури» [5, 12 – 13].

Хто ж повинен відповідати за долю народу? На думку Т.

Шевченка, П. Куліша та багатьох інших, національна еліта. Так само думав і Олекса Тихий: «Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки для натоптування черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови.

І чи не злочином годилося б кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом» [5, 12].

Висуваючи моральні вимоги до інших, Олекса Тихий ще більші вимоги ставив до себе самого. Ще в молоді роки він склав для себе життєве кредо, в якому постарався визначити сенс свого життя. На нашу думку, ключовим тут є пункт б: «Прагну, щоб моє «я» було гідне наймення «людина». У всьому, завжди незалежно від обставин чиню згідно зі своїм сумлінням» [4, 8]. Всі інші пункти є уточненням, розшифруванням наведеного. Визначивши в молодому віці своє життєве кредо, Олекса Тихий намагався не відступати від нього все своє життя. Він був учителем і старався бути зразком для своїх учнів, повторюючи головний педагогічний принцип нашого видатного вчителя-філософа Григорія Сковороди, який учив, як жив, і жив, як учив.

Є. Сверстюк згадує такий випадок із життя Олекси. Одного разу він ішов з товаришем степовою дорогою. Потім друзі зупинилися, щоб переполуднувати.

«От і добре, що тут поблизу і лан колгоспних помідорів, а то й води нема.

Ні, – сказав Олекса, – то не моє.

Та ти що, жартуєш? То ходім до сторожа, попросимо.

Ні, – твердо відказав Тихий. І в тій твердості була твердість закону» [3, 370].

Талановитий педагог О. Тихий, на жаль, замість кафедри мав каторгу. Та й перебуваючи в ув'язненні він не зраджує своїм принципам, залишається вірним самому собі. В. Овсієнко так характеризує О. Тихого: «Це зразок, яким повинен бути справжній чоловік: толерантним, доброзичливим до людей, але вимогливим і нещадним до себе, завжди і всюди твердим і непорушним у своїх моральних переконаннях, незалежно від того, чи бачать, чи оцінять це люди» [2, 22]. «Говорив спокійно, розсудливо, ніколи не вживав лайливих слів чи жаргону, мова його була взірцевою за лексикою, стилем, якоюсь майже надто правильною – так пишуть, а говорять

простіше. При цьому був людиною залізної волі, рідкісної толерантності та виключної терпимості. З ним неможливо було посваритися» [2, 26].

До кінця своїх днів О. Тихий залишився вірним ідеї збереження національних прав українців на Донеччині. Навіть у часи найтяжчих випробувань поводився гідно із дивовижним стоїцизмом. І це була його найвразливіша зброя. Бо, як писав Г. Сковорода:

*Кто сердцем чист и душою,
Не нужна тому броня,
Не нужен и шлем на шею,
Не нужна ему война.
Непорочность – то его броня,
И невинность – алмаз на стѣна,
Щит, меч и шлем ему сам Бог.*

Олекса Тихий своїм життєвим подвигом заслужив безсмертя. Його дух продовжує кликати народ до боротьби за Україну і після смерті. У 1989 році з ініціативи членів Української Гельсинської Групи відбулося перевезення тіл В. Стуса, Ю. Литвина та О. Тихого в Україну і поховання на Байковому цвинтарі в Києві. Вшанувати борців за Україну зібралось надзвичайно багато людей. «...потік заповнив усю вулицю, а люди все приєднувались й приєднувались. Вулиці ставали вузькими і потік захопив уже й тротуари. Хвоста демонстрації давно не видно було. Такого ще не бачив Київ...», – писав Л. Лук'яненко [1, 31].

Злочинна радянська влада не випадково знищувала таких людей, як О. Тихий, і старалася всіма способами приховати від світової громадськості інформацію про них. Саме такі імена, як О. Тихий, В. Сосюра, М. Руденко, В. Стус, спростовують твердження адептів «русского мира» про те, що Донбас ніколи не був українським. Зараз на Донеччині відбувається агонія радянської системи і такі, як О. Тихий, навіть з потойбіччя здатні прискорити її.

Дуже важливою є сьогодні справа повернення імені Олекси Тихого із забуття, вшанування його пам'яті, поширення інформації про нього серед молоді. Він продовжив традиції української національної духовності та намагався зберегти їх і донести до сучасників. Мабуть, Бог послав його на Донецьку землю, щоби врятувати її.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'яненко Л. Посмертне повернення // Хто ж такий Олекса Тихий. Статті, спогади, роздуми / Редактор-укладач Є.Б. Фіалко. – Дружківка : ПП Петрова Т.Г., 2008. – С.30 – 31.

2. Овсиенко В. Восстал и погиб (Олекса Тихий) // Кто ж такой Олекса Тихий. Статті, спогади, роздуми / Редактор-укладач Є.Б. Фіалко. – Дружківка : ПП Петрова Т.Г., 2008. – С. 20 – 29.
3. Сверстюк Є. Учитель Тихий // Сверстюк Є.О. Не мир, а меч. Есеї. – Луцьк : ВМА «Терен», 2008. – С. 369 – 371.
4. Тихий О. Для чого я живу? // Кто ж такой Олекса Тихий. Статті, спогади, роздуми / Редактор-укладач Є.Б. Фіалко. – Дружківка : ПП Петрова Т.Г., 2008. – С. 8.
5. Тихий О. Думки про рідний Донецький край // Кто ж такой Олекса Тихий. Статті, спогади, роздуми / Редактор-укладач Є.Б. Фіалко. – Дружківка : ПП Петрова Т.Г., 2008. – С. 12 – 16.

Сердюченко Юлія Сергіївна
*методист кафедри педагогіки
та управління освітою
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

ФЕНОМЕНАЛЬНІСТЬ ПОСТАТІ ОЛЕКСИ ТИХОГО ЯК ФІЛОСОФА-ДИСИДЕНТА ТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ

Беззаперечно, можна говорити про постать Олекси Тихого як одного із тої спільноти «шістдесятників» яка складала провідну рушійну силу становлення української державності як такої. Це виняткова людина в культурній, громадській, правовій, науковій сфері нашого суспільства. Олексія Івановича можна віднести до когорти борців за Українську ідею, до тих, хто не пошкодував власного життя за розвиток української свідомості й думки, за створення власне Української держави як такої.

Олекса Тихий – феноменальна постать в історії України, людина, яка не боялася вголос висловлювати свої думки та боротися з нещадним режимом. Він зробив великий внесок для розвитку нашого суспільства, незважаючи на всі перипетії часу. Хто б міг подумати, що звичайний хлопець із простої родини, але з твердим характером, зможе вагомо впливати на українське суспільство та бути значною перепорою для тоталітарної країни? Це була людина глибокої внутрішньої культури, залізної волі, рідкісної толерантності, виняткової терпимості. Олекса Тихий був винятково відповідальним, мав людську гідність, національну гордість [1]. Він сам збудував себе, виховав, загартував, закував у залізні лати воїна, постійно себе вдосконалював і цілком

підпорядкувався справі визволення України [2], і свідомо поклав за неї своє життя в найжорстокіших, принизливих й огидних таборах Союзу.

Олекса Тихий жив у дуже складний час, але саме в цей період був потрібною людиною для України. Він, поза сумнівом, глибоко знав, відчував і бачив усю недосконалість радянського суспільства й був переконаний, що розвиток українськості в даній системі неможливий. Але це не означало для нього, що такої мети ставити не можна. Навпаки, кожний на своєму місці, виходячи із своїх можливостей, на його думку, мав наполегливо й неухильно робити свою справу, і таким чином наближати – крок за кроком – омріяний час державної незалежності.

Він був чудовим педагогом, мав колосальний інтелектуальний потенціал. Це був універсальний учитель, який міг і хотів створити свою школу. Він уклав словник спеціально для учителів, які не мали змоги користуватися українськими джерелами. Основною метою його педагогічної діяльності було виховання дітей українцями. Безкорисливо вкладав в душу кожної дитини не лише знання, а й українську автентичність. Олексій Іванович наголошував: «Щоб до останнього подиху вчитися і, по можливості, без насильства й примусу навчати всіх, хто бажає в мене вчитися» [2]. Він не лише навчав дітей, а й сам постійно інтелектуально розвивався, займався самоосвітою. Його просвітницька діяльність охоплювала й дорослу аудиторію. О.Тихий писав у роздумах: «Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя – у творенні добра людям, у піднесенні матеріального і культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя». Це був педагог за покликанням, але за умов радянського режиму так і не став учителем і науковцем, бо «замість кафедри мав каторгу» (Василь Овсієнко) [2].

Олекса Тихий палко виступав на захист української мови. Він був прекрасним мовознавцем. Смішним є той факт, що в атестаті зрілості лише з предметів українська мова і література отримав задовільні оцінки, в той час як з російської мови та літератури мав добрий результат. Не дивно, що така ситуація склалася за радянських часів. Цей чоловік повністю присвятив своє життя вивченню, підтримці, розвитку української мови, культури, традицій свого народу. Не стидався говорити рідною мовою в повсякденному житті.

О.Тихий виступав за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, прав українського народу на власну державність [3]. Йти проти гнітючого режиму й бути дисидентом у ті часи – справа

важка. Але Олекса Тихий не боявся бути «білою вороною» серед зомбованих мас. Він зневажав смерть, голод, бідність, страждання і саму зневагу. Хотів, щоб «український народ, зокрема, його частка – донбасівці – вносив свою лепту в скарбницю світової культури» [2].

У боротьбі проти дисидентського руху комуністична влада використовувала весь арсенал моральних і фізичних розправ. Передусім, партійно-радянське керівництво вдавалося до таких випробуваних методів, як тюремне ув'язнення, відправлення до концтаборів, на заслання тощо [3]. Не став виключенням у цьому нерівному протистоянні й Олекса Тихий.

Чи можна назвати постать нашого крайнина Олекси Тихого феноменальною? «Феномен» з погляду філософської науки є «явище, єдине в своєму роді, взяте в його цілісності, в єдності з його сутністю й дане нам у досвіді, сприйняте органами чуття» [1, 651].

Отже, не виникає жодних сумнівів у тому, що наш земляк Олекса Тихий – є саме феноменальною постаттю дисидентського руху в українській історії. Своїм прикладом він довів, що радянська влада, незважаючи на жорстокі методи, не могла розчавити гідність простих українців.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. – Т. 3 / уклад. Яременко В.В., Сліпущко О.М. – К. : Видавництво «Аконт», 200. – 864 с.
- 2.http://www.liveinternet.ru/community/puteshestvuya_ukrainoy/post390232163/
3. <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/02/3/70406/>
4. http://pidruchniki.com/18791228/istoriya/disidentskiy_ruh_ukrayini

Сичова Катерина Дмитрівна
*студентка ПВНЗ «Краматорський
економіко-гуманітарний інститут»*

Зоря Катерина Віталіївна
*студентка ПВНЗ «Краматорський
економіко-гуманітарний інститут»*

СЕМІОТИЧНИЙ ОБРАЗ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Досліджувати життя і діяльність видатної особистості можна у

різний спосіб, роздивляючись її, ніби крізь ту чи іншу призму. Вчення про знаки дуже давнє: знавці стверджують, що воно сягає часів Орійської доби (10 – 15 тисяч років тому). Знаки завжди відігравали певну роль у житті кожної людини. Поза сумнівом, так буде й надалі.

«Небезпідставним, – зауважує мовознавець М.Кочерган, – є твердження, що ми живемо в світі знаків. (...) Ф. де Соссюр мову як систему знаків ставить в один ряд з будь-якою іншою системою знаків, що «відіграє певну роль у житті суспільства... Така наука справді виникла, отримавши назву семіотики. Семіотика – наука, що вивчає структуру та функціонування різних знакових систем... Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який виступає в процесі пізнання і спілкування в ролі замітника (представника) іншого предмета і використовується для одержання, зберігання, перетворення і передачі інформації» [1, 20 – 21].

Отже, спираючись на положення авторитетної науки, якою є на сьогодні семіотика, зробимо спробу розглянути ті чи інші особистісні риси нашого крайнина напередодні його 90-річного ювілею, відображені в спогадах відомого правозахисника, публіциста, громадського діяча, дипломата побратима й одного з найближчих друзів Олекси Тихого – Левка Лук'яненка «У нерівній борні. Олекса Тихий» [2, 58 – 81].

Загальновідомо, що розглядати будь-яке явище чи особу як носія комплексу якостей, слід у конкретному життєвому просторі їх перебування із врахуванням особливостей цього простору. Тому передусім звернемось до свідчень Левка Лук'яненка про умови перебування в таборовій зоні. «Між житловою і робочою зонами була перепускна варта: дерев'яна широка брама і сторожова буда з вузьким перепускним коридором і дверима, що їх відчиняв і зачиняв по команді наглядача солдат, який сидів за склом у буді.... Концтабір мене не гнітив. І хоч змушений був регулярно ходити в робочу зону, я її намагався використовувати для поповнення своїх знань – розпитував наших і литовських, естонських, латвійських повстанців про боротьбу проти московської окупації» [2, 59].

А ось опис зовнішності Олекси Тихого (початку 60-х років) у сприйманні Левка Лук'яненка: «Одного разу, навесні 1962 року, перед перепускною вартою підходить до мене незнайома людина, подає руку і каже – Добридень!.. Переді мною стоїть трохи вищий середнього зросту, широкоплечий, доволі костистий міцний чоловік. Днів зо три він уже не голився, і світло-русява щетина густо вкривала щоки й бороду. Коли подав руку для привітання, губи склалися в приємну легку усмішку, а світло-сірі очі світилися лагідною цікавістю. Потиск

був міцний, а що я тиснув сильно, то в руці його виявилася міць здорової людини того середнього віку, коли вона досягла вершини фізичного розвитку, давно вже не випробувала себе і добре знає свою силу, а старість ще далеко і ніяк не нагадує про минуість здоров'я. Дивився просто у вічі, і в погляді були спокій і доброзичливість» [2, 59]. Тут можна зауважити знак ІНІЦІАТИВНОСТІ (Тихий підійшов перший...), ЧЕСНОСТІ (бо лише чесні люди дивляться «просто у вічі»), СПОКОЮ і ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ. Певно, лише люди з чистим сумлінням можуть мати такі морально-етичні характеристики. Потиск руки також – красномовний. Це – знак-символ ВПЕВНЕНОСТІ в своїх силах і довіри до друзів.

Риси обличчя людини мають також неабияке значення, тому цитуємо: «З перепускної варті погукали Тихого, щоб ішов до житлової зони. Він попросився й пішов. Коли повертав обличчя, мені впав у вічі його недовгий, вузький, трохи горбатий ніс. Ні, власне кажучи, не горбатий, а вигнутий – невеличка дуга простягалася від верху до дзьобика носа» [2, 60]. І як доповнення – характеристика особи Тихого від Юрка Литвина: « – Ти вже знайомий із Тихим? – Щойно познайомився. А ти його знаєш? – Знаю. Це один із небагатьох наших в'язнів, у якого найменше розходиться слово з ділом. І ще: він не хитрує перед адміністрацією, а це сам знаєш, що означає...» [2, 60]. Із цього додатка висновуємо – ТВЕРДІСТЬ і ПРАВДИВІСТЬ.

А ще Левко Лук'яненко згадує своє враження про ставлення в'язнів до нашого земляка: «... ми пішли до бараку Тихого. Проходячи повз людей у бараці, я зауважив їх доброзичливе ставлення до Тихого і подумав: либонь, він порядна людина» [2, 63]. Додамо: ПОРЯДНІСТЬ у взаєминах із іншими.

«Не всі люди губляться у бурхливому морі життя, – філософствує Левко Лук'яненко. – Ті люди, що вам справді потрібні, не губляться. Губляться ті, без яких можна обійтися, які не вельми потрібні. (...).

Закінчив я свої 15 років 21 січня 1976 року, і вранці мене відпустили з чернігівської в'язниці. На третій день після звільнення Тихий приїхав до мене. Привіз трилітровий слоїк жовтого липового меду. – Споживай, – сказав, потроху, і він тобі допоможе. Я ж сам пасічник, і цей мед з моєї пасіки. Він добрий» [2, 66]. Тут, поза сумнівом, проглядається знак ВІРНОСТІ у дружбі та суто людяної СПІВЧУТЛИВОСТІ.

Автор спогадів також торкається конспіративних таборових справ, пов'язаних із підготовкою до акції протесту, де був задіяний і Олекса Тихий. «Проблема виготовлення листівок почала набувати

характеру практичного завдання після того, коли в зоні стала визрівати думка про необхідність кардинальної акції проти режиму, який ставав нестерпним: вважали, що треба буде стратити найгіршого ката, зробити загальний страйк, надрукувати листівки з поясненням мотивів страйку і поширити їх якомога швидше і викликати комісію з Москви. У центрі планованої акції стояв Трохим Шинкарук – людина надзвичайної самовідданості й сміливості. У час попередньої підготовки Тихий діяв спокійно і впевнено. Коли б справа дійшла до реалізації цього плану, Тихий діяв би так само спокійно і впевнено» [2, 65]. Немає сумніву, тут – знак НАДІЙНОСТІ.

Під час відвідин Левка Лук'яненка на Чернігівщині Олекса тихий повідомляв, де і ким і на якому підприємстві працює, оскільки мав заборону на освітянську діяльність: «На цей час він жив на хуторі Їжівці, що біля Олексієво-Дружківки, і працював на заводі вогнетривкої цегли. Робітники ставилися до нього добре, він частенько міг собі відлучитися від праці на 3 – 4 дні і використовував ці проміжки між працею для поїздок до Києва, Львова, Івано-Франківська та інших міст для підтримування взаємин з колишніми в'язнями, сім'ями теперішніх в'язнів та іншими людьми наших інтересів» [2, 67]. Ця інформація дає змогу висувати, що у будь-якому колективі – в ув'язненні чи на волі – ця неординарна людина користувалася неабиякою повагою і довірою за – ЛЮДЯНІСТЬ.

Олекса Тихий був із тих, хто у процесі самовдосконалення плекав національну пам'ять: «Ділився думками про необхідність відновлення практики шістдесятників в організації невеликих груп молоді для екскурсій під гаслом: «Стежками повстанців» [2, 67]. Навіть серед дисидентського кола Олекса Тихий виглядав особливим. «Багато приїжджало до мене в Чернігів тих людей, які любили Україну і хотіли волі. Я надихав їх і хотів штовхнути на боротьбу. Вони втішалися моїм натхненням, мов еліксиром, і в них блищали очі яскравим блиском. Бачачи людину, готову до боротьби, вони заспокоювалися: «Слава Богу! Доки є такі люди, Україна не помре!» І їхали додому, дозволяючи мені після 15 років неволі знову йти до тюрми раніше від них. Тихий – один і єдиний із моїх друзів, який не хотів штовхнути мене перед собою в пашу хижого звіра, але щиро хотів мені відпочинку... Дякую Тобі, Боже, що Ти створюєш таких людей. Їхня безкорислива щирість надихає на боротьбу за благо інших людей та живить шляхетність і альтруїзм. Без таких людей суспільство розпалося би на розпоршені молекули, а з ними воно з'єднується в єдине тіло» [2, 69].

Отже, підсумуємо: ми, країяни Олекси Тихого маємо пишатися,

що мали і маємо й донині видатну особистість що постає для нас під сукупністю знаків – ІНІЦІАТИВНОСТІ, ЧЕСНОСТІ, СПОКОЮ, ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ, ВПЕВНЕНОСТІ, ТВЕРДОСТІ, ПРАВДИВОСТІ, ПОРЯДНОСТІ, ВІРНОСТІ, СПІВЧУТЛИВОСТІ, НАДІЙНОСТІ та ЛЮДЯНОСТІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 288 с.
2. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.

Соколова Тетяна Анатоліївна

*доцент, в.о. зав. кафедри
лінгвістики та суспільствознавства
Донецький університет економіки та права
м. Бахмут*

ОЛЕКСА ТИХИЙ – ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОГО ДУХУ

Далеко не всі мешканці Донбасу знають про Олексу Тихого. І це прикро. Радянські ідеологи гарно постаралися викреслити з пам'яті співгромадян навіть згадку про справжнього донецького українця. Тож хто він і чому з'являються такі непохитні особистості в нашій трагічній українській історії?

Олексій Іванович Тихий – український педагог, філософ, мовознавець, письменник, відомий правозахисник, дисидент і громадський діяч. Народився 27 січня 1927 року на хуторі Їжівка Костянтинівського району Донецької області, неподалік м. Краматорськ. Прожив коротке, тяжке, але досить насичене змістовно життя. Вчився завжди дуже гарно, був сумлінним, скромним, порядним, доброзичливим і вихованим. Закінчив філософський факультет Московського університету. Олексу завжди любили і поважали. В усьому відчувалася урівноваженість його високої душі. За відкритість своєї громадянської позиції, яка не сприймалася комуністичними бюрократами і була несумісна з позицією звичайної радянської людини у тій системі життя, Олекса Тихий був декілька разів засуджений.

Перші п'ять років умовно отримує у 1948 році: за критику кандидата у депутати на виборах. А у 1956 році сміливо і відверто показав свою громадянську позицію: написав лист з протестом проти окупації радянськими військами Угорщини. За це Олексу Тихого знову несправедливо засуджують до семи років таборів та п'яти позбавлення громадянських прав. Відбувши покарання, Олекса Тихий почав активно займатися літературною та правозахисною діяльністю. У кожному слові своїх творів Олекса Тихий постає як людина з високими морально-етичними принципами, з конкретними вимогами перш за все до себе. До його слова, забороненого й оглушеного, прислухалися всі духовно живі люди 60-80-х років. Твори Олекси Тихого поширювалися у самвидаві.

Але комуністичні ідеологи Радянського Союзу не могли дозволити знаходитися на волі людині, яка писала твори про відродження української мови, культури на Донеччині, виступала проти процесу русифікації, яка підписала перші документи Української Гельсінської групи. Тому засудження на десять років таборів та п'ять років заслання за «антирадянську агітацію і пропаганду» та «незаконне зберігання зброї» було закономірним у ті роки в радянській системі життя. За звинуваченням у «зведенні наклепницьких вигадок, що паплюжать радянський державний та суспільний лад» Олексу Тихого визнали «особливо небезпечним рецидивістом» [3]. Аразом з Олексою у 1977 році в Дружківці Донецької області був засуджений і письменник Микола Руденко. То яку ж силу мало Слово і як лякало прибічників радянського режиму, щоб так жорстоко розправлятися з людьми, які виступили проти тої системи?!

Олекса Тихий загинув у радянській в'язниці на Уралі в 1984 році. Але свої недовгі і буремні, тяжкі і незламні 57 років життя навечно закарбував у Стіні Пам'яті українського народу. Про нього знав весь світ, не тільки Україна. У 1976 році він був одним з 10-ти членів - засновників Української Гельсінської групи. Ім'я простого вчителя з Донеччини було дуже гарно відоме в правозахисних колах Радянського Союзу. Тому в 1989 році, під час перепоховання, сотні тисяч українців через весь Київ проводжали Олексу Тихого в останній путь разом із Василем Стусом та Юрієм Литвином на Байкове кладовище. Через п'ять років після смерті Олекса повернувся на свою Батьківщину у славі! Саме цей час став початком пробудження нашої національної самосвідомості.

Ми тільки починаємо пізнавати цю людину, його думки, його діла, бо це надзвичайно актуально зараз і для нас, мешканців Донбасу, і для всієї України. Олекса Тихий – це людина, яка показала, що заради

ідеї необхідно віддавати саме найдорожче – своє життя, яке є прикладом високої жертвності. Звичайно, таке життя може прожити тільки сильна духом людина, героїчна натура. Ми ж до 2014 року звикли жити у спокої, в нашому тодішньому житті бракувало жертвності. Можливо тому не всі розуміли справжню ціну такого подвигу. Віддати життя за ідею, за проголошене Слово в захист своєї нації, свого народу – таких людей було не багато, але всі вони були і є Великими людьми, це справжні Герої. Життя Олекси Тихого – приклад прояву непомірної волі людини, витримки і внутрішнього сильного Духу. Навіть в таборах Олекса Тихий впертим мовчанням проявляв себе як сильну, загартовану в постійних знущаннях натуру. І це мовчання лякало ще більше наглядачів, ніж відкритий виступ. Був випадок, як згадував Левко Лук'яненко, коли Олекса не хотів в тюрмі збривати вуса, як національну ознаку. Побратими вмовляли, але він відмовлявся. «Ні, – казав Олекса, – Якщо побачать, що у малому відступаю, то вирішать, що «зламали цього хохла». Зламають у малому, потім – і увеликому. Я на це не піду» [1].

Життя Олекси Тихого – це подвиг. Це високе слово свідчить про непокору радянському режиму і неймовірні страждання від цього. Людина всім своїм недовгим життям показала приклад високої жертвності задля утвердження українських ідеалів. А це вчинок, на який спроможна людина неймовірно сильних внутрішніх устоїв, які формувалися з дитинства, в сімейному колі, на зразках життя близьких людей. Людина може здійснити подвиг лише тоді, коли переконана в правомірності того, що має подолати, навіть, коли знає, що таких як вона, дуже мало, але вода камінь точить. І коліз'являється така впевненість, людина з твердою волею здатна подолати свій страх. Думка, що треба подолати зло й несправедливість, затінює всі інші думки. Отже, цей голос совісті, як самосуд, який людина вершить над собою. Бо, якщо робиш усе по совісті, то виконуєш свій обов'язок перед життям. Олекса Тихий це розумів, бо його життя відповідало особистим переконанням. У своїх спогадах Л. Лук'яненко «свідчив, що у грудні 1979 року на 17-й день голодівки-протесту проти знущань охоронців концтабору, у Тихого прорвався шлунок. Перед операцією йому запропонували написати заяву про відмову від своїх переконань, натякнувши, що від цього залежатимуть результати операції. Та в'язень відкинув торги зі своєю совістю навіть перед реальною загрозою смерті» [3]. Таким чином, життєве кредо Великого українця було непохитне: життя – відкрите, сміливе, жертвне задля майбутнього свого українського народу.

Найбільший подвиг у тому, щоб залишатися завжди вірним

своїм переконанням, своїй мрії, а, отже, уміти відстоювати свої переконання, боротися за свою мрію. Такий подвиг може здійснити людина, яка розуміє, що таке совість, честь і обов'язок. Бо що таке совість? На це питання відповідав ще І. Кант, вважаючи, що це «закон, який живе в нас... Совість є, власне, застосування наших вчинків до цього закону». Вчинки Олекси Тихого, з яких складалося недовге життя Героя, свідчать про неймовірно чіткий, конкретний, високоморальний закон особистого життя в ім'я майбутнього рідного народу. Безперечно, такі високі вимоги до свого життя, така відкритість у своїх думках і висловлюваннях про значення українського слова, про необхідність поширення української мови, особливо в донецькому краї і саме в часи панування комуністичних ідей, не могло не призвести до такого трагічного завершення життєвого шляху Олекси Тихого, тому що голос суспільства мовчав, захисту чекати було марно.

У людини є два життя: одне, в якому ми живемо подібно заведеним механізмам, пристосовуючись до навколишнього світу і суспільства; і інше, в яке ми начебто попадаємо в дуже рідкісні хвилини, коли займаємося творчістю, коли любимо, коли творимо добро. Філософи стверджують, що саме таке життя і є істинним, бо тут ми радіємо, хвилюємося, глибоко переживаємо. Такі етичні категорії, як добро, любов, розум, совість, гідність – є якісь надприродні, бо не мають ніяких конкретних причин. Не можна запитати людину, чому він поступив по совісті (бо, якщо є причина, то відсутня така річ як совість, а є користь від здійсненого). То чому ж Олекса Тихий в житті свої вчинки співвідносив з такими високими поняттями як відповідальність не тільки перед собою, а й перед народом, Життям та навіть Вічністю? Як цей чоловік спромігся так високо піднятися над нами? Яка сила його тримала і давала йому насагу до життя? Думаю, що це бажання бути Людиною. Немає бажання – відсутня Людина.

Призначення людини у тому, щоб в цьому світі залишити згадку про себе. А це можливо тільки у тому випадку, коли людина проживає тільки своє життя. Жити своїм життям – це значить знайти те вільне місце, яке залишене для тебе. Олекса Тихий спромігся за такий яскравий життєвий спалах визначитися зі своїм призначенням: «сене життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадській відповідальності за все, що твориться за мого життя» [2]. Ці питання, як стверджував сам Олекса, ніколи його не покидали. В житті він постійно задумувався над такими важливими речами, як самовизначення, пошук свого призначення. З гідністю виконав свою

життєве завдання, досяг вершини свого буття – пам'яті людської у віках, як людина, яка своїми відвертими і сміливими зізнаннями, прирівняними до чіткої громадянської позиції, зазначила буття цілого народу: «Я — українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити та споживати матеріальні блага» [2].

Олекса Тихий дуже любив свій край, «свої степи, байраки, лісосмуги, терикони», не боячись відкрито заявляти про це в ті страшні часи «негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови» [2]. Але ж які глибокі слова прив'язаності до своєї історичної Батьківщини: «Я – син мого народу, я живу на своїй землі, мій народ не має потреби в господарях чи жандармах в особі чужої держави, іншого народу чи окремої особи» [2]. Така любов в радянські часи не могла принести щастя, вона була небезпечною. Але, розуміючи свою роль в житті тогочасного радянського суспільства («Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносилась його культура, щоб голос мого народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури»), Олекса Тихий свідомо, сильно, сміливо і відкрито заявляв комуністичній владі, яка цинічно потурала його права і свободи, про своє життєве кредо. Занурюючись у свої глибокі потаємні думки з приводу свого життєвого шляху, Олекса стверджував: «Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю... Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та письменників, композиторів та акторів» [2]. Наскільки актуальні слова, сказані в далекі 70-ті! Хіба не в цьому головне завдання сучасних педагогів Донбасу? Сьогодні вкрай важливо для нас, мешканців сходу України, це завдання поставити в пріоритет. Виховання справжніх українців, люблячих свою землю, розуміючих, що є Батьківщина-Україна, що необхідно її захищати й зберегти для нащадків – це має бути головним акцентом освітньої політики нашого краю.

Думки Олекси Тихого актуальні і в 2016 році! Але далеко не всі серед наших земляків сьогодні розуміють, наскільки важливо виховувати дитину в національному середовищі, спілкуватися з нею рідною мовою, долучаючи її до народних звичаїв, знайомлячи з українською культурою. Так, це справжня біда нашого пострадянського покоління, що ми й дотепер часто цураємося свого, возвеличуючи все інше, чуже, далеке. Ми наче між двох світів: свого не знаємо, до чужого не пристали. Цей людський манкуртизм, як

форма історичного безпам'ятства, і призив до таких трагічних подій нашого буття: справжньої війни зі східним сусідом, який дотепер намагається нав'язати нам свою ідеологію та культуру, вважаючи, що там, де поширена російська мова, там вже існує російський світ. «Не вина, а біда простих людей ..., що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині...», – констатував Олекса Тихий. Тому і втрачали ми поступово свою національну пам'ять – такий діагноз можна було поставити нам, мешканцям Донбасу, до входу на українську землю російських окупантів. Але ж прийшов час визначитися, витягнути з небуття сокровенні питання: «Хто ми є і якого ми роду?», які були проголошені нашими українськими Світочами, серед яких і Олекса Тихий. Український інтелігент, ідеаліст, він керувався своїм власним кодексом честі і жодного разу не зрадив йому, правозахисник, який загинув, відстоюючи природні права людини і нації. «Хто я? Для чого я? Ці питання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них», – так писав він у своїй статті «Думки про рідний Донецький край» [2].

Олекса Тихий виступав проти процесу русифікації Донбасу, на захист української мови. Важливі акценти для кожного з нас: «Мова - одна з основних ознак нації. Мова - фундамент культури. Рідна мова - найдорожчий скарб народу. Рідна мова - підвалина інтелекту, рідна мова - основа патріотизму. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина. Умирає мова - умирає культура. Умирає культура - припиняється прогрес...» [2]. Це конкретні та беззаперечні істини Олекси Тихого, які й сьогодні далеко не всі українці розуміють або не хочуть розуміти. У далеких 70-х роках минулого століття Олекса Тихий писав, що «спеціаліст у процесі 5 – 6-літнього навчання чужою мовою розгублює рештки знань рідної мови, неспроможний виступити на науковій чи технічній нараді рідною мовою ... Чи це не парадокс? У ХХ столітті! У народу, який має всіма визнану тисячолітню історію та культуру?!» [2]. Актуальні слова, бо в наш час система української освіти остаточно так і не перейшла на державну мову викладання. Але ж «виховувати свідомих громадян і патріотів на чужомовній основі — це те ж саме, що зводити будову на піску без фундаменту. Будова може розсунутись на самому початку будівництва або ж рухнути після його завершення, заваливши своїм камінням і тих, хто в ній житиме, і сусідів», – повчав Олекса Тихий. Дослухаймося до пророчих слів! Бо так і трапилось у 2014 році на сході України, коли велика частина населення Донбасу, вихована на «чужомовній основі», не усвідомлювала, де її Батьківщина, де її рід, де її корені? А Олекса

Тихий говорив: «Якщо нема рідній мові застосування на рідній землі, то це вже трагедія», але ж ми не дослухалися.

Що більш за все возвеличує людину? Це почуття власної гідності, яке виявляється в усіх сферах життєдіяльності людини й особливо в моменти випробувань. Гідність надає людським прагненням найвищого рівня благородства і шляхетності. Непохитність Олекси Тихого в таких нелюдських умовах життя в радянських таборах є тому яскравим свідченням. І без таких людей, як Олекса Тихий, ми, як незалежна самодостатня нація, яка в сучасних реаліях продовжує загартовуватися в боротьбі з російським агресором, просто не могли б відбутися. Ми відроджуємося із небуття, а цьому нам допомагає історична пам'ять про наших Героїв українського незламного духу, таких як Олекса Тихий. Ми переживаємо час духовного відродження і через десятки років ми допомагає в цьому приклад жертвовного життя цього простого чоловіка з донецького краю, нашого земляка.

Тому ми повинні допомагати співгромадянам звільнитися від «білих плям», фальсифікацій та ідеологічних нашарувань; прийшов час мати сміливість самим вибирати свою історичну долю так, як відкрито і сміливо прокладав свій шлях Олекса Тихий. Пам'ять в серці про нашого українського Прометея, Олексу Тихого, варто пронести по життю кожному справжньому українцю і передати молодому поколінню.

Пам'ятаймо, що головним і найтяжчим гріхом є марнування часу. Життя людини надзвичайно недовге і дороге. І воно має бути використане для «підтвердження» свого покликання. Це завдання Олекса Тихий з честю виконав. Він був людиною з високими моральними якостями, а його життєвий шлях – це героїчний подвиг, який гідний поваги. Дуже важливо, щоб сьогодні спадщина Олекси Тихого детально досліджувалась, вивчалась і популяризувалась серед населення України. Варто кожному з нас, тим більше мешканцям Донбасу, знати, як жив наш земляк, за які ідеали помер. Пам'ять про Громадянина й українського Патріота, який поклав своє життя за краще майбутнє своєї Батьківщини – визволення від бездуховності, повинна жити завжди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івущка Н. Олекса Тихий – справжній донецький українець. - [Електронний ресурс]. Режим доступу [:http://www.liveinternet.ru/community/puteshestvuya_ukrainoy/post390232163](http://www.liveinternet.ru/community/puteshestvuya_ukrainoy/post390232163) - Назва з екрана.

2. Олекса Тихий. Думки про рідний Донецький край. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.liveinternet.ru/users/vplotkina/post360430451/> - Назва з екрана.
3. Тихий Олекса – життєвий та творчий шлях. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://tvory.com.ua/tihiy.html> - Назва з екрана.

Стефанюк Світлана Костянтинівна
доктор філософії, академік МАК,
м. Харків.

ВІЧНО-ПУЛЬСУЮЧЕ ДЖЕРЕЛО ЕТНОМЕНТАЛЬНОСТІ ТА ІСТОРИЧНО-НОРМАТИВНА СИСТЕМА ЗАКОДОВАНИХ УСПАДКОВАНО-ПАТРІОТИЧНИХ УСТАНОВОК

Постановка проблеми. Стаття приурочена акцентуації розгляду засадничих основ етноментального вічно-пульсуючого джерела стимуляції культури особистісно-патріотичного вчинку громадянина, його здатності бути причетним до соціально значущих культурних етнооснов.

Ключові слова: «душевно-духовний стан» людини, шістдесятники, національний характер, суспільна психологія, багатовікові етнадбання, загальноновизнані цінності.

Мета статті – привернути увагу до видатних речників нації, що сповідують основи патріотичного етноментально-вічного пульсуючого джерела української самодостатності, окресливши при цьому основи суспільно-громадського етнообов'язку, що стимулюють до національно-патріотичних звершень.

Актуальність теми. Серйозною перешкодою розвитку митецької української культури у ХХ столітті був ідеологічно декретований метод соціалістичного реалізму, що методично звужував творчі можливості українських неординарно-небайдужих особистостей, адже правдиве зображення життя засобами мистецтва під цензурою було нездійсненним. Забороненою залишалась правда про соціальну несправедливість, спричинену комуністичним засиллям, зокрема масовий голод, порушення законності, повсюдні репресії. Серйозної шкоди етнокультурі завдали утиски рідної мови, звуження сфери реалізації українського прикладного мистецтва, етнографії, історії, декларованість про єдність та злиття всіх націй у

вільний нерушимий союз. Штучно було піднесено питання перегляду мистецького національного самовияву, що закінчувалось у звинуваченні в «буржуазному націоналізмі». Нечіткість критеріїв названих негативних явищ створювало не тільки довільним його трактування, а й ґрунт для політичних переслідувань патріотів України. У таких умовах плідно й сміливо-звитязно працюють митці з самобутнім баченням реалій життя. Яскравою ознакою тих років є діяльність пошанованих народом шістдесятників: В.Симоненка, М.Вінграновського, І.Драча, Л. Костенко, В.Чорновала, Л.Танюка та багато інших. Діяльнісний опір та креативна пропаганда шістдесятників спирались на кращі тяглі вітчизняні традиції та набували своєрідної професійної трансформації на продукування духовно-історичної спадкоємної системи сповідування патріотизму.

Основний виклад теми. Суспільно-громадський обов'язок – важливе питання реалізації духовної, правової, ментальної й політичної культури людини; саме в такій позиції реалізовувались ментально небайдужі особистості до проблем нації, патріоти другої половини ХХ століття, що намагались проявити опір засиллю комуністів-кадебістів. Прикладом цьому є творчий поступ засновників неформальної громадської організації шістдесятників – важливого зразка реалізації демократично-правової, ментальної і політичної культури української небайдужості до проблем нації.

В наш час проблема менталітету стає все більше актуальною, адже менталітет проявляється як на підсвідомому мисленні, так і напівавтоматичній поведінці; ідеологічна культура українця у всі століття була спрямована на утвердження пріоритетів своєї Батьківщини. Чи може нині бездіяти таке домінуюче спільне свідоме-підсвідоме, чи має вплив на логічне-продуктивне, чи емоційно-креативне, чи може бути виявом пульсуючої енергії патріотичної самокорекції окремої людини, чи загалом громадської організації у сфері соціальних відносин? Для відповіді на це питання варто завернутись до поняття «шістдесятники». Це — новий культурно-політологічний термін, що з'явився у 60 роки ХХ століття, представники, якого представляли демократично-викривальний рух, спрямований проти московітського зла у різноманітних історично-соціальних процесах України. Названий рух, спричинений викривальною правдою про соціальну несправедливість та протест проти комуністичного панування марксистсько-ленінської теорії у всіх зрізах культури та життя українця, а особливо після 1947 року.

У 1947 році видано таємну інструкцію (на 157 сторінках) про вилучення із українських книгозбірень 3600 назв українських книжок,

авторів, яких назвали «буржуазними націоналістами» та «ворогами народу»; 5-й параграф інструкції гласив: «якщо хтось втратить цю важливу інструкцію, — підлягає судовій відповідальності»; інструкція супроводжувалась «спецчистками» серед патріотів.

Суспільно-політична думка після Другої світової війни отримала назву – «тоталітаризм». У 1949 році розпочалась кампанія проти вигаданих «безрідних космополітів», «справи лікарів»; чергові «кампанії» мали на меті залякати передову українську інтелігенцію, заявляючи про пошуки ворогів народу; «пошуки» покалічили долі багатьох учених, митців, лікарів, письменників.

У 1956 році почалось розвінчання «культу особи»; усі гріхи більшовизму стали зсипатись на голову покійному «батьку всіх народів», як тоді називали Сталіна. Завдячуючи посиленому «розвінчанню культу», повернулись із таборів сотні тисяч репресованих. Історично-правовий час «розвінчання» отримав ще одну назву – «відлига». Хоча виявилось, що «відлига», як і весняне явище, було дуже короткочасним: потепління змінилось іншим соціо-політичним явищем – «адмінтиском».

Глибокі патріотичні переживання, питання вболівання за Вітчизну не покидали передових особистостей, що були наділені як морально-естетичними позиціями, так і рисами ментально-козацької національної пам'яті, що визначалось небайдужістю до всього, що визначається поняттям «порушення прав людини, народу, Вітчизни». Національно-політичну боротьбу ментально продовжила молода генерація під уже згаданою назвою «шістдесятники», які своєю діяльною творчістю прагнули висвітлити справжні вартості більшовицько-московітської культури. Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, зокрема:

влаштували літературні вечори, художні виставки, – вечори пам'яті репресованих;

презентували замовчувані та заборонені вистави;

складали петиції на захист українських надбань, актуалізуючи світоглядно-ментальні позиції нації.

Серед названого вони виділяли: відстоювання права на високомайстерну творчість, лібералізацію основ свободи совісті, нації, духу; самовияв любові до Вітчизни; увагу до національної самосвідомості, духовного демократизму, абсолюту мірила краси людських вчинків [6].

Клуби «Сучасна творча молодь» у Києві та «Пролісок» у Львові були осередками духовної незалежності, зразками виокремлення громадянського служіння народові.

Президентом київського клубу «Сучасник» Л.Танюк разом із однодумцями організував презентацією витоків народної культури, театр етномузики, малярства, знайомство із національно-мистецькою спадщиною нації, із напрацюваннями видатних особистостей Розстріляного відродження; метою їх громадянсько-патріотичного креативу було формування світогляду нової генерації, психологічної етностабільності серед населення. Найвагомішою їх зброєю було слово.

Пророчий вислів Кобзаря «Я на сторожі поставлю слово» мав глибокий етнопсихологічний часовий сенс. Культурний поступ шістдесятників показав, що, дійсно, людина, яка не одне століття піддається національному приниженню, нужденна у сміливому слові, яке становитиме для неї і духовно-психологічний захист, і ментальну установку, і порадку на самозбереження та самовираження.

Шістдесятники репрезентувалися Словом та креативно-духовним Ділом. Це: Л.Костенко, В.Симоненко, І.Драч, М.Вінграновський, Є.Гуцал, І.Дзюба, І.Світличний, Є.Сверстюк, В.Мороз, В.Чорновіл, М.Осадчий, П.Заливаха та багато інших. «Шістдесятники» намагались відродити віру в найсвятіші ідеали, розробляючи оригінальну мистецьку тематику, продукуючи патріотично-прогресивні думки, відмінні від комуністично-офіційних [2].

Уже у 1962 році почався масовий тиск на етнонаціональний самовияв; перед шістдесятниками стали закриватись двері, творчий самовияв був для них заборонений; посипались звинувачення у «формалізмі», «націоналізмі», «безідейності» тощо; залишався один вихід – «самвидав».

Однією із форм опору були саме повсюдні «самвидави», що передавали сміливе слово із рук у руки, адже офіційний «гребінець принципу соцреалізму» не давав права на вільний друк слова та думки.

Машинописний журнал «Український вісник» редагував щиросердний журналіст В. Чорновіл; принципи «шістдесятників» знайшли своє втілення у «самвидаві» «Воля і Батьківщина», у мистецькій творчості, живописі, поетичній творчості, сценографії, скульптурі, кераміці, графіці.

Такі креативні митці-графіки, як: Я.Музика, І.Остафійчук, Є.Безніска, І.Сорока, сценограф А.Горська, скульптори Ф.Бриж, Б.Романець, кераміст Т.Левків, художниця Т.Яблонська самопрограмувались подавати українській нації, в якості національно-специфічно пізнавальної сфери, різноманітні зрізи історико-соціальних

ціннісних надбань з метою подальшого поступу молодого покоління в потрібному духовно-творчому розвитку (як ступеню свободи вибору нації та індивідуально-психологічного самоутвердження й самопрезентації). Для прикладу, творчість Т.Яблонської (лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, лауреат Державної премії СРСР) позначена єдністю уваги до мистецтва та моралі, древніх звичаїв-традицій та осмисленої подачі способу життя співвітчизників при домінуючій позиції визначальної ролі світогляду митця; така громадянська позиція була соціально-тяжкою, але потрібною ношею в часи домінування методу соціалістичного реалізму.

Завдяки шестдесятникам, спадкоємності набувають етнопсихологічні традиції, що закладені О.Довженком, режисери започатковують новий напрям – «душевний стан» людини з урахуванням української класики (С.Параджанов, Л.Осика, Ю. Ілленко); збагачують новими засобами, неординарними жанрами кінематограф автори сценаріїв: І.Драч, Д.Павличко, І.Чендей.

У театральному мистецтві створюються пересувні театри, Л.Танюк готує низку вистав: «Отак загинув Гуска» М.Куліша, «Правда й кривда» М.Стельмаха, «Ніж у серці» І.Драча; поширюються неперевершені твори Б.Лятошинського, Є. Станковича, М.Скорика, оригінальним мистецьким явищем стає авторська пісня, якої боялись вороги Батьківщини, противники Незалежності та Волі; саме з цих причин авторська пісня була заборонена більшовиками, за що постраждали І. Білозір та В. Івасюк, у якого

(В. Івасюка) гидотно-мерзенним способом забрали життя. «Шістдесятники», що відчували любов до своєї Вітчизни, намагались українську культуру, мистецтво зробити незалежними від більшовиків, їх діяльність викликала як хвилю заборон, так і арештів. «Шістдесятники» були несхитні, як нині вчинки «Небесної сотні», добровільний подвиг захисників Вітчизни від збройної агресії росіян, титанічна наснага волонтерів; вони не тільки стали ядром духовної опозиції, спадкоємної нескоримості ідей українців: Воля, Віра, Вітчизна, а й зразком успадкованої суспільної психології, що є фактором для подальшого наслідування [3].

Важливою прикметою 50 – 60-х років ХХ століття було намагання митців реалізовуватись не тільки в науці, а й політичному житті: брати участь у розбудові країни, культурно-освітницьких проєктах Вітчизни. Так, М. Рильський тривалий час очолює академічні інститути, М.Бажан презентується в якості заступника голови уряду, П. Тичина обирається міністром освіти та головою Верховної Ради УРСР, багато провідних діячів обираються депутатами. Проте

тоталітарний режим діставав кожного, незважаючи на повагу з боку народу. Несправедливій критиці піддаються О.Довженко, В.Сосюра, І.Чендей, О.Гончар, Ю.Яновський, А.Малишко, Г.Тютюнник, Р.Іваничук, Ю.Ілленко, К.Муратова, М.Ришеєв. Репресії, ув'язнення торкаються долі багатьох письменників (І.Дзюби, Є.Сверстюка, І.Світличного, Б.Чічібабіна); зазнають переслідування художники (І.Гончар, А.Горська, Л.Семикіна, О.Заливаха, Г.Севрук); під політичний тиск попадає Л.Костенко, В.Шевчук, В.Ілляшенко; помирають в ув'язненні В.Стус, О.Тихий, Ю.Литвин, В.Марченко.

З початком правління Л.Брежнєва розгорнувся широкий наступ на «шістдесятників». Тільки з 24 серпня по 4 вересня 1965 заарештовано 25 «шістдесятників»; убивства, позбавлення волі, зникнення «шістдесятників», переслідування культурних діячів, закриті політичні суди протривували до 1970 року.

Говорячи про громадянсько-спадкоємну культуру другої половини ХХ століття, обов'язково слід пам'ятати про кращі здобутки митців національної культури, видатних особистостей, що проявили себе ментально-мужньо в умовах «відлиги».

На протидію загрози антидемократичному цинізму, бажанню росіянина положити під себе цілий народ, запереченню правового вакууму на рідній землі й тотальної узурпації влади піднялись патріотично-яснодухі, які унаслідували якості українського гетьмана І.Виговського й здатні були до послідовного викорінення усякого насилля над народом, серед них: Василь Стус, Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко, які були замордовані у росіянських концтаборах.

У 1956р. проходить чергова зачистка українців за антирадянську агітацію: засуджено А.Лупоноса, що відсидів за пошуки справедливості у різних таборах 23 роки.

У січні 1961р. проходить політичний судовий процес над членами Української Робітничо-Селянської Спілки та її керівника Л.Лук'яненка; за намагання розвінчати лукаву позицію комуністичної партії, яке веде народ до «світлої мети», Л.Лук'яненка засуджують до смертної кари; його однодумця І.Кандибу — до 15 років концтаборів, а інших членів — до тривалих років ув'язнення; з часом Л.Лук'яненку вирок замінюють на 15 років терміну.

У 1961-1962 рр. політичні судові процеси не припиняються; офіційною термінологією стає поняття «політичний судовий процес», під який підпадають усі об'єднання, що турбуються про рідну культуру; особливим гріхом є повага до своєї мови, звичаїв; саме під таку гребінку попадають дві Тернопільські групи — М.Апостола (Сосіб) та Б.Готуся (Сосіб), яких засуджують до страти, але зазнав

смерті від рук комуністів тільки Б.Готуся.

У 1962 р. розстрілюють І.Ковалю, Б.Грицину, М.Проціва. У 1965 хвиля політичних процесів наростає; під показовий процес попадають «Українські однопумці»: Б.Горинь, М.Горинь, П.Заливаха, Св.Караванський, Вал.Мороз, М.Осадчий, А.Шевчук. У 1967 році відбувається розгорм Членів Українського національного фронту, до найсміливішого з них юриста – Д.Квезька було застосовано антилюдянні умови допиту.

За любов до Вітчизни патріотично-громадянський дух українець має бути знищений; неперевершено сильний духом правозахисник П.Рубан, вимушений був відсидіти у комуністичних таборах 23 роки.

Друга половина ХХ століття визначається сміливою протидією ідеологічному засиллю та прогресивному поступу креативного інтелектуального світопогляду на світ, що визначається у поширенні модерністського роману та літературної самопрезентації через самвидав (комуністи у протидії сміливій гуманістичній позиції громадян України поставили на облік всі друкарські машинки з реєстрацією особливостей набору кожної з них, щоб обмежити самвидав). В українській літературі ХХ століття на зміну соціально-психологічному роману Панаса Мирного, І.Нечуя-Левицького, А.Свидницького, П.Куліша, Івана Франка приходять модерністський роман В.Підмогильного, Ю.Яновського, О.Гончара, М.Хвильового, романтичні твори М.Стельмаха, Ю.Яновського, О.Гончара та напрацювань діаспори: У.Самчука, Ю.Косача, І.Багряного, В.Барки.

Стали поширеними мемуари: сторінки книг І.Кожедуба, В.Петрова, О.Федорова, Я.Базими, С.Тутученка, В.Клокова, В.Русина, О.Тканка й інших, що визначились сучасниками як самодостатні незборимі патріоти, які мистецьки осмислюють людину під пресом, її «душевний стан», причини незгинності.

Розповсюджуються масштабні за інтелектуальною неповторністю художні твори М.Стельмаха, Остапа Вишні, М.Рильського.

Креативно-патріотична спадщина українців постійно турбує самолюбство імперського комуністичного режиму; у 1964 році КДБ пересипає фосфором національну книгозбірню Києва й знищує її вогнем, завбачливо відключивши після підпалу воду на прилеглому до книгозбірні районі й дозволивши пожежникам приїхати на 4 години пізніше; вогонь знищив понад 600 000 томів цінних архівних українських документів.

1975 році колоніальна влада знову береться до реформування

основ використання слова духовного Батька нації Т.Шевченка, зокрема вчинивши ревізію його великого «Кобзаря».

На 1979 рік, коли було оголошено про заборону викладати всі навчальні дисципліни рідною мовою, у союзних республіках проходять планові багаторічні обмеження рідного слова, з переслідуванням співчуваючих рідній культурі. В Україні 1980 року було видано тільки 38 назв дидактично-навчальної та просвітницької літератури українською мовою, однак чужинецькою — було оснащено всі навчальні заклади 422 одиницями назв методичної літератури.

Українські патріоти, одухотворені широким рухом нескоримих, вже перестали боятися чекістів, хоча післявоєнний їх склад (чекістів) був більш цинічно-лукаво підготовлений, це з одного боку, а з іншого, кожен другий митець уже сидів за ґратами або мав подвійний термін ув'язнення; поневіряння митців, тих, що ще були на волі, тільки укріпили сили, вони, як згадував правозахисник, шевченкознавець Є.Сверстюк, «уже не мали права наступати на чистоту своїх духовно-чистих помислів». Тому ментально-патріотична справа небайдужих стала незгинною; опір етнічному засиллю визначився вічно-пульсуючим джерелом закодованих, успадковано-духовних громадянських установок на виборювання своєї Волі, Віри та незалежності процвітаючою Вітчизни.

Висновки. Формування історично-чергового психологічно-патріотичного витка етико-естетичного світогляду народу, що започатковано свідомою генерацією різних міст України під назвою «шістдесятників» виокремили зразки орієнтації на досягнення європейської й світової культури, сміливо ламаючи канони казенної літератури соціалістичного реалізму. Патріотичний опір «шістдесятників» визначився передачею душевно-підтекстової думки про права народу на самопрезентацію у своїй хаті, що характеризувалось єдністю у пропозанді піднесеного й прекрасного, створеного пращурами, високим наповненням літературних праць сюжетно-символічними лініями, направляючих на любов до Вітчизни, конкретизацією бачення українсько-національного через загальнолюдське, а також протестацією до всякої байдужості, а, зокрема, соціально-політичному гнобленню з боку Москви.

Головна патріотична заповідь шістдесятників – опір проти інерції, закостенілості, ілюстративно-кон'юктурного віршоробства, фальші, байдужості, демагогії, оказювання людських стосунків, знаходження шляхів для національного самовираження. Шістдесятники залишили у спадок наповненість віри у справедливість, у своє природне право та послідовну змугу

утверджувати його; важливим гаслом шістдесятників було усвідомлення гордості за невичерпні багатства народної душі.

Із вище викладеного видно, що серед засадничих основ етноментального вічно-пульсуючого джерела особистісно-патріотичного вчинку громадянина, виокремлюється демократично-соборні здатності до поступу суспільно-демократичних відносин, права на самовизначення.

Спадкоємні особливі риси ментальності (зокрема, приносити користь Вітчизні, любов до рідної землі, небайдужість) були проголошені орієнтирами для поступального звичаєво-правового розвитку у примноженні здобутків часового-просторового духовного базису, джерела життєвості етноідеології, орієнтації на когорту незламних борців за утвердження загальнолюдських й етнокультурних цінностей. Адже прогрес кожного народу власне й залежить від ментальних особливостей рис конкретних людей, з яких складається нація, де, перш за все, конкретизується, присвоюється, примножується чисельний зріз багатівікових фундаментально-психічних, історичних здобутків. Культурно-історичні пласти завжди фіксуються на здатності оберігати багатівікові фундаментальні надбання, які в Україні визначаються формулами: «небайдужі особа-група-громада», а також «вічно-непереборні Віра-Воля-Вітчизна» (див. Стефанюк С.К. Українська етнопсихологія. – Х., 2003. – С. 10-135; Стефанюк С.К. Фактори соціалізації. – Х., 2000. – С. 3 – 60; Стефанюк С., Грищенко В. Нашадки козацької слави. - Х.: ФОП Гаража М., 2015. – 271с.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Стефанюк С. Козацька педагогіка / С.Стефанюк. - Х., Крок, 2000.- С.80.
2. Стефанюк С., Нашадки козацької слави / С.Стефанюк, В. Грищенко В. - Х. : ФОП Гаража М.,2015. – 271с
3. Стефанюк С. Лекції з основ християнської етики / С. Стефанюк, С. Гура. – Запоріжжя : Кругозір, 2015.– 411с.
4. Стефанюк С., Коваленко О. Народний театр в Україні / С. Стефанюк. - Х. : ХНПУ ім.Г.Сковороди, 2015. – 131с.
5. Стефанюк С. Звичаєво-традиційний зріз історії української культури / Стефанюк С., А. Орлов А. – Х. : ФОП Ніконова В.,2015. – 197с.
- 6.С. Стефанюк, О. Гульбс, В. Лантух, А. Лантух. Пізнавально-корекційна ідентифікація українця / Стефанюк С.. – Краматорськ : друкарський дім, 2016. – 591с.
7. Козацька держава. / В.Шевчук – К. : Абрис, 1995. – С.28.

Сушко Сергій Олександрович
доцент кафедри іноземної філології
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»

ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ ОЛЕКСИ ТИХОГО: АНТИЧНІ ТА НОВОГО ЧАСУ ВІДЛУННЯ

*Найбільше і найдорожче добро в кожного
народу – це його мова, ота жива схованка
людського духу, ого багата скарбниця,
в яку народ складає і своє давнє життя,
свої сподіванки, розум, досвід, почування.*

Панас Мирний

Феномен Олексі Тихого, талановитого літератора й педагога, полум'яного патріота України, подвижника за чистоту й розквіт української мови, зокрема на Донеччині, важко уявити у всій його величі, у всьому його трагізмі. Людині нелегко визначити джерела свого характеру, формування власної філософії життя, того, що ми розуміємо під таким поняттям, як життєва позиція. Ще важче це визначити одній людині про другу людину. Що подвигло Олексу Тихого на шлях дисидентського опору, здавалося б, непохитній владі радянського ладу у країні «розвинутого соціалізму», в якій одним з найвищих ідеологічних досягнень було, зокрема, формування поняття «радянська людина»?

Супротив правозахисника Тихого викликали, на нашу думку, не стільки ця ідеологема та соціалістичні ідеали (адже він був сином свого часу й до того ж – гірка іронія історії – ці ідеали чомусь значною мірою краще впровадились у західний спосіб життя, перш за все у принцип народовладдя та соціальний захист населення), скільки їх викривлення, намагання видати бажане за дійсне, конформізм широких верств населення з існуючим станом речей, а саме псевдодемократією та драматичною байдужістю до зменшення україномовних шкіл, до витіснення української мови російською в офіційних закладах.

Свідок брежнєвського «потепління» на початку 60-х, О.Тихий, як можна припустити, вбачав у ньому паростки справжніх демократичних прав і свобод людини, появу умов відродження української незалежності, з якою пов'язувалися надії на розквіт української нації, українськості. Натомість Тихий та його однодумці

стали свідками російськомовної експансії, зокнайменше на Донбасі. Переконливі докази цього Тихий наводить у статті «Думки про рідний Донецький край», написаної наприкінці 1972 року, копію якої він надіслав Голові Президії Верховної Ради Української РСР І.С. Грушецькому.

Камертон душі й духовних сподівань правозахисника О.Тихого відчуваємо у його публіцистиці та збірці «Мова народу – народ», він звучить на такій пронизливій ноті, що переймаєшся сумом за те, яка гірка йому випала доля, але, водночас, і гордістю за непохитного у своїх переконаннях співвітчизника, нашого сучасника. Маємо бути вдячні друзям, однодумцям, близьким О. Тихого, науковцям, всім, хто його знав – їх спогади, поряд з повним зібранням праць та матеріалів Тихого, надруковано у двотомнику «Роздуми».

Стосовно теми нашого допису до змалювання постаті великого борця за українську самобутність і самостійність, Олексі Тихого, не маємо, на щастя, чогось вигадувати, тому що своїм сучасникам й нащадкам він залишив на папері свою життєву програму, життєву філософію. Він виклав її, зокрема, у своїй юнацькій програмі з 12 пунктів, формулюючи останні у формі відповідей на питання “Для чого я живу?” Це програма активної громадянської позиції, програма гуманіста Нового часу. Прочитуємо окремі з відповідей Тихого-філософа. **Пункт 2.** “Щоби не зробити нікому ніякого зла, не проявити ні до кого ніякої байдужості й несправедливості в його долі, тяжкому становищі, горі.” **Пункт 4.** “Я маю людську гідність, національну гордість. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге.” **Пункт 7.** “Щоб поважати й цінувати працю, переконання й культуру кожної людини, на якому б рівні в порівнянні з моїми, загальноприйнятими і найвищими досягненнями людства вони не перебували.” (Ж. “Новое время”, № 51, 1990 р., с. 36 – 37. Зворотній переклад – В.Овсієнко).

Ця юнацька програма і, навіть більше, все подальше життя правдолюбця Тихого, свідчать про найпершу й найголовнішу рису його духовної постаті – вірність обраній ідеї, непохитність у служінні їй, месіанство як свідомо обраний шлях. Адже Тихий був свідомий того, що його переконання й відповідні кроки поділялися далеко не всіма його співвітчизниками. Але це не перешкоджало йому ототожнювати себе з народом, співчувати тим, хто потурав своїм образом життя певним видам, нездоровим тенденціям.

Другим наріжним каменем життєвої філософії Тихого був моральний імператив «починай з себе», «якщо не я, то хто?» Володимир Тихий у «Слові про батька» пише: «У додаток до сказаного про батька п.Василем (Овсієнком) хотілось би зауважити, що батько

дійсно був людиною, яка повністю зробила себе. Він сам себе виховав морально, загартував волю, яку не вдалося зламати табірним катам. Він не поступався ні в чому, не йшов на компроміси з режимом, хоча розумів, що міг би в чомусь непринциповому і поступитись. Але він не міг дозволити собі цього.» [2]

Перспективний дослідницький вектор в осмисленні постаті й творчого доробку О.Тихого запропоновано у науковому дописі нашого колеги В.Півня «Діахронічно-синхронічна паралель: Архілох – Олекса Тихий». Автор наводить «гіпотетичні паралелі між двома особистостями, розділеними у часі й просторі, але є такими, що мають, як на наш погляд, чимало спільного – легендарним поетом-воїном Архілохом і твердим і незламним правозахисником і філософом Олексою Тихим.» [1]

Архілох був прикметною постаттю античності (VII ст. до н.е.), одним з найвизначніших у античному світі поетом, збереглися лише окремі фрагменти його доробку. Ці фрагменти та відгуки про нього дозволили створити художній образ поета у відомих книгах С.Я. Лур'є і А.Содомори, відповідно «Невгамовний: повість» і «На вістрі стилоса і списа». Архілох був поет-бунтар, він – винахідник віршованого розміру ямбу. З далекої давнини Архілох перегукується з Олексою Тихим спільним для обох шануванням і піднесенням рідної мови, зневагою до «сильних, багатих, авторитетних, якщо вони своєю силою, багатство й авторитет використовують для кпин, знущань, чванства перед іншими людьми або хоч би однією людиною» (О.Тихий), викликом випробуванням долі, незрадливістю «стилосу». Для Архілоха стилос – це його поезія, для Тихого стилос – це його викривальна публіцистика, невтомний заклик плекати рідну мову. Але, звичайно, не в характері Тихого було б так нещадно помститися коханій та її сім'ї, як пишуть це зробив Архілох.

В античності можливо, на наш погляд, знайти також інші паралелі непохитності Тихого. Можливою може бути паралель з Сократом, якого Афіни звинуватили в державній зраді й засудили до страти. Сократ відмовився від умовлянь друзів бути обачливим у своєму останньому слові і стоїчно сприйняв вирок, залишившись вірним собі і своїй філософії. Античне відлуння долі Тихого знаходимо і в трагічній постаті пізньоримського можновладця і філософа Боеція, який не втратив гідності у в'язниці і, мужньо дивлячись в обличчя смерті, знайшов альтернативу страху смерті у філософії, написавши безсмертний твір «Розрада від філософії».

Доволі коректним, хоч і глибоко сумним, буде співставлення трагічної долі О. Тихого з трагічним, але свідомим вибором Вільяма

Сміта з роману Дж. Оруела «1984» (вийшов друком у 1948 р.). Цим вибором було, як знають читачи роману, здавалося б, зовсім невинне рішення героя розпочати вести щоденник. “The thing that he was about to do was to open a diary. This was not illegal (nothing was illegal, since there were no longer any laws), but if detected it was reasonably certain that it would be punished by death, or at least by twenty-five years in a forced-labour camp.” [3] Олексу Тихого, реальну особистість, поєднує з літературним героєм англійської антиутопії небайдужість, докори пам'яті й совісті, нездатність миритися з викривленнями історичної правди та проявами тоталітаризму.

На завершення нашого допису до філософії життя Олекси Тихого вкажемо на таку яскраву рису його світлої особистості як тяжіння до знань, зокрема до вивчення іноземних мов. Його володіння польською, однією з важких мов, переклади з неї свідчать про його лінгвістичну обдарованість, про притаманний йому інтернаціоналізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Півень В.Ф. Діахронічно-синхронічна паралель: Архілох – Олекса Тихий.[з ненадрукованої статті]
2. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
3. Orwell, George. 1984. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.george-orwell.org/1984/0.html>

Федишина Юлія Родіонівна

ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»

ПОНЯТТЯ ПАТРІОТИЗМУ У ТРАКТУВАННІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

У неспокійні часи сьогодення кожен свідомий українець відчуває свою приналежність до рідного краю, який готовий захищати навіть ціною власного життя. Йдеться про такий феномен людської приналежності як патріотизм. «Патріотизм» і «свідомість», – ці слова, які зараз знає майже кожен українець, знає тому що країна у стані війни, і перед кожним стає вибір, любити свою Батьківщину чи ні. Хтось усміхається з цих слів, тому що ці слова зараз на вустах кожного, – політика, ведучого на телебаченні і пересічного перехожого, люди говорять ці слова, не вкладаючи в них змісту, але для деяких ці слова,

прописані кров'ю на серці. Ця війна почалась на зараз, вона почалась давно, у душах людей, які прагнули правди, які любили свою Батьківщину, свою землю, свою мову. Ці люди своїми вчинками показали, що пріоритетом в їх житті були духовні цінності, які є незмінними для всіх поколінь, тому що як тіло без духа мертво, так і земля без правди згине назавжди.

Саме такою людиною був Олексій Тихий. Тихий Олексій Іванович народився 27.01 1927, хутір Іжівка Костянтинівського району, послідовний і безкомпромісний борець проти русифікації України, член-засновник Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських Угод (УГГ). Закінчив філософський факультет Московського держуніверситету, а до цього навчався в Запорізькому сільгоспінституті та в Дніпропетровському інституті інженерів транспорту. Вчителював у школах Приазовського р-ну Запорізької обл. і Костянтинівського р-ну Донецької (тоді Сталінської) обл., потім працював на будівництві, учителем (викладав фізику й математику, українську мову), пожежником. Він вважав, що не хлібом єдиним живе людина, і сенс життя в піднесенні матеріального та духовного рівня людини, в боротьбі за національну гідність, за любов до мови та своїй Батьківщині. Він дуже любив Донеччину, де народився, але в його словах була біль за свою землю, ось що він пише у статті «Думки про рідний Донецький край» [5, 141 – 158], відповідаючи на свої питання, хто він, для чого він на цій землі: «Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносились його культура, щоб голос мого народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, прокат, машини, пшеницю, молото та яйця. Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбаченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських письменників, українських композиторів та акторів. Я, очевидно, поганий патріот, слабодуха людина, бо, бачачи кривди рідного народу, примітивізм життя людей, усвідомлюючи гіркі наслідки сучасного навчання й виховання дітей, випадання з кола культурного розвитку мільйонів моїх одноплемінців, задовольняюся ситістю, маніловськими мріями, крихтами культури тільки для себе. і не маю ні мужності, ні волі активно боротися за розквіт національної культури на Донеччині, за прийдешнє. Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині.»

Його дуже турбувало питання другорядності української мови, у своїй статті «Роздуми про Українську мову та культуру в Донецькій

області»[6, 9 - 26] він заглядає у майбутнє: « А що ж буде через 20–30 років? Ким стануть сьогоднішні діти, що від колиски чують тільки суржик та російську мову, в школі вивчають українську, як іноземну? Невже наші діти та внуки під час переписів будуть записувати себе: «Національність — совєцький, українського проісходження, родной язык – донбаскій»? Він піднімав важливі питання, і давав чіткі поради, що треба змінити в країні. Чому директор школи може говорити про те, що «Українська мова – це теляча мова»? Чому в школі працюють вчителі, які не знають української мови і не бажають вчити, чому вони говорять, що Росія- наша батьківщина, в той час, коли Російська імперія рухнула і існував добровільний союз держав. Чому дітям не розповідають правдиву історію, про ти людей, хто віддавав життя за країну.

У своїй статті «Вільний час трудящих» він також піднімає важливе питання, чим займається людина після роботи, що можливо подивитись у кінотеатрі, чому немає українських фільмів, чому немає книг українських письменників у бібліотеці. Він зробив такий висновок, у своїй статті «Вільний час трудящих» [1, 27 - 34] , «Вільний час трудящих — це не лише час для відновлення сил для завтрашнього трудового дня, а й час для інтелектуального розвитку, час для піднесення культурного та освітнього рівня трудящих — і цей розвиток повинен стати в центрі уваги як самих трудящих, так і інтелігенції, на совісті якої лежить відповідальність за прийдешнє.»Його думки і відношення до Батьківщини не всім подобались, і тому на його долю випали випробування.

Перший арешт Олекса Тихого був за критику кандидата в депутати. Удруге він був засуджений, коли дотримуючись своїх принципів, звернувся до ЦК КПСС з листом протесту проти окупації Угорщини 15 лютого 1957 Ось уривки з цього вироку Сталінського обласного суду від 18 квітня 1957 року [4, 116-133]“... висловлював антирадянські погляди, заявляючи, що радянська школа, начебто, зайшла в тупик і що комунізм в СРСР не будується”; “що в колгоспах і радгоспах трудящі перебувають у злиденному стані. Вибори до Рад депутатів трудящих назвав комедією...”; “Виправдовував дії угорських контрреволюціонерів-заколотників і висловлював заклики до повалення державного ладу, що існує в СРСР”. Певно, що останнє – приписка суду, але: Дістав 7 років ув’язнення в таборах суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав заст. 54-10 ККУРСР. Карався в таборі ЖХ-385/11 наст. Я вас Зубово-Полянського району, Мордовія. У неволі близько знався з композитором Василем Барвінським, з лікарем Володимиром Кархутом, якому допомагав складати книгу про лікарські рослини, з Юрієм Литвином, Левком Лук’яненком. Коли звільнився 1964

року, то до школи – улюбленої його справи – не допустили й на гарматний постріл. Щоправда, в середині 60-х були дозволили працювати у вечірній школі в Олексієво-Дружківці, але це тривало недовго. Викладати так, як він хотів, не давали, а як влада хотіла – він не міг. Працював робітником, набувши з десятків спеціальностей, охоче їздив на всілякі перекваліфікації, бо це давало можливість зустрічатися з новими людьми, а також працювати в бібліотеках різних міст. Багато мандрував по історичних місцях, беручи з собою сина Володимира (1953 р. н.). Часто на велосипедах. Ось що пише про нього Левко Лук'яненко. [3, 137-138] : «Людина колосальної інтелектуальної потенції і видатного педагогічного хисту, Олекса Тихий за умов колоніального режиму не міг стати великим педагогом і вченим, бо замість кафедри мав каторгу. Не став він і державним діячем, бо "в нашій країні, Богу милім", ворог старанно пильнував, щоб з-поміж нас не виростили провідники нації, які могли б вивести свій народ "на ясні зорі, на тихі води". Однак Олекса Тихий збувся як людина, як українець, якому віддаватимуть шану й ті, що житимуть після нас, бо підуть вони у мандрівку століть з його духа печаттю (І.Франко).

15 червня 1976 року під час обшуку в Тихого вилучений машинопис “Мова народу. Народ”. Дві доби його тримали під вартою “за підозрою в пограбуванні магазину”. Під час обшуку 24 грудня 1976 року виявили на горищі комірчини заліплений у глину німецький карабін системи “Маузер” зразка 1898 року, про який Тихий нічого не знав. Можливо, його ще під час війни сховав там брат Микола, який пішов на фронт і загинув. А ще Олекса згадував, як під час обшуку збиралися в нього зривати підлогу, бо в записнику виявили запис: “огнестрельное оружие – пол”. Аж сам Олекса згадав, що це він так записав том “Большой советской энциклопедии”, якого шукав, щоб докупити. Заарештували Тихого 4 лютого (за документами – 5-го) 1977 року за звинуваченням у зведенні наклепів на радянську дійсність (ст. 187-І). Та в ході слідства справу перекваліфікували на "антирадянську агітацію і пропаганду", ст. 62, ч. 2 КК УРСР. Тихого звинуватили також у "незаконному зберіганні вогнепальної зброї" (ст. 222 КК УРСР). Отого карабіна, знайденого на горищі. До речі, син його Володимир знає, що батька кілька днів тримали в Дружківці і пропонували емігрувати. Не треба навіть одружуватися на єврейці. Але Тихий відмовився: “Моє місце тут, а не за кордоном”.

І навіть у тюрмі, в жорстоких умовах він був патріотом і доводив це своїми вчинками. Він не стриг вуса, і коли у нього спитав Левко Лук'яненко, чому ти не збрити вуса, він відповів йому: «Якщо для мене вуса – ознака українства, й відстоювання їх – принципова справа

захисту мого права залишатися українцем за будь-яких обставин і завжди, то як же я можу нею торгувати? Він не відступав від своїх ідей в нелюдських умовах у тюрмі, коли голодував, коли у нього була виразка шлунку, і його не хотіли лікувати. Його співкамерник Курило Василь пише про нього [2]: «Уже тоді, знаючи діагноз хвороби Тихого, мені здалося, що ми більше не зустрінемося. На жаль, так і сталося. Але й нині я пам'ятаю його слова:— Якщо доведеться померти, то треба гідно це зробити. Не на колінах, а стоячи. Сміливо дивлячись у вічі ворогові. Тихий помер у камері тюремної лікарні в м. Пермі. Синові Тихого Володимирові не дозволили забрати тіло батька: “Якщо будете наполягати, то результати бактеріологічного аналізу можуть показати гепатит, і тоді не забере його ніколи”. Останки Тихого разом з прахом В.СТУСА і Ю.ЛИТВИНА перевезені в Київ і 19.11.89 перепоховані на Байковому цвинтарі.Отже, патріот – це людина, яка не поступається власними моральними принципами та переконаннями. Навіть коли буде важко не відступатиме від проблем, не ховатиметься за різним виправданнями, а йтиме всупереч усьому заради щастя і блага своєї землі.

Патріотизм виявляється в простих речах. Бути патріотом може кожен, навіть звичайний вчитель, який вчить дітей говорити рідною мовою, не цуратися своєї національності та прагнути знати справжню історію української держави. Таким патріотом був Олекса Тихий, який своїм життям та незламним характером довів цю істину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільний час трудящих. 15.IV.1974. // О.Тихий. Роздуми..., 1982.– С. 27 – 34.
2. Василь Курило. Зустріч у в'язниці. Спогади політв'язня про Олексу Тихого. – Газета “Нескорена нація”, № 13, 1992).
3. Левко Лук'яненко. У нерівній борні. // Донбас, ч. 1. – 1991. – С. 137–138.
4. Лук'яненко Левко. Олекса Тихий // Лук'яненко Левко. Не дам загинуть Україні! – К. : Вид.-культур. центр „Софія”. – 1994. – С. 116-133.
5. Олексій Тихий. Думки про рідний Донецький край (кінець 1972 р.) // ж. Донбас. – №. 1, 1991. – С. 141 – 158; *уризки*: «Голос України», № 50. – 1991. – 14 березня; // Україна Соборна, № 8, №9. – 2006. – листопад, грудень.
6. Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області. 2.1.1972 р. – С. 9 – 26 // Олексій І. Тихий. Роздуми. Збірник статей, документів, роздумів / Упорядкував Осип Зінкевич. – Балтимор – Торонто : Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В.Симоненка. – 1982. – 80 с.

Фоменко Юлія Сергіївна
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»

ПРО ЗБІРКУ «ТОЙ, ЩО ДУХОМ НЕ СКОРИВСЬ»

*Хто не знає
свого минулого, той
не вартий і
майбутнього. Хто
не шанує визначних
людей свого народу,
той сам не годен
пошани.*

М.Рильський

23 січня 1994 року в Дружківці відбулася наукова конференція, присвячена пам'яті Олексі Тихого – земляка, педагога, мовознавця, філософа, правозахисника, українського дисидента, члена-засновника Української гельсінської групи. Ідею міського осередку «Просвіти» підтримали науковці Слов'янського педагогічного інституту та Донецького державного університету.

Метою конференції, перш за все, були намагання «підняти із забуття публіцистичні статті Олексі Тихого і зробити їх надбанням кожного інтелігента міста» [2, 6], саме інтелігента, на цьому зауважила Г. А. Скибінецька (вчитель, співголова Дружківської міської організації Всеукраїнського Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка), бо стан української мови та культури в посттоталітарній Україні був, на її думку, на совісті саме інтелігенції. Спроби групи правозахисників – УГ (до складу якої входив і Олекса Тихий) – привернути увагу громадськості до жалюгідного становища української мови і культури на Донбасі і в Україні, обернулися у 1977 році судовим процесом (у Дружківці) над двома її співзасновниками – Олексою Тихим та Миколою Руденком.

До збірки матеріалів конференції увійшли 17 статей, кожна з яких пронизана болем та сподіваннями на сплеск національної свідомості людей. «Це перша (після журнальних публікацій) колективна спроба осмислити страдницький життєвий шлях нашого земляка, людини, яка б повинна була б стати гордістю і славою нашого краю, національним героєм, але досі не стала ні тим, ні другим, ні третім» [2, 5].

Чи справдилися надії? Спитайте у молоді, в якій, здавалось би має передусім пробуджуватися національна українська свідомість, у майбутніх вчителів, представників інтелігенції, чи знають вони Олексу Тихого? Мабуть, ні. Принаймні, більшість з них.

Не так давно в Україні почався процес декомунізації, внаслідок якого в Краматорську транзитну, найдовшу вулицю перейменували на честь нашого славетного земляка, але чим же саме він «славетний», далеко не всі знають. «Дійсно, чому ж ми, земляки та колеги, лише побіжно згадуємо цього знаного в Україні та за її межами правозахисника, вболівальника за долю українства на Донеччині? Хіба що в день його народження та загибелі. Прикро» [2, 25].

Майже 23 роки тому, В. Ф. Півень, будучи тоді ще старшим викладачем кафедри естетики, етики і культури Слов'янського педінституту, вважав, що на той день сучасники були просто незрілими. Здається, що наші країни й досі зріють-дозрівають ... У критичні часи Україна народжує нових героїв, але ж чи можна думати, що герой-шістдесятник Олекса Тихий вже став минулим героєм? Та й чи можна взагалі говорити про проблему, яка переймала цю непересічного українського інтелігента, у минулому часі? Ця квестія (питання) залишається злободенною і понині.

Р. Ф. Суровцева (доцент кафедри української мови і літератури Слов'янського інституту в 1994 році): «Нині ми, як народ, як нація ніби знову народжуємося на світ, починаємо усвідомлювати себе в колі інших народів, свою неповторність і значимість в минулому та сьогодні. Але, якщо в цілому цей процес і має позитивні результати, то на Донеччині він ще набирає темпів повільно, з оглядкою на застійні часи» [2, 30].

З оглядкою на 1994 рік, можна сказати, що збірка «Той, що духом не скоривсь» анітрохи не втратила своєї актуальності. Постать Олекси Тихого, його життєвий шлях, переконання цікаві та дуже важливі кожному українцю і, насамперед, українцю Донеччини, педагогу Донеччини! Бо хто, як не вчитель, дасть життєві орієнтири? Кожне нове покоління – це учні своїх педагогів, тому саме від освітян – представників інтелігенції, залежить майбутнє країни, бо країна – це її народ, душа якого тісно взаємопов'язана з рідною мовою, найбільшою духовною цінністю.

Кожний з учасників конференції – послідовник справи Олекси Тихого. Не раз на сторінках збірки автори закликають бути гідними цієї великої людини, Громадянина та Патріота, бо він візирець для кожного нашого земляка, хто справді вважає себе свідомим українцем, хто доводить це не тільки словом та яскравою атрибутикою, а й ділом,

відстоюючи рідну мову, рішуче будуючи майбутнє нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.: іл.
2. Той, хто духом не скоривсь : матеріали наук. конф., присвяченої пам'яті Олекси Тихого, 23 січ. 1994, Дружківка, Україна / Всеукр. тов. «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Дружківська міська організація. – Краматорськ : Закрите акціонерне друкарське підприємство, 1994. – 56 с.

Шаля Ольга Анатоліївна

*учитель історії
загальноосвітньої школи I-III ступенів №6
м. Дружківка*

ВДОБРАЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

*Людині для просування вперед необхідно постійно
мати перед собою славетні приклади мужності.*

Віктор Гюго

Сьогодні перед українськими національно-патріотичними силами постало завдання взяти владу в свої руки і сформувати справжню українську національну державу.

Український народ повинен випростатися на весь зріст і довести самому собі й усьому світові, що ми великий, талановитий, працьовитий народ, який любить свою Батьківщину і заслуговує на повагу.

Ми повинні усвідомити: якщо ми хочемо мати власну державу, а не територію, якщо хочемо мати український народ, а не населення — нам потрібна національна ідеологія. Саме тому формування та розвиток національної ідеї та національної самосвідомості підростаючого покоління покладено в основу національно-патріотичного виховання в закладах освіти. Ідеалом виховання виступає різнобічне та гармонійно розвинений національне свідомий,

високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Головною домінантою національно-патріотичного виховання молоді є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишнього дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції.

Здобути українську національну державу зможе лише мудрий, державно творчо освічений, об'єднаний, високоорганізований, активний український народ, за умови інформаційно-просвітницької і організаційної роботи.

Саме просвітницькою діяльністю займався наш земляк — Олекса Тихий — український учитель-інтелігент, який керувався власним кодексом честі й жодного разу не зрадив його, відстоюючи права людини й української нації. Тихий показав, що іноді заради ідеї потрібно віддати найдорожче - своє життя. Цей приклад найвищої жертвовності, звичайно, під силу тільки героїчної натурі. Олекса Тихий, безумовно, відповідає всім критеріям знаменитого людини: про нього знає весь світ, не кажучи вже про Україну. У 1976 році він виявився одним з 10 членів-засновників Української Гельсінської Групи. Ім'я простого вчителя з Дружківки було добре відомо в правозахисних колах СРСР. Коли він перебував у таборі для політв'язнів, в 1982 році в Канаді вийшла книга його статей та матеріалів про нього. У 1989 році сотні тисяч українців проводжали його (а також Василя Стуса та Юрія Литвина) через весь Київ в останню путь на Байкове кладовище під час перепоховання. Це стало початком пробудження нашої національної самосвідомості.

Олекса Тихий для кожного з нас, як і для всіх українців - один з найактуальніших мислителів сучасності. Олекса Іванович, будучи викладачем, з любов'ю, розумінням і терпінням ставився до молоді. Він вважав, що провідним завданням молодого покоління повинна бути освіта та виховання, бо тільки так можна підняти культурний рівень та досягти значних перетворень у суспільстві. Таким чином, можна зробити висновок, що прагнення майбутнього покоління отримати якісну освіту співпадає з точкою зору Олекси Тихого щодо необхідності підіймати рівень освіченості нації.

На всіх етапах становлення український народ демонстрував високий національний дух і прагнення жити вільно і незалежно, у мирі та злагоді з іншими народами. Він писав, що виховувати свідомих громадян і патріотів на чужомовній основі – це те ж саме, що зводити будову на піску без фундаменту. Олексій Іванович вважав що патріотизм, національну гідність, любов до свого народу, свого міста,

села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сяти в душі дітей і в сім'ї, і в школі...

Саме тому на уроках історії вчитель має донести до учнів ідею української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому. Висвітлюючи теми, пов'язані з відновленням історичної пам'яті про них, особливого наголосу потребують порівняльно-історичні відомості про переривання державності в інших європейських країнах, які на сьогодні є потужними європейськими націями. Система патріотичного виховання передбачає формування історичної свідомості молодого покоління українців, що базується на вивченні історії боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, особливо у ХХ-ХХІ століттях. Існування України сьогодні – це результат тисячолітньої боротьби українського народу за право мати свою національну державу, яка повинна стати запорукою успішного культурного і політичного розвитку суспільства.

Вивчаючи славні сторінки історії варто звертати увагу на те велике і світле, яке підносить наш народ до вершин цивілізації, визначає його заслуги перед людством.

У старших класах особливо необхідно акцентувати увагу на патріотизмі і моральності діячів визвольного руху, показати витоки цього патріотизму. Так символом патріотизму і жертвності у боротьбі за незалежну Україну став подвиг героїв Крут, боротьба за волю України повстанців Холодного Яру, діяльність Української Повстанської Армії, спротив дисидентів тоталітарній системі тощо. Ці та інші теми є надзвичайно емоційними, хвилюючими і дають невичерпні можливості для розкриття такої людської якості, як самопожертва в ім'я нації та держави.

В методичних рекомендаціях на 2016 – 2017 н. р. наголошується на тому, що особливими мають стати уроки, присвячені революційним змінам, що відбулись у листопаді 2013 – березні 2014 рр., що продемонстрували готовність молодого покоління відстоювати національні цінності, українську державність. Події, які пережив народ України упродовж 2013 – 2014 рр. ще раз засвідчили, що проголошена у 1991р. державна незалежність потребує постійного захисту, глибокого розуміння та оцінки того, що відбувається навколо нас. Вчителі мають ґрунтовно опрацювати терміни «патріотизм», «нація», їх розуміння учнями. Необхідно акцентувати увагу на тому, що патріотизм в нинішній час проявляється не лише в безпосередній борні на Сході із зовнішнім ворогом, не тільки в надзвичайних ситуаціях, але є звичайним станом повсякденного життя людини. Історія України – це

не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах життя, діяльності і боротьби за державу всього українського народу та його видатних представників – Т.Шевченка, В.Винниченка, М.Грушевського, С.Петлюри, С.Бандери, О.Тихого та багатьох інших, вчитель має продемонструвати національну гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олекса Тихий «Думки про виховання».Донецьк, 2011.-70 ст.
2. Олекса Тихий «Не можу більше мовчати».Донецьк, 2009.
3. <http://archive.khpg.org/index.php?id=1204026181>
4. <http://delen.dp.ua/oleksij.html>Пав
5. <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/02/3/70406/>
6. http://storinka-m.kiev.ua/product.php?p_id=5766
7. <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1169479693>
8. <http://olexa.org.ua/ukr/helsinki/manifest.htm>
9. <http://oleh-sj.com/DV/DV-II12.html>

Шама Ігор Володимирович

*к.псих.н., доцент кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"*

Тимченко Ольга Валентинівна

*к.псих.н., ст. викладач кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"*

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Олексій Іванович Тихий народився 27 січня 1932 року на хуторі Їзівка біля міста Дружківка. Закінчив філософський факультет Московського університету, працював учителем, завучем. У 1956 році виступив з відкритою заявою проти окупації радянськими військами Угорщини, за що був засуджений несправедливим судом на 7 років таборів суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав. Перебуваючи у концтаборах Мордовії, О. Тихий познайомився з багатьма активістами національно-визвольних змагань. Про зустріч з Тихим відомий правозахисник Л. Лук'яненко згадував: "Уперше ми побачились з ним навесні 1961 року в мордовському концтаборі у селі Сосновка. У міцному потискові його руки, в усій його постаті і навіть у

ході відчувалася якась урівноваженість його високої душі" [1, 63].

Він не нарікав на труднощі табірного життя. Немовби не помічав. Але так і не призвичаївся до несправедливості та знущань табірної адміністрації. Утім, присікування тюремників та вибіркові жорстокості сприймав звичайно з гумором, підбадьорював інших.

Звільнившись у 1964 році, О. Тихий став працювати на цегельні. Згодом трохи вчителював, але душа не могла примиритись з роллю проповідника фальшивих істин. Заробляв на прожиття в основному фізичною працею, хоча мав два дипломи про вищу освіту. А тим часом підготував книгу висловлювань видатних людей світу про рідну мову "Мова народу — народ", написав статті "Думки про рідний донецький край", "Роздуми про долю української мови та культури в Донецькій області", "Вільний час трудящих". О. Тихий уклав словник мовних покручів Донеччини. Його перу належить низка публіцистичних праць з педагогіки [2].

Судочинці, які поставили за мету знищити непокірного правдолюбця, дали таку свою політичну оцінку нарису "Думки про рідний донецький край": "Тихий зводить злісні наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, національну політику КПРС і радянського уряду". Виявилось, що роздуми над питанням національного розвитку народу було для імперії найнебезпечнішим. Один з дослідників спадщини нашого земляка Сергій Пирогов зауважує: "...якби Тихий закликав до "повалення"... тощо, то з ним обійшлися б м'якше, покарали б легше... Мабуть, через свою простоту душевну, через природний український патріотизм Олексій Тихий зачепив, навмисне, не хотючи, найболючішу жилу". Ця жила — національне питання, і зачепив він свідомо розуміючи, що йому загрожує. Адже на цифрах показано було результати "мудрої" національної політики партії у сфері культури. Так, зокрема, Тихий виявив, що з 1200 шкіл Донеччини тільки сотня була з українською мовою викладання. Та й школи ті були в далеких селах і нараховували від 50-ти до 150-ти школярів, в той же час у міських і російських школах учнів нараховувалось від 500 до 2500. Це був фактично геноцид: цілеспрямована політика радянської держави на винищення української культури, українського народу.

О. Тихому було пред'явлено ще одне звинувачення. Коли 1976 року організувалася Хельсінкська група (згодом Українська Хельсінкська Спілка), то серед її членів-засновників був і Олекса Тихий — учитель з Донеччини. А 4 лютого 1977 року його та письменника Миколу Руденка заарештували за звинуваченням у "зведенні наклепницьких вигадок, що паплюжать радянський

державний та суспільний лад" [1].

Довгі роки перебування в ув'язненні, голодування-протести виснажили здоров'я Олекси Тихого. 5 травня 1984 року він помер після чергової операції в концтаборі міста Пермі. Про останні дні його стражденного життя Василь Овсієнко, побратим Тихого по концтаборам, згадував: "Смертельні метастази вже наскрізь пронизували зболіле Олексине тіло, але з лиця не сходила доброзичлива посмішка, якою він осявав співрозмовника. Знеможений, він лягав на долівку, охоплював руками коліна і так затято, без стогону, терпів люті болі та лайку наглядачів, які вимагали працювати, "не порушуючи режим".

За участю сина О. Тихого Володимира, його поховали на кладовищі "Северное".

Україна не забула свого сина. 19 листопада 1989 року Олексю Тихого разом з Василем Стусом та Юрієм Литвином було перепоховано на Байковому кладовищі в Києві.

Залишене ним критичне слово не втрачає свого значення й досі: пекучі проблеми національного відродження залишаються злободенними і на початку XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лівіше серця – Україна: про Олексія Тихого, його переконання, за які автора визнано «особливо небезпечним рецидивістом»: статті Левка Лук'яненка, Василя Овсієнка // Донбас. – №1, 1991. – С. 136 – 140.
2. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т. – К. : Дніпро, 2001. – Т. 8 : 40-ві – 80-ті роки ХХ ст. – 400 с.

Ярмак Микола Леонідович
ст. викладач кафедри психології
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»

ОСОБИСТІСНА ЛЮСТРАЦІЯ МЕНТАЛЬНОСТІ

Стан абсолютної невизначеності вимагає від кожного українця нестандартних підходів до самоорганізації. При цьому невизначеність на рівні держави України настільки багатомірна, що дуже важко знайти точку відліку, яка б могла стати початком радикальних

позитивних змін. Аналіз власного життєвого досвіду свідчить про те, що без глибинних особистісних ментальних перетворень це навряд чи вдасться. На цьому шляху вкрай важливо мати моральні, етичні, ментальні орієнтири. Таким авторитетом, безумовно, може слугувати наш земляк, **Олекса (Олексій Іванович) Тихий** — український правозахисник, член-засновник Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Узгоджень (Українська Гельсінкська Група), який народився 27 січня 1927р. на хуторі Іжевка біля м.Дружківки (Донецька обл.), закінчив Московський державний університет, працював викладачем у школах Донецької області...

Моє дитинство припало на 60 – ті роки минулого століття (1960 – ті). До міста Краматорська Донецької області мої батьки приїхали у 1950 - ті роки з сел Харківської області (с. Зачепилівка Зачепилівського району та с. Воровського з під м. Лозова). В маминій родині було 4 дітей, у батьковій – троє. В ці ж часи - в лютому 1957 р. О. Тихий був заарештований і в квітні того ж року засуджен-ий за «антирадянську діяльність» на 7 років позбавлення волі і 5 років позбавлення громадянських прав. Приводом для засудження послужили лист до Верховної Ради УРСР та стаття в газету, в яких О. Тихий засуджував введення радянських військ в Угорщину та критикував радянську виборчу систему.

Так склалося, що моє тодішнє життя було чітко поділене на дві рівноцінні за змістом половини: в одній – це літні місяці у селі, у іншій – весь останній час у місті. Село для мене було вікном у реальне доросле життя. Разом з сільськими знайомими хлопцями я пізнавав природу «без кордонів»: ми ходили в походи в ліс на цілий день, купалися в річці, ловили рибу, виливали ховрахів і багато, багато чого іншого. День починався зі сніданку – молоко, яєшня, картопля. А далі - гайда. Бабуся і дідусь ніколи не намагалися якимось чином «виховувати». Їм якось вдавалося робити це ненав’язливо, власним прикладом. А в місті були з початку ясла, тому що мама була вимушена йти працювати (а мені було лише 5 місяців від народження), потім – дитячий садок, потім школа. Сьогодні найбільш яскравими спогадами дитинства для мене є ті, що пов’язані з селом!

Минали роки і все частіше мені приходили думки про те, чому містяни відчували якусь перевагу перед сільськими жителями? Чому селянину, прита-манне відчуття меншовартості?

Наприкінці мого шкільного періоду навчання була дуже популярна пісня «Мой адрес – не дом і не уліца, мой адрес – Саветській Саюз». Пропагандистська державна машина всіляко рекламувала важливість особистої участі у новобудові - Байкало-Амурської

магістралі. А у 1979 році я довідався про те, що таке «інтернаціональний долг», якого потребував «законно обраний уряд» Афганістану. У ці ж часи, у січні 1977р. О. Тихий був знову заарештований і 1 липня того ж року рішенням суду, який відбувся в м. Дружківці («процес по справі Руденка-Тихого»), засуджений по ст.62 КК УРСР («антирадянська агітація та пропаганда») на максимальний строк — 10 років позбавлення волі та 5 років заслання з відбуванням покарання в колонії особливого режиму. Суд визнав Тихого «виключно небезпечним рецидивістом».

Внутрішній протест в мені, зароджений у дитинстві, почав оформлювати-ся в свідомий протест: з початку це було просте бажання розібратися, чому розходяться гасла і реальні справи. Після закінчення ВУЗу, під час служби у лавах Радянської Армії (жовтень 1982 р. – червень 1984 р.) розуміння несправедливості набуває все більшої окраси: дідівщина, нещира інформація про справжній стан військових дій в Афганістані. І все це відбувалося на тлі перманентної зміни перших керівників держави: послідовно померлих Брежнєва, Андропова, Черненко змінив М. Горбачов – четверо за три роки. І на останок - Чорнобильська катастрофа та тотальна брехня і секретність навколо цієї трагедії світового масштабу...

Багато років пізніше, приблизно у 2002 році я прочитав книгу С. Кара-Мурзи «Маніпуляція сазнання», в якій автор, російський імперіаліст, жалкує про крах «саветскава праекта» [1]. Завдяки цьому до мене прийшло остаточне усвідомлення колоніального становища де-юре держави Україна, де-факто – України - колонії Росії. І тому ще більший відгук в мені викликають думки О. Тихого, викладені в його роздумах під назвою "Думки про рідний Донецький край"[2].

Військова агресія Росії по відношенню до України у 2014 році, яка призвела до анексії Криму і частин Луганської та Донецької областей, ще більш підтверджують актуальність думок Олексія Івановича Тихого і викликають велику пошану до його історичної постаті. Нещодавно, досить випадково я переглянув художній фільм «Ганді»[3], знятий у 1982 році, і несподіванно побачив багато паралелей між цими ОСОБИСТОСТЯМИ.

Безумовно колоніальна Індія і імперіалістична Велика Британія не зовсім точна копія відносин колоніальної України та імперіалістичної Росії. Але кожному з нас вкрай важливо усвідомлювати: все колись, десь, з кимось вже було! Важливо зробити вольове зусилля, усвідомити важкість ситуації і крок за кроком наближати МРІЮ, викладену у вірші - посланні геніального Кобзаря «І мертвим, і живим...»[4]:

«У чужому краю
Не шукайте, не питаєте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля».
Нам є з кого брати приклад, нам є за що боротися!
СЛАВА УКРАЇНІ!!!

ЛІТЕРАТУРА

1. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием [Текст] / Сергей Кара-Мурза. - Москва : ЭКСМО-Пресс, 2002. - 832 с.
2. Тихий Олексій. Думки про рідний Донецький край. // «Голос України». -1972, № 27.
3. <https://www.ivy.ru/watch/131515/description>
4. ШевченкоТ.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1976. – 599 с.

ОЛЕКСА ТИХИЙ – БОРЕЦЬ ЗА РІДНУ МОВУ

Бондаренко Галина Іванівна,
*к.п.н., доцент кафедри української
мови та літератури ДДПУ*

Сушко Оксана Іванівна,
*к.філ.н., доцент кафедри української
мови та літератури ДДПУ*

ПРО ПРИЧИНИ НАШОЇ НЕУКРАЇНСЬКОСТІ

Багатьом українським філологам не дає спокою одне й те саме болюче питання: чому у нас, в Україні, як ніде у світі, століттями так гостро стоїть нерозв'язаною проблема функціонування рідної мови?

У спробі хоча б пунктирно накреслити шлях до відповіді про причини нашої перманентної мовно-комунікаційної кризи й полягає *мета* цього допису. Зайвим, як на нашу думку було б визначення *актуальності цієї проблеми*, бо вона є самоочевидною: вже понад два століття вона болить небайдужій українській інтелігенції, і хтозна скільки ще болітиме...

Сьогодні ні для кого не є секретом те, що імперська, а зрештою й радянська пропаганда всіляко перекручувала мовне питання стосовно колишніх республік-колоній. Особливих зусиль, як відомо, докладалося у справі дезінформації через «називання чорного білим», аби замаскувати системну і планомірну політику зросійщення. Тобто, маємо неспростовний факт наявності т.зв. подвійних стандартів: проголошуємо одне, а робимо – протилежне.

Олекса Тихий як автор загальновідомої праці «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області» є одним із небагатьох українських інтелігентів тодішньої Донеччини (до того ж, і фаховий філософ), що бачив у всій повноті, цілості та взаємодії компонентів, картину буття мешканців нашого краю. Будь-яке мистецтво, у т.ч. й мистецтво Слова, окрім видів і жанрів, мають категорії форми і змісту, а ще – етногенне духовне наповнення. Творці, як представники певного етносу, наповнюють форму музичних, драматичних, літературних та ін. творів мистецтва відповідним духовним змістом.

У т.зв. «цитатнику» (збірка «Мова – народ») Олекса Тихий свідомо вмістив чимало висловлювань тодішніх партійних, державних та культурних діячів про мову та культуру (що для загалу проголошували цілком правильні речі), аби показати фарисейську

облудність цих «лідерів». «Кто не принадлежит своему отечеству, – авторитетно заявлял В. Белінський, – тот не принадлежит и человечеству» [3, 17]. «Демократична держава, – писав В. Ленін, – безумовно, повинна визнати повну свободу різних мов і відкинути будь-які привілеї однієї з мов» [2, 7]. «Народні маси, – наголошував Й.Сталін, – можуть досягти поступу у розумінні культурного розвитку лише своєю рідною мовою. В цьому – основа розвитку національних форм культури, в цьому ж – основа політики підтримки й опіки цієї культури – націоналізація апарату тощо, проти великоруського шовінізму» [2, 10]. У цій же статті автор наводить безприкладну за своїм цинізмом цитату з підручника «Основи наукового комунізму»: «У Радянському Союзі відбувається вільний розвиток національних мов. Кожна людина має цілковиту свободу говорити, виховувати і навчати своїх дітей будь-якою мовою. Не допускається ніяких привілеїв, обмежень або примусу щодо навчання тих чи інших мов» [3, 18].

Олекса Тихий, безумовно, усвідомлював, що доба комуністичного більшовизму започаткувала традицію облудної ідеології, де і форма, і зміст декларованих положень про мову як основу національної культури на позір правильні, такі, що не можуть не імпонувати масам як мішанині етносів, але на практиці було безліч прикладів цілеспрямованого нищення будь-яких виявів національної самобутності українців.

Так у праці Василя Іванишина та Ярослава Радевича-Винницького «Мова і нація» читаємо: «...1938 р. Постанова «Про обов'язкове вивчення російської мови в національних республіках СРСР»; 1958 р. Положення про вивчення другої мови «за бажанням учнів і батьків». Оскільки постанову 1938 року не було скасовано, то за цими двома документами російську мову в Україні треба було вивчати обов'язково, а українську – хто як захоче. «Можна було відмовитись від будь-якої мови, але відмова від російської – кримінал» (Є.Сверстюк) [1, 28]. (...) «Висновок: чи феодалізм, чи капіталізм, чи соціалізм – доля поневоленого народу однакова: лінгвоцид, етноцид, а часами – і геноцид. «Етноцит не може обійтись без геноциду: українець, якщо він не маскувався хоч трохи під перевертня, мусив вирушати назустріч своїй загибелі» (Л.Кіпніс)» [1, 29]. Саме так сталося й з правдолюбом Олексою Тихим.

Вчитуючись у його болючі рядки про перманентну критичність стану української мови і культури на Донеччині, і порівнюючи риторику московських пропагандистів сьогодні – після окупації Криму і частини Донбасу – починаєш усвідомлювати

далекоглядність нашого знаменитого краянина, який тоді, фактично, застерігав нас від того, що маємо нині. Бо нічого подібного не могло б статися, якби наш мовно-культурний простір був всуціль українським. Уже чверть століття Україна має статус незалежної держави, в якій за «націоналізм», тобто за боротьбу з русифікацією й активну діяльність за розвиток рідної мови, дійсно, не засуджують і не саджають. Але ж, тільки особи з анемією і атрофією мозку та сфери їхнього чуття не зауважать нової хвилі зросійщення, що йде вже не з Кремля, а з ... Києва від певних високопосадовців особисто, і, зрозуміло, – від керованих ними структур. Все це виходить мільйонними «тиражами» на численні канали телебачення, в чому неважко переконатися будь-кому з нас.

Однак, ми поставили за мету спробувати розібратися, чому відбувається саме так? Що з нами коїться? Що саме слід робити, щоб вийти з цього критичного стану?

Певно, причини того, що на сьогодні маємо, є багатозначні, тому й відповіді на злободенні питання, пошук шляхів виходу із цієї кризи – теж складний і неоднозначний. Та спробуємо виділити декілька ключових моментів розв'язання проблеми.

1. Колонізація України царською і радянською імперіями виявилася набагато серйознішою, глибшою, аніж нам здавалося в 1991 році; комплексні заходи на знищення нашої самобутності з одночасними репресіями, голодоморами та змішуванням із російським етносом даються такі взнаки аж до сьогодні.

2. Частково вроджена, а частково породжена колоніальним станом терпимість, толерантність, поступливість українців у мовно-національних питаннях була, є й надалі буде перешкодою нашому національному самоствердженню.

3. Українці початку ХХІ століття виявились явно не готовими до т.зв. «гібридних» викликів колишньої метрополії, її війни за повернення свого колишнього статусу.

Вихід один – солідаризація й мобілізація зусиль національно свідомої частини громадянського суспільства заради справжньої широкомасштабної українізації, базовим елементом і рушійним чинником якої має стати рідна мова. Теоретичним же і методологічним джерелом цього суспільного руху може, і має стати, публіцистична, правозахисна та мовознавча спадщина нашого незабутнього краянина – Олекси Тихого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація / Василь Іванишин, Ярослав Радевич-Винницький. – Дрогобич: Вид. фірма

«Відродження», 1994. – 218 с.

2. Мова – народ: висловлювання про мову та її значення в житті народу / упоряд. Олекса Тихий. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.

3. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Бондаренко Олена Едуардівна

*ст. викладач кафедри педагогіки
та управління освітою*

*ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

Сиротенко Валерій Павлович

*к.філ.н., доцент кафедри теорії і
практики початкової освіти*

*ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»*

м. Слов`янськ

ЗАСОБИ ОБРАЗОТВОРЕННЯ В ЛИСТАХ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Як непересічна особистість Олекса Тихий залишив у спадок статті, роздуми, звернення, а також багато листів до різних адресатів. А це означає, що кожного разу обиралися відповідні порушеній темі, проблематиці образотворчі засоби, які, у свою чергу, дозволяють скласти чіткіше уявлення про внутрішній світ адресанта, оцінити його світовідчуття і світобачення як особистості, дослідження якої і становитиме актуальність нашої розвідки.

З певною долею умовності листи можна розподілити на три групи: 1 - офіційні листи до українських радянських діячів («Лист до Голови Президії ВР УРСР»), редакцій газет («Редакції газети «Радянська освіта», «Думки про рідний донецький край»); 2 – колективний лист-звернення (автори О. Тихий, В. Романюк) стосовно долі українських політв`язнів («Історична доля України»); 3 – листи до матері, сестер Шури та Зіни, дружини Ольги. Відповідно до цього буде визначатися й тематично-проблемна спрямованість послань.

Якщо говорити про пафосну насаженість текстів листів «Редакції газети «Радянська освіта», «Думки про рідний донецький край», написаних у проміжок між першим та другим ув`язненнями, то

в них можна виділити кілька змістово-емоційних пластів. Так, у листі до редакції газети простежується констатувальна інформація, в якій наводяться негативні приклади цілеспрямованого процесу русифікації на Донеччині. Тож тут Олекса Тихий, хоча й не поділяє подібних явищ, але доволі стриманий у вираженні власних почуттів. Тому на лексично-граматичному (морфологічному та синтаксичному) рівні ці фрагменти тексту являють собою власне офіційно-діловий стиль мовлення, не містячи в собі якихось індивідуальних рис адресанта. Однак зовсім іншого звучання набувають фрагменти, в яких О. Тихий дає власну оцінку наведеним фактам. За своїм змістово-виражальним спрямуванням вони нагадують інвективу, коли для досягнення бажаного викривального ефекту автор вдається до різноманітних виражальних засобів. Так, наголошуючи на небезпеці денационалізації українського населення на Донеччині, О. Тихий проблему вбачає не лише в колонізаторській політиці влади, а і простежує її на генетично-спадковому рівні. Подається це все читачеві в іронічному вираженні, яке своїм прихованим натяком посилює викривальний ефект: «Часто такі діти дивляться на рідних з висока, бо вони, *бачте, темні, відсталі*, а він „*мужицькою мовою*” говорити не хоче [5, с. 26]. Своє негативне ставлення до національних безбатченків автор передає й через фразеологічні звороти, які, завдяки своєму просторічному походженню, відзначаються особливою емоційною проникливістю: «І закінчує юнак або дівчина 8 чи 10 класів, і *трьох слів зв'язати* по-українськи не може» [5, с. 27].

Отже, в тексті листа чітко простежується різке розмежування двох стратегій щодо ситуації на Донеччині: цілковита її русифікація – збереження й підтримка національної самосвідомості українців, які там проживають. Увиразненню даного протиставлення слугують, зокрема, такі виражальні засоби, як антитеза та оксюморон. У листі О. Тихого антитезисне протиставлення («*Не вина, а біда* простих людей...», «*Не біда, а вина* кожного інтелігента...») визначає суспільно-громадянську позицію автора, коли знову ж таки вся відповідальність за те, що відбувається на українській Донеччині, покладається на інтелектуалів, а ще більше державних керівників.

Саркастичну функцію виконують й оксюморонні уступи («Люди майже ні в що не вірять – ні в *Бога*, ні в *комунію*» [4, с. 32]), мета яких ще раз ударити на сполох з приводу моральної деградації суспільства, поширення духовного цинізму, викликаних нищенням найсокровеннішого – духовно-національних, генетичних основ. Цей процес асоціюється у О. Тихого з медичним явищем кастрації («інтелектуальна кастрація»).

Стосовно приватних листів Олекси Тихого не можна сказати, що їм властиве різноманіття та вишуканість виражальних засобів. Однак вони приваблюють іншим: кожен з них пройнятий непідробною увагою, турботою, бажанням хоча б словом допомогти рідній для адресанта людині: «Мамо, добре, що ти тримаєшся і що є кому води принести чи хліба купити, але не погано було б і в дочок по місяцю чи півтора пожити. В тягость ти не будеш. Поміч теж, може, невелика буде, але й тобі було б краще, і їм менше клопотів та переживань» [1, с. 96-97]. І так у кожному листі вимальовується образ люблячого, ніжного сина, брата, чоловіка.

Про себе ж О. Тихий пише дуже стисло і скупко: «Про себе й писати нічого <...>. Охороняють надійно, ніхто не вкраде. Щотижня маємо ланцю і частенько пару наганяємо, і навіть березовими віниками лупимосся <...>. Перу білизну сам <...>. В камері троє, приблизно 5 кв. метрів на душу. Фрамуги відкривають, повітря вистачає, холодно ще жодного разу не було. Ліжка з дерев'яними щитами, що дуже добре для здоров'я» [2, с. 104]. Курорт та й годі! Можна лише позаздрити людині, якій влада забезпечила практично ідеальні умови утримання, щоправда під вартою, але й з цього приводу автор лише доброзичливо іронізує – «Охороняють надійно, ніхто не вкраде». І лише з листів дружини Ольги рідним Олекси розкривається істинний стан речей – жакливі умови щоденних тортур, спрямованих перш за все на знищення людської особистості, витравлення гідності, умертвіння національно-патріотичних почуттів: «Зина, ты знаешь его характер: он не нытик и никогда не любил, да и не мог расстраивать, сознательно, других. Но когда я прочла то, что он пишет о своих вещах, то три дня, не переставая, плакала, да и сейчас пишу и реву» [3, с. 124].

Завершуючи нашу розвідку, можемо констатувати, що листи Олекси Тихого становлять органічну частку всієї його науково-публіцистичної спадщини. Вони засвідчують, з якою пристрасстю й непохитністю автор боровся за Україну, надаючи при цьому особливого значення збереженню й утвердженню в свідомості своїх сучасників-українців рідної мови як найвагомішого чинника, який засвідчує національно-духовну сутність особистості, її громадянську позицію. Щоб ці прагнення й наміри адекватно сприймалися ймовірними читачами, адресант щоразу знаходить надзвичайно точні й влучні різноманітні виражальні засоби, чим засвідчує власні митецькі здібності, неабиякий талант публіциста. Тож і надалі варто продовжити спостереження над виражальними засобами в текстах О. Тихого іншої жанрової природи або здійснити порівняння епістолярної спадщини правозахисника з творами подібного призначення його побратимів і

соратників по боротьбі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Листи Олекси Тихого матері // Тихий О. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. - Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 92-98.
2. Листи Олекси Тихого сестрі Шурі // Тихий О. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. - Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 99-105.
3. Листи Ольги Тихої рідним Олекси // Тихий О. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. - Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 123-124.
4. Тихий О. Думки про рідний донецький край // Тихий О. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. - Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 30-42.
5. Тихий О. Редакції газети «Радянська освіта» // Тихий О. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. - Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 24-29.

Машкіна Наталія Олексіївна

*заступник директора з НВР, учитель історії
Краматорської загальноосвітньої
школи I- III ступенів №8*

Гранкіна Оксана Валентинівна

*учитель української мови та літератури
Краматорської загальноосвітньої
школи I- III ступенів №8*

Гранкін Микита Олексійович

*студент КНУКіМ, випускник Краматорської
загальноосвітньої школи I- III ступенів №8*

СЛОВНИК МОВНИХ ПОКРУЧІВ ОЛЕКСИ ТИХОГО ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИДОБУТОК

Анатолій Федь (український учений, доктор філософських наук, професор Донбаського державного педагогічного університету) зазначає: «Є зірки на небосхилі, світло від яких досягає Землі через

сотні років. Щось подібне знає й історія суспільства. Людини вже давно немає, але світло, раніше нею випромінене, тільки з роками, тільки зі зміною історичної ситуації, доходить до шляхів велелюдних».

Такою людиною був Олексій Іванович Тихий, який увійшов в історію як «взірець громадської мужності та волі, непохитної стійкості та чесності, беззастережної сміливості та віри в державотворчі та культурні потенції нашого народу» [1, 25].

Довгі роки ім'я Олекси Тихого замовчувалося, його статті та книги знищувалися, а товаришування з ним призводило до переслідувань тогочасної влади. Проте настав час повернути із забуття в безсмертя ім'я нашого земляка, якого давно треба назвати національним героєм...

Замислююся над життєдіяльністю Олекси Тихого, і в моїй голові рядки починають з'являтися один за одним:

*Борець за рідну мову, культуру та свободу,
Шукач невтомний правди і захисник доби,
Відстоював Олекса завжди права народу,
Крокуючи на гору шляхами боротьби!
Крізь стіни тюрм і камер лунає гучно голос,
Концтабори Мордови Олексу не страшать,
Бо дбає він про пісню і жовтий з поля колос,
Його слова і дії на волю вже летять...
Тюремників знущання і злющій регіт влади
Зумів здолати Тихий, хоч боляче було,
І на шляху кривавім зустрів він привид зради,
До чого ж все це, браття, нарешті призвело?!*

А призвело це до невтомної боротьби, постійних переслідувань, щоденних пошуків і спроб... Гете писав: «Єдине, що входить до культури народу і там залишається – це особистість творця». Олексу Тихого по праву можна вважати національною особистістю свого часу, чії думки та дії є актуальними й сьогодні. Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов'язану з засвоєнням різноманітного виборчого і духовного досвіду суспільства. Формування особистості відбувається у процесі свідомої діяльності й спілкування, поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуального, неповторного [6, 23].

Особистість закатованого Олекси Тихого, як фактора культури, треба показати у всій її величі й красі, адже для українського народу вона дає головним чином те, що було необхідним упродовж семисот років: досвід формування почуттів, попри всі перепони, збереження високої людської гідності, пристрасне прагнення державної

незалежності і,нарешті, готовності не на словах, а на ділі підставити голову у змаганні за національні ідеали [6, 6].

На уроках історії уперше дізнався про те, як Олекса Тихий боровся за ідеали українського народу, що він створив Словник мовних покручів. Дуже кортіло дізнатися про ці «покручі»...

Роботу було розпочато з історії створення Словника.

Крок 1. Знайомство з Горбачуком Василем Тихоновичем.

Василь Тихонович Горбачук, професор Донбаського державного педагогічного університету, розповів одну цікаву історію, тісно пов'язану зі створенням словника покручів:

Це було в 70-х рр. Одного разу, після закінчення третьої пари на початфаці, до мене підійшов незнайомець і попросив надати йому консультацію щодо створення російсько-українського словника. Я здивувався, адже таких словників було на той час у достатній кількості, тому запитав мого нового знайомого, що він збирається подати нового...Олексій Іванович посміхнувся і сказав, що не кожному словникові зустрінеш просторічну, жаргонну лексику. Він наголосив на тому, що працює саме над словником покручів – слів, які використовують у повсякденному мовленні наші земляки. Мету створення такого словника вбачає у тому, аби застерегти читачів від захарашення власного мовлення суржилом, просторіччями, жаргонами. Я запропонував Олексі Тихому скласти мені компанію та «прогулятися» до мого мікрорайону(тоді я жив на Артема, 5/12, а це досить неблизько від центру). Дорогою ми говорили про занепад українських шкіл, хоча застерігались, адже були складні часи, про тортури й перепони на шляху розвитку й розповсюдження української мови, культури, торкнулися й змісту та структури словника покручів. Мене дуже здивувало напрочуд чисте й мелодійне мовлення Олекси Тихого, бо на той час це було такою рідкістю...Із задоволенням я слухав розповіді свого співбесідника про часи праці пожежником (під час першої зустрічі він не зізнався, що працював учителем, навчався у Москві), і чим далі, тим все більшим було моє здивування, адже Тихий – не просто цікава людина, а особистість, яка має велику моральну силу. Його магнетизм, привабливість досить позитивно впливали на мене, хотілося говорити все більше і більше...Так, не помітивши, ми опинилися біля мого під'їзду, я запропонував новому знайомому пообідати разом. Із того часу ми почали товаришувати...Кожна нова зустріч із Олексою Тихим була справжнім задоволенням, бо зустріти таку непересічну, ерудовану, інтелігентну людину в той складний час доводилося рідко.

Коли Василь Тихонович розповідав мені цю історію (на

превеликий жаль, розмова була по телефону, бо, вийшовши на пенсію, професор Горбачук переїхав до Києва (зв'язатися з ним допоміг його син – Горбачук Дмитро Васильович), то в його голосі бриніли туга і жаль, відчувався певний біль за долю Олекси Тихого. Перевівши подих, Василь Тихонович додав:

Зустрівшись у черговий раз, Олексій Іванович розповів мені про звільнення з посади його знайомої через контактування з ним. Домовились так: у разі виклику до КДБ заперечувати наші товариські стосунки, зводити все до того, що ніби зустрічалися кілька разів з метою обговорення словника, однак наші точки зору розійшлися, адже Олекса вважав, що треба подати тільки деякі слова, які не відповідають нормам літературної мови, проте вживаються населенням, я ж наполягав на суто науковому підході – подати якомога найповніший реєстр, пошикувати слова за певними ознаками й категоріями та таке інше. Коротко кажучи, наші зустрічі полягали лише у веденні наукової полеміки, дискутуванні й не більше...Розмова ця виявилася неначе пророкуванням: невдовзі довелося постати перед представниками КДБ, наша домовленість мені дуже допомогла, фактично, врятувала. Але це вже зовсім інша історія...

Крок 2. Дослідження Словника невідповідних нормам української літературної мови слів.

Словник мовних покручів Олекси Тихого вперше побачив світ у 1976 році. Це були окремі сторінки машинопису. Цього Словника невідповідних нормам української літературної мови слів (чужі слова, спотворені слова, кальки і т.п.) Олексій Іванович укладав поміж першим і другим ув'язненням – між 1964 і 1977 роками.

У машинописі, що зберігся завдяки професорові Василеві Скрипці (нині покійному) та філологам Інні Філіпповій і Вікторові Баришполеві, він доведений до літери М включно. Імовірно, що був зібраний матеріал і до літери Я, але укладач не встиг його передрукувати на своїй друкарській машинці. Отже, блукав цей Словник пустелею якихось 40 років. Але він не застарів і не втратив своєї актуальності. Адресований він «вчителям, школярам, а також тим, хто занедбав рідну мову або втратив контакт із нею»; «кожному, хто хоче говорити правильно й красиво».

У передмові до Словника Олекса Тихий зазначав, що «існують певні категорії – культури нації, культури мови та загальної культури людини – і визначаються вони найбільшою мірою рівнем розвитку та широтою вживання літературної мови народу. Вживання того чи іншого слова, користування літературною мовою, діалектом чи суржиком, вибирання мови...для спілкування з певними групами

людей є особистою справою кожного мовця. Але народіві зовсім не байдуже, як його діти говорять і говоритимуть... Але якщо нівечить чи зневажає рідну мову вчитель, агроном, лікар чи інженер, у кожного виникає цілком законне почуття обурення і зневаги до такого фахівця, про яких цілком слушно сказано: дикун, аморальна людина» [1, 351].

Принцип побудови словника полягав у трьох аспектах, а саме:

1) Подано слово, яке не відповідає нормам української літературної мови (калька, запозичення тощо);

2) Слова, що відповідають нормам української літературної мови;

3) Слова, на основі яких, за тритомним російсько-українським словником, підбиралися слова-покручі.

Покруч, чуже слово, калька, запозичене слово	Слова, що відповідають нормам української літературної мови, діалектизми, запозичення	Російське слово, за значенням якого підбиралися покручі, чужі слова, кальки, запозичення
абсурд	беглуздя, нісенітниця, дурниця, абсурд	абсурд
авоська	сіточка, сітка	авоська
агонія	конання, агонія	агония

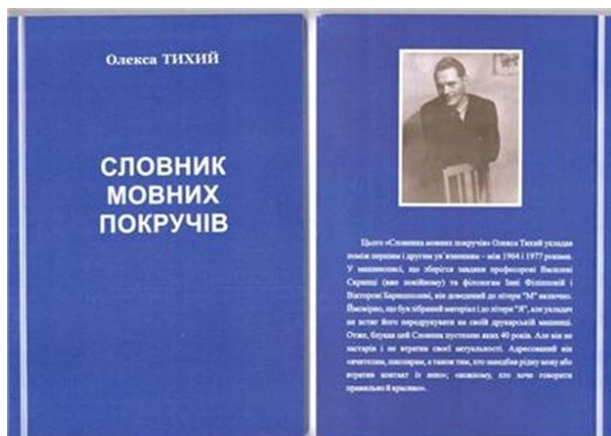
Така структура дає можливість кожному читачеві легко не тільки перевірити себе, чи правильно він говорить, а й удосконалити власне мовлення. Автор уже в принципі побудови Словника наголосив на тому, що насамперед виноситься невідповідне нормам української літературної мови слово: покруч (чуже слово, калька, запозичене слово).

На тлі тих сучасних численних нормативно-лексичних видань, відроджуваних словників на початку та першої половини ХХ століття, ця праця вирізняється ґрунтовністю висвітленого матеріалу, прагненням подати якнайвичерпніше слова, які відповідають нормам української літературної мови, а лише потім навести відповідні діалектизми, запозичення.

Упорядник запропонував ознайомитися зі Словником тим, «хто хоче говорити правильно й красиво», надаючи зразки найуживаніших невідповідних нормам української літературної мови

слів і їхніх правильних відповідників. Ретельно ознайомившись із матеріалом, можна побачити, що в ньому виокремлено певні граматичні класи, серед яких найуживанішими є іменники, досить вагому кількість складають прикметники та прислівники, а також наявні дієслова, прикладки та поодинокі приклади дієприкметників. Зібрання не є нормативним і не розраховане на науковий загал, проте адресоване всім тим, хто хоче навчитися правильної літературної мови, бажає оволодіти словесною розкішшю, адже «рідна мова – підвалина інтелекту...основа патріотизму».

Такого типу праці й сьогодні є вкрай необхідними, оскільки уможливають глибинне проникнення в нюансорику слова, його зв'язки з іншими, відображають «умонтованість» слова в народну пам'ять. Найстрашніше, коли «слова мовчать» (Ліна Костенко), подвижництво Олекси Тихого на ниві рідного слова було спрямоване на утвердження рідного слова, його розвій [3, 343].

Національна свідомість, за словами Олекси Тихого, пробуджується, у першу чергу, в інтелігенції, яка повинна вивчати й передавати нащадкам «свій скарб – рідну мову», любити її, шанувати, вкладаючи в неї свій дух, свій розум. О. Тихий зазначав: «Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального і культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадській відповідальності за все, що твориться

за мого життя...».

Повернення СЛОВНИКА НЕВІДПОВІДНИХ НОРМАМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ СЛІВ (чужих слів, спотворених слів, кальок і т.п.) відбулося в 2009 р. за підтримки Товариства ім. Олекси Тихого, упорядником і редактором якого був Василь Овсієнко. Уведення цього словника в активний перебіг сучасного життя ще раз підтверджує сакраментальне, що «рукописи не горять». Водночас це найкраще пошанування Особистісно-Творчого Я Олекси Тихого, щонайсучаснішого для нас, сучасних, шанувальника культури рідного слова, його мелодики і довершеного звучання [2, 344].

В. Щербатюк (*викладач ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*) у своїй статті «У пошуках відродження української нації» зазначила: «Виклавши роздуми про своє «Я» – «Хто я? Для чого я?» – автор звертається до болючої проблеми занедбання української мови. «Не вина, а біда простих людей..., що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині»... У Святому письмі сказано: «Спочатку було слово...» Та багато українців забувають про цю істину. Тонка, спостережлива душа О. Тихого вражена цілковитою байдужістю до всього прекрасного, святого, людського. Але в той же час він намагається виправдати своїх земляків і вважає першоджерелом їх культурного занепаду результат «запровадження згори перемішування людей різних національностей, через знищення та направлення значної частини української інтелігенції далеко від України...» [2, 47-48].

Отже, Олекса Тихий – справжній донецький українець, якого по праву можна вважати яскравою національною особистістю, а його Словник мовних покручів – національним видобутком, мета використання якого полягає в удосконаленні мовленнєвих навичок та сприянні розвитку культури спілкування українців-земляків.

Упродовж усього життя Олексій Іванович уболівав за долю української мови на Донеччині, вважав своїм прямим обов'язком боротися за відродження рідного слова, прагнув повернути земляків до спадщини творців української культури. Справжній патріотизм починається з любові до тієї землі, де народилася, живе та працює людина. Олекса Тихий любив рідну Донеччину, землю своїх батьків, тому й хвилювався за її долю, за майбутнє земляків, які зрікалися рідного слова, цуралися материнської пісні, стаючи байдужими до історії та культури нації: «Я вірю, що така свідомість неминуче прийде і на мою Донеччину... бо національна безликість – хвороба куди тяжча за алкоголізм і боротися з нею треба не менш активно, ніж з...

хуліганством...» [2, 304].

Сьогодні молодь не має права забувати свою історію, недбало ставитися до української культури, захарашувати материнську мову. Нарешті прийшов час відкрити Брану серця! Перший крок було зроблено на Всеукраїнському конкурсі молодіжних проєктів «Як зробити історію України цікавою для молоді». Ми презентували інноваційний міжпредметний проєкт із відкритою координацією, присвячений життєдіяльності земляка-дисидента Олекси Тихого, акцентуючи увагу на історії рідного краю в контексті історії України та використовуючи нові технологічні засоби популяризації. Наступним кроком стане співпраця з професорсько-викладацьким складом (м. Київ), Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України, Українським інститутом національної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. **МОВА – НАРОД.** Висловлювання про мову та її значення в житті народу / Упоряд. Олекса Тихий; післяслово О. Зінкевича. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.
 2. Олекса Тихий: думки про рідний Донецький край (Том I) / Упорядк. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с., 24 стор. іл.
 3. Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі (Том II) / Упорядк. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
 4. О. Тихий. Роздуми. Збірник статей, документів, роздумів. Упорядн. Осип Зінкевич. – Балтимор – Торонто : Смолоскип. – 1982. – 80 с.
 5. Руденко М. Найбільше диво – життя. Спогади, Київ – Едмонтон – Торонто: Таксон. – 1998.
 6. «Той, що духом не скоривсь»: Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Олекси Тихого. – Дружківка, – 1994. – 56 с.
 7. Фіалко Е. Б. Дума про Олексу. // Неизвестная Дружковка. – 2006. – № 1 – С. 13-18.
- <http://olexa.org.ua/tvory/index.htm>
<http://uargument.com.ua/print.php?id=2592>
<http://yandex.ua/video/search?text=Фільм%20Ю.%20Синельникова%20про%20О.Тихого&where=all&filmId=-eRgdtT9UXI>

Поспелова М.О.
науковий керівник
ст. викладач Н.О. Гура,
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»

СПРАВЖНИЙ ДОНЕЦЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ

5 травня 1984 року у тюремній лікарні міста Пермі не стало українського правозахисника, дисидента, педагога, мовознавця та члена-засновника Української гельсінської групи Олекси Тихого.

«Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю... Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбачченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та письменників, композиторів та акторів», - таким було життєве кредо полум'яного патріота із Донбасу Олексія Івановича Тихого.

27 січня 1927 р. на х.Іжівка, Донецької обл., народився Олекса Тихий, український дисидент, мовознавець, член-засновник Української Гельсінської групи. Він крокував звичним шляхом гвинтика СРСР: школа, три дипломи – транспортного та сільськогосподарського інститутів, філософського факультету Московського університету. Міг би мати стрімку кар'єру, але повернувся в село, де викладав історію, був завучем і дуже чесною людиною.

Коли під радянськими танками опинилася свобода Угорщини, Тихий написав свій протест проти агресії та відправив його в Москву. За такий «наклеп» Олекса Тихий отримав 7 років таборів.

Він написав декілька статей про русифікацію Донбасу, про жалюгідне становище української мови й культури на Донбасі, статті з проблем українського села (у відповідь на статтю про сільські проблеми в «Літературній газеті»), у якій, віддавши перевагу колективному способу господарювання, пропонував усе-таки надати більше свободи селянину. Оскільки Тихого до роботи за фахом не допустили, працював монтажником, пожежником, випалював цеглу. Працюючи позмінно, мав можливість їздити до друзів по ув'язненню і правозахисників. Поширював самвидав.

Тихий уклав збірку висловлювань видатних людей «Мова народу. Народ», а також склав словник неправильностей українських говорів Донбасу. Тихий був зразковим носієм української літературної

мови. Говорив правильно, обдаровуючи співрозмовника лагідною усмішкою. При цьому був людиною залізної волі, рідкісної толерантності, доброзичливості і виняткової терпимості.

У листопаді 1976 Тихий разом з М. Руденком, О. Мешко, П. Григоренком, Л. Лук'яненком, О. Бердником та іншими виступив членом-засновником однієї з найперших правозахисних асоціацій — Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод і підписав перші документи УГГ — «Декларацію Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод» та «Меморандум № 1».

Учасники УГГ вперше завели мову про універсальність прав нації та прав людини. Вони здійснили революційний переворот у тодішній свідомості: “у поневоленій країні почали поводитися, як вільні люди”. Моральна перевага українських правозахисників над режимом полягала в тому, що вони не стали ані терористами, ані підпілниками. Не вдаючись до жодної конспірації, відкрито проводили свої зібрання, демонстративно підписували власні імена та адреси під кожним зверненням до влади та міжнародних представництв і преси, вони вперше почали розуміти права людини так, як вони записані у законах. Окрім того, Українська Гельсінська Група в свою чергу нагадала світові про існування поневоленої України і порушила питання про визнання її світовим співтовариством. Внутрішньо толерантне середовище УГГ об'єднало людей різного світогляду й національностей.

Після короткого періоду розгубленості перед зухвалою відкритістю українських інакодумців радянський репресивний апарат вдався до випробуваних методів — арештів найактивніших, до позасудових репресій щодо всіх співчуваючих і підозрілих. Кілька разів групу було майже повністю розгромлено, але щоразу до неї приходили нові люди. До 1980 року 24 учасників Групи було засуджено та ув'язнено.

В ув'язненні Олекса Тихий кілька разів оголошував голодування, максимально голодував 52 дні. А з 1981 року у нього починаються значні проблеми зі здоров'ям, 5 травня 1984 року Олексій Іванович Тихий помирає у тюремній лікарні. 19 листопада 1989 року прах Олекси Тихого перепоховано на Байковому кладовищі у Києві поруч з Василем Стусом та Юрієм Литвином.

Україна пам'ятає перепоховання 19 листопада 1989 року трьох загиблих у неволі в середині 80-х років політв'язнів-правозахисників Василя Стуса, Юрія Литвина та Олекси Тихого. Той небачений від часів перепоховання Тараса Шевченка велелюдний

похорон став одним із найзначніших щаблів на шляху нашого поступу до незалежності.

Ось уривки зі статті Олекси Тихого "Думки про рідний Донецький край", написаної наприкінці 1972 року. (Опублікована моїми та Анатолія Лазоренка стараннями в журналі "Донбас, ч. 1, 1991 р.). О. Тихий надіслав був її тодішньому Голові Президії Верховної Ради Української РСР І.С. Грушецькому.

«Я уродженець і мешканець Донеччини. Маю 46 літ від народження. Вчився у радянських школах, закінчив філософський факультет Московського університету ім. Ломоносова. Працював у школі, сидів у тюрмах і таборах, працював на заводі. Зараз працюю слюсарем-монтажником 4-го розряду.

Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя у творенні добра людям, у піднесенні матеріального і культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя. Хто я? Для чого я? Ці питання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них. Сьогодні думаю:

1. Я – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити і споживати матеріальні блага. Як громадянин СРСР, і як "советский человек" і передусім як українець, я – громадянин світу, не як безбатченко-космополіт, а як українець. Я – клітина вічно живого українського народу. Окремі клітини будь-якого організму відмирають, але організм живе. Окремі люди рано чи пізно так чи інакше вмирають, а народ живе, бо народ безсмертний.»

ЛІТЕРАТУРА

1. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні.— К. : Видавництво ім. О.Теліги. - 1998.- С. 145, 210-212, 224.
2. Вісник репресій в Україні. Закордонне представництво Української Гельсінської групи.— Нью-Йорк, 1984, вип. 5.- С. 9; вип. 6.- С. 7.
3. Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літератури. Т. 2 / [упоряд. В. В. Овсієнко та ін.]. – Донецьк: Донеччина, 2012. – 367 с.
4. Бажан О.Г. Українська Гельсінська Група: Легальна форма протистояння тоталітарному режимові у СРСР Наукові записки Т.14. Історія / Національний університет "Києво-Могилянська Академія" ; ред. Г. В. Боряк. - К. : КП ВД "Педагогіка", 1999. - С. 73-80

Сергачова Вікторія Едуардівна
к.псих.н., професор кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"

Турянский Олександр Дмитрович
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"

ДУМКИ ОЛЕКСИ ТИХОГО ПРО РІДНИЙ ДОНЕЦЬКИЙ КРАЙ

Олекса Тихий уродженець і мешканець Донеччини. Вчився в радянських школах, закінчив філософський факультет Московського університету ім. Ломоносова. Викладав у школі, сидів у тюрмах і таборах, працював на заводі.

Його вчили він вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя.

1) Він – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, уміння мходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити та споживати матеріальні блага. Він був громадянин СРСР, і як «советский человек», і, передусім, як українець, він був – «громадянин світу», не як безбатченко-космополіт, а як українець.

Олекса Тихий казав: "Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударівземлі, заводів, фабрик, шахт. Любив завжди, люблю і сьогодні, як меніздається, в годину негоди, асиміляції, байдужо стімо їх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови..."

Він жив для того, щоб жив його народ, щоб підносились його культура, щоб голос його народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. Він – для того, щоб його земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, прокат, машини, пшеницю, молоко та яйця. Для того, щобйогоДонеччина давала не тільки болівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських письменників, українських композиторів та акторів.

Олекса Іванович наголошував, що не вина, а біда простих людей (тобтопрацьовитихробітників та селян), що з їхньої волі чи

мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині. Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займаскерівні посади, а живе тільки для натоптування черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови. Він негативно кваліфікував діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Аджетакумасовуасиміляцію не можна назватиінакше, як тільки інтелектуальним нерозумінням.

Він був інтернаціоналістом за переконанням, зичів свободи, національної незалежності, матеріального добробуту та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всіміншим. О.Тихий вважав, що на земній кулі не повинно бути голодних, колоніальних, відсталих та малих народів. Хай кожний народ живе на своїй землі, хай творить в міру своїх можливостей культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу. Він хотів, щоб і український народ, зокрема його частка – донбасівці, вносив свою лепту в скарбницю світової культури...

Олекса Тихий наголошував, що мова – одна з основних ознакнації. Мова – фундамент культури. Рідна мова – найдорожчий скарб народу, підвалина інтелекту, основа патріотизму. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина. Вмирає мова – вмирає культура. Вмирає культура– припиняється прогрес. Сумно і моторошно ставало на душі при аналізі того, що бачив він навкруги. Цілковита байдужість до всього прекрасного, святого, людського. Українські театри позакривались, і ніхто за ними не сумує. Самодіяльність молоді зводиться до гітари, слухання електромюзичних інструментів у ресторані, на танц майданчику, в запису на магнітофонну стрічку. Люди майже ні в що навірять – ні в Бога, ні в комунію. Забули старі й не дуже старі традиції та обряди, щезли вечорниці, коляди, щедрівки, купальські пісні тощо. А що лишилося? Бездумне сидіння біля блакитного екрану, ходіння в кіно, пляшка, розмови без кінці про футбол, заробітки, мотоцикли, лотереї, цинічні сексуальні бувальщини.

Він наголошував на тому, що сучасний інтелігент розтринькує свою енергію та знання для натоптування власного черева та на втіху бюрократів і чиновників, на погибель своїх годувальників – українських трударів серпа та молота. Тяжко повірити, що хтось із інтелігентів думав, що стипендію, професуру, аудиторії та лабораторії їм, колишнім студентам, дав якийсь корифей усіх наук чи група мудрих мужів. Адже кожен розуміє ,що то матеріалізована праця селян, робітників, працівників сфери послуг. Внесок українських трударів був

і є чи не найбільшим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В. Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.: іл.

Служасва Катерина Павлівна,
ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»

РЕМІНІСЦЕНТНИЙ ОБРАЗ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Уже понад три десятки років, як відійшов у засвіти, закатований у радянських таборах філософ, педагог і правозахисник Олекса Тихий. Маємо закономірність: чим більше віддаляємось у часі від цієї, на жаль, малодослідженої особистості, тим відчуваємо більшу потребу відтворення якомога правдивішого його образу, вільного від зайвих романтизовано-міфологізованих додатків.

Мета цього дослідження – створити зразок лаконічного й водночас достовірного образу шляхом констеляції ключових сегментів спогадів побратимів, близьких і друзів про цю людину з наступним осмисленням створеного в дискурсі сьогодення.

Як відомо, таку констеляційну модель можна вибудувати лише за умов аналітичного прочитання, відбору й синтетичного поєднання цих спогадів як ремінісцентних складників (ремінісценція – більш повне і точне відтворення збереженого в пам'яті матеріалу в порівнянні попередньо засвоєним).

З огляду на обмежені можливості щодо обсягів цього дослідження, зробимо спробу створення зразка як методичної рекомендації для подальших розвідок і досліджень життя і діяльності Олекси Тихого.

Основне джерело – «Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі» (другий том матеріалів про Олексу Тихого) [1].

Колишній політв'язень, побратим Тихого Василь Овсієнко одразу застерігає від його штучної героїзації: «...не були ті люди «залізні, із пластику, шкла і бетону»,... їм так само боліло і мерзло тіло, як болить і мерзне кожному, їм так само хотілося поживи, тепла і ласки, як кожному з нас... Одним вони вирізнялися: поміж «простих

советських людей»: поводитися нормально, згідно з приписами християнського морального вчення і згідно з національними традиціями [1, 9]. Дійсно, у ненормальному суспільстві, породженому колоніальною дійсністю, в тоталітарній державі вчинки особи, що живе за законами загальнолюдської моралі, видаються екстраординарними, дисидентськими, нонконформістськими, подвижницькими... «Таким подвижником українського духу був Олекса Тихий» [1, 9].

У спогадах Миколи Руденка спливає промовистий епізод їхньої зустрічі (1976) під час обговорення установчих документів щодо створення Української правозахисної Групи сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Уважно прочитавши, Тихий рішуче і без вагань сказав: «Ну що ж... Приєднуєш і до Декларації, й до Меморандуму. Вони мені сподобалися. – Підписуєш? – не ховаючи доброї посмішки, запитав Левко (Левко Лук'яненко – К.С.). – Авжеж... Якщо ви мене приймаєте. – Прийємо? – обернувся до мене Лук'яненко. – Згода, – потиснувши руку Тихому, мовив я. Доповім членам Групи. Гадаю, нам із Левком Григоровичем повірять на слово. Так воно і сталося згодом» [1, 30].

Відомий публіцист і мислитель нашої доби Євген Сверстюк бачив Тихого як носія високого ступеня Гідності, який не може собі дозволити виявити ознак слабості перед каральною системою, зокрема її виконавцями: «Олекса Тихий – мученик, який фатально переходить від катівні до катівні, і при тому ніколи не прагне уникнути карань. Воістину, як пише Стус: «І не кулься від нагая, / І не крийся руками...» Це дратувало і лютило конвоїрів, звичних до гри, що передбачає якийсь самозахист. А тут єдиний захист – незворушний стоїцизм якоїсь іншої людини, що не улягає впливові обставини» [1, 49].

У пам'яті побратима по ув'язненню Михайла Гориня Тихий відобразився таким собі мандрівним філософом-екзистенціалістом, у якого є сила й мужність у знелюдненому просторі бути Людиною: «Я думаю, що його задум дво-, триденних мандрівок з дітьми просторами України впливав із його сутності: він сам любив мандрувати і на собі переконався, як багато може дати мандрівка з цікавими бесідами і зустрічами. Він збагнув радість спілкування з одержимими людьми, розумів, що взаємообмін думками нічим не можна замінити. ... У своїх пошуках він був самотній. Самотнім був і в особистому житті. Але самотність не роззброювала його, не гасила енергії, не вселяла зневіри» [1, 54].

Так маємо невеличкі сегменти спогадів про Олексу Тихого близьких йому за духом людей – Василя Овсієнка, Миколи Руденка,

Євгена Сверстюка та Михайла Гориня.

Перший виводить «подвижництво» Тихого із цілковито людської «нормальності», що виглядає саме так у морально і світоглядно збоченому радянському суспільстві. Другий – сміливого, рішучого борця проти режиму всупереч тотальному контролю й тиску з боку системи. Третій – стоїчного, незламного лицаря війська правозахисників-правдолюбців. І, зрештою, четвертий – самотнім філософом жертовно-сократівського типу.

Отже, у підсумку маємо психо-етико-світоглядний гештальт: Людяність – Сміливість – Незламність – Мудрість. А також – констеляцію знаків на основі спогадових ремінісценцій, яка, ймовірно, дає поживу для поглиблених пошуково-дослідницьких студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.

**Соловійова Людмила Петрівна,
Сас-Крючкова Вікторія Володимирівна**
*методисти міського методичного
кабінету з питань освіти
Дружківської міської ради*

УКРАЇНЬКА МОВА НА ДОНЕЧЧИНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мова – неоціненне духовне багатство, в якому живе народ, передає з покоління в покоління мудрість і славу, культуру й традиції. А якою трагічною була її доля... Протягом багатьох років українська мова не визнавалась, вона заборонялась і переслідувалась. Але завжди знаходилися люди, які ставали на захист рідної мови. Одним із таких людей був наш земляк, правозахисник, публіцист, мовознавець Олекса Тихий, який звертався до болючої проблеми занедбання мови.

У книзі Олекси Тихого “ Мова-народ ” зібрано документи й висловлювання видатних людей про мову (понад 250 авторів та документів). Декілька розділів збірки присвячені загальним питанням значення рідної мови, а інші розділи висвітлюють проблеми української мови в нашому регіоні. 2 червня 1972 року О.І. Тихий

вручив свій листпрацівникам редакції газети “ Радянська освіта ”. У ньому говорилося, що в Донецькій області нефункціонують українські школи та дошкільні заклади; не демонструються фільми рідною мовою. Бібліотекарі, працівники книгарень, музеїв та палаців культури не знають української мови або зневажають її. Установи та підприємства послуговуються тільки російською мовою. Таким чином, проводиться дискримінація українців Донеччини, і, звичайно ж, це веде до зниження рівня культури, моралі.

Олекса Тихий наводить нам статистичні дані щодо стану мовного питання 1971 року в Україні. “1971 р. в Донецькій області 786тис. українців вважають рідною мовою російську (29,5%). В 1971 р. було 472 школи з українською мовою викладання; в них 91,5 тис. учнів змішаних шкіл, в яких приблизно $\frac{3}{4}$ російськомовних класів і $\frac{1}{4}$ українськомовних і 909 шкіл з російською мовою викладання; українською мовою ведеться викладання на філологічному та історичному факультетах Донецького державного університету та двох педагогічних училищах, у всіх інших вузах, технікумах, промислово-технічних училищах викладовою мовою є російська. В 1971 році з 5821 шлюбу 2910 були змішаними (49,82%), в основному між росіянами і українцями “ [3].

Для порівняння наведемо дані, які були оголошені 27 червня 2012 року на засіданні круглого столу «Українська мова на Донеччині: сучасний стан і перспективи». У Донецькій області чинною владою почалася ліквідація так складно відроджених україномовних шкіл. Батьки змушені відстоювати право своїх дітей на навчання державною мовою в державі Україна в судах! Вищі навчальні заклади, технікуми, ПТУ працюють і досі в основному російською мовою. І, хоча в школах області 48,4% школярів навчаються українською мовою, вони позбавлені можливості продовжити своє навчання у ВНЗ, технікумах чи ПТУ державною мовою.

Не зважаючи на певні мізерні позитивні зрушення, здійснені всупереч, а не завдяки владі, українська мова як державна утверджується на Донеччині з великими труднощами, надто повільно і нерівномірно в різних сферах. Станом на 2012 – 2013 рр., ще у досить спокійний і мирний час, на Донеччині, з 1058 загальноосвітніх шкіл області тільки 402 – з українською мовою навчання, 478 – двомовні та 178 повністю працюють російською мовою. Немає шкіл з українською мовою в містах Ждановка, Кіровське, Ясинувата.

Тепер наведемо приклад з роботи О. Тихого “ В Костянтинівці, Дружківці, Артемівську, Слов'янську, Горлівці, Жданові, а може, й у не названих мною містах Донецької області, українських шкіл нема

зовсім. У Донецьку, кажуть, є одна (на один мільйон жителів). Дитячих садків українських нема зовсім, навіть в окремих селах стали російськими. Я задавав і задаю собі питання: чому? Відповідь одна: так бажають батьки та діти. А чому так бажають? Бо технікуми, ПТУ, вузи, армія, підприємства, лікарні, крамниці, установи послуговуються російською мовою” [3].

Як же розібратися з поняттям “ рідна мова”. Яку мову можна називати рідною? Д. Розенталь і М. Теленкова визначили, що “ мова, яку засвоює дитина у процесі копіювання мови дорослих, які оточують цю дитину, є її рідною ”[2]. Але як бути, коли дитина виховується в чужорідному мовному середовищі? На жаль, багато мовознавців забувають, що рідна мова закладена в людині генетично. Сучасна електроніка фіксує особливості національного плачу новонародженої дитини. Ми просто не маємо право ставитися байдуже до національного генетичного коду. Українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися державою. Мовна політика як одна із складових частин державної має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства.

Олекса Тихий був переконаний, що поки жива мова, живий і народ, що немає насильства більш нестерпного, як те, що прагне відняти народну спадщину, створену численними поколіннями його предків.

Нашим сучасникам випало складне завдання, але почесне – відродження української мови, держави, нації. І виконати його – громадський обов'язок. І надихати нас буде шляхетний та альтруїстичний подвиг за благо інших людей Олекси Тихого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадько В. У пам'яті Києва: столичний некрополь письменників. / В. Жданько— К.,2007. — С. 308.
2. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954—1989.
3. Тихий О. Мова-народ . Висловлювання про мову та її значення в житті народу/ О. Тихий / Упорядник О. Тихий. – К. : Смолоскип, 2007.– 416с.
4. Яновська Людмила. Годинник Олекси Тихого / Л. Яновська // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 206. — 9 листопада. — С. 7.

Тепляк Любов Вікторівна
вчитель української мови та літератури,
Ільченко Олена Андріївна,
вчитель української мови та літератури
ЗОШ № 11 м. Краматорськ

«ЦИТАТНИК» ОЛЕКСИ ТИХОГО З ПОГЛЯДУ СЬОГОДЕННЯ

2007 року завдяки видавництву «Смолоскип» побачила світ чимала (понад 400 сторінок) ошатна, любовно зроблена синя книжка з промовистою назвою «Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу», яку, як відомо, упорядкував наш краєнин, палкий вболівальник за долю рідної мови – Олекса Тихий.

Ярослав Гомза згадує: «Був він високого зросту, стрункий, міцної статури з проникливим поглядом очей і вольовими рисами обличчя, ледь усміхнений, а розмовляв неквапливо, розмірено. Саме тоді, очевидно, під впливом Григорія Гребенюка, з яким я вже довгий час був досить добре знайомий, він і привіз до мене грубезний машинописний том – збірник, у якому Тихий зібрав і систематизував висловлювання видатних людей про рідну мову, починаючи від найдавніших часів і до наших днів. ...У лютому 1981 року у мене провели обшук, але «цитатника» знайти їм не вдалося» [2, 114].

Одразу, відкривши «Зміст», можна побачити такі розділи: «Класики марксизму-ленінізму про національне питання», «Документи КПРС, КПУ та закони радянської влади про мову» та інше. Виникає запитання: навіщо людині, яка не вірила у щирість комуністичних вождів щодо національного питання загалом і мови зокрема, було збирати, упорядковувати, а згодом і посилатися на ці висловлювання? А, між тим, партійні лідери часів тоталітаризму говорили «правильні» речі... Як-от, наприклад: «Усі нації, держави, безумовно, рівноправні, і будь-які привілеї одній із націй або одній із мов визнаються неприпустимими і протиконституційними», «Негайно треба вжити заходів, щоб в усіх радянських установах була достатня кількість службовців, які володіють українською мовою, і щоб надалі всі службовці вміли говорити українською мовою» (В. Ленін), «Кожний народ повинен мати незалежність і бути господарем у своєму домі» (Ф.Енгельс), «Одне лише безсумнівно: переможний пролетаріат не може ніякому чужому народові нав'язувати ніякого ощасливлення, не підриваючи цим своєї власної перемоги» (К.Маркс) [1, 7 – 8]. А от витяг із резолюції 8-ї Всеросійської конференції РКП (б): «З огляду на те, що українська культура (мова, школа і т.п.) протягом віків

придушувалася царизмом та експлуаторськими класами Росії, ЦК РКП зобов'язує всіх членів партії усіма засобами сприяти усуненню всіх перешкод до вільного розвитку української мови й культури» [1, 19].

А ось висловлювання досить одіозної постаті історії більшовицьких репресій проти українських патріотів – С. Косіора: «Російські шовіністи, чиновники, буржуазні елементи в нашому апараті думали, що українізація здійснюється для годиться, що поклопочуться й кинуть. А сьогодні вони почали хвилюватися...Останнім часом серед цих елементів спостерігаємо посилення великодержавних настроїв...» [1, 58]. Чи вірив у щирість таких висловлювань сам укладач? Ні! Поза сумнівом, не вірив!

А ось висловлювання відомих і авторитетних особистостей, яким Тихий не міг не вірити: «Слово – наша зброя, якою ми служимо народові, що нас породив, вигодував і виховав. Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її!...», «Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати...» (М. Рильський). «...Яка це була ганьба, яка наруга – заборонити публікувати навіть тексти українських пісень під нотами!... *Наша думка, наша пісня / Не вмере, не загине!* І вона не загинула! Ні думка наша, ані пісня!» (П.Тичина) [1, 164 – 165].

Чимало з тих, хто знав Олексу Тихого, засвідчують його принципове неприйняття неправди, нещирості, облуди. Але ж чому тоді він зібрав і вмістив до збірки висловлювання лідерів більшовицько-комуністичної ідеології, які, промовляючи правильні, на позір правдиві речі, одночасно нищили, трошили, душили нашу мову як головну ознаку нації, усвідомлюючи: поховаємо українську мову і нав'яжемо свою – зробимо з її носів безмовних недорік, нездатних розбудовувати свою культуру, зокрема одну з провідних її галузей – літературу... Кожний нащадок придушеного стане «ніхто і звать його ніяк».

Основна причина того, як на нашу думку, – це прагнення Олекси Тихого викрити ту облуду, показати справжнє обличчя лідерів більшовизму-комунізму.

Тож читаймо і вчитуймося в рядки збірки «Мова – народ», аналізуючи тексти і підтексти, що пропонує нам Олекса Тихий.

А питання: чи актуальна ця праця сьогодні є цілком риторичне. Як ця книга, так і інші дописи нашого знаменитого крайнина, сьогодні, як ніколи, потрібні нам задля аргументації, підкріплення наших позицій у боротьбі за ствердження нової європейської України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мова – народ: висловлювання про мову та її значення в житті народу / упоряд. Олекса Тихий. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.
2. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.

Тишакова Людмила Тимофіївна
*к.п.н., професор кафедри іноземної філології
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

ДО ПИТАННЯ ПРО «МОВНІ ПОКРУЧІ»

Мова є однією з найважливіших складових, що будує націю. Вона супроводжує людину з перших днів її життя і до самої смерті, вона розвивається разом із суспільством. В українській та російській мовах є багато спільного – обидві мови є індоєвропейськими за походженням; обидві свого часу відчували вплив іншої мовної спільності, що домінувала і значною мірою вплинула на склад словника. Вхідження русизмів та советизмів в українську мову було таким же масовим; спорідненість української та російської мов значно полегшувала проникнення зрозумілих та схожих на українські слова. Та умови розвитку української мови були дещо іншими – прошарок освічених, небайдужих щодо своєї мови людей завжди був, проте їхня мова набувала рис елітарності, відірваності від основної маси населення, а нетерпимість щодо вживання «неправильних слів» мала двонаправлену дію. З одного боку, у населення завжди був взірець мови правильної, довершеної, а з другого – щоденний узус, звичка до слів неправильних, запозичених сприяли зміні норм своєрідного парадного, офіційного способу спілкування, від якого у повсякденному житті здебільшого відмовлялися на користь або суржика, або просто російської мови.

Сьогодні Україна перебуває, без перебільшення, у стані національного самовизначення в різних сферах державного будівництва, серед яких мовно-комунікаційна сфера має неабияку вагу. Загальновідомо, що будь-яка цивілізована країна приділяє особливу увагу збереженню, розвитку, збагаченню національної мови, піклуючись при цьому про її чистоту й відповідність усталеним нормам. Ні для кого не є секретом те, що українська мова внаслідок

систематичного її нищення («лінгвоциду») царським, імперським та радянським урядами зазнала чималих утрат і засмічень, які даються взнаки й до сьогодні. Отже перед освітянськими, комунікаційними, культ просвітницькими державними й волонтерськими інституціями постала нагальна проблема необхідності створення нової хвилі «українізації» через розширення сфери вживання української мови з одночасним піклуванням з боку фахівців-мовознавців про її чистоту і правильність.

Мета цих тез – унаочнити факт далекоглядної просвітницької діяльності Олекси Тихого, який ще в 70-х рр. ХХ ст. не тільки усвідомлював державотворчу роль і значення чистоти й правильності української мови, а й зробив особистий внесок у цю справу, зібравши й упорядкувавши словник «мовних покручів», тобто слів, що не відповідають мовним нормам, їхні відповідники згідно з чинним законодавством і – російські лексеми, що спричинили ці лексичні аберації.

Наукова новизна тез полягає в тому, що «Словник мовних покручів» Олекси Тихого досі не є предметом ґрунтовних дослідницьких матеріалів – передусім лінгвофілософських, соціолінгвістичних, лексикографічних та ін. Найпомітнішою була і залишається стаття-післямова проф. Анатолія Загнітка «Воскресне слово» до публікації зазначеного словника [3, 85 – 89]. Із тексту цієї праці Олекси Тихого видно, що найчастіше прислужуються суржикотворенню російські відповідники, які у свідомості зрусифікованих осіб є мішаниною першого з другим. Наприклад, *зловредно* (сурж.) – *шкідливо* (укр. норм.) – *зловредно* (рос.); *кобель* – *пес* – *кобель*; *костер* – *багаття* – *костер*; *красочно* – *барвисто* – *красочно* та ін; а також такі, що відрізняються одною або декількома літерами: *зіпун* – *сіряк* – *зипун*; *іва* – *верба* – *ива*; *інок* – *чернець* – *инок*; *копйо* – *спис* – *копье*; *лагер* – *табір* – *лагерь*; *качатися* – *колихатися* – *кататься* та ін [3]. Із наведених прикладів видно, що суржикове (спотворене) написання й вимовляння майже збігається з російськими відповідниками, а питомі лексеми з їхніми етногенними та іншими властивостями вилучені з мовно-комунікативного обігу.

Ще в січні 1972 року в статті «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області» Олекса Тихий наводив болючі приклади висловлювання наших зденаціоналізованих краян: «Я знаю, український язик, всьо понімаю, а розговарівать і читать не могу... А для чого він нужний, як всьо, везде по-руському?» [2, 12]. Що ж таке «суржик»? Первісно це слово означало «суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса і т. ін.; борошно з такої суміші» [1,

483]. Переносно – «елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова» [1, 483]. Кому не відомо, що на Сході і не тільки з'явилося чимало російськомовних патріотів України – феномен, поширений саме в постколоніальній Україні. Загальновідомо, що в сучасній Україні з погляду соціолінгвістики є три домінантні категорії громадян: 1) україномовні; 2) російськомовні і 3) суржикомовні. Саме заради того, аби дещо присоромити, а здебільшого допомогти останнім і волів Олекса Тихий, укладаючи «Словник мовних покручів».

Отже, розглядаючи позицію Олекси Тихого, доходимо висновку: висловлюватися суржиком – означає несвідомо (ненавмисне, через незнання або напівзнання) перекручувати українські слова, тим самим зневажати мову предків, які творячи їх, вкладали в неї наше свідоме сприйняття і світобачення, формуючи Дух нашого етносу – народу – нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. – Т. 3 / уклад. Яременко В.В., Сліпушко О.М. – К. : Видавництво «Аконт», 200. – 864 с.
2. Погрібний А.Г. «Умію, та не хочу», або фальш одного етикету: науково-публіцистичний есей / Анатолій Григорович Погрібний. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 172 с.
3. Тихий Олекса. Словник мовних покручів / Олексій Іванович Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 130 с.
4. Тихий Олекса. Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області // Олекса Тихий: не могу більше мовчати / упоряд. В. Овсієнко, Л. Огнева, Є.Фіалко, Є. Шаповалов / Олексій Іванович Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 184 с.

Фіалко Тетяна Михайлівна

учитель російської мови

Мірошниченко Олена Дмитрівна

учитель української мови та літератури

Дружківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1

Дружківської міської ради

ОЛЕКСА ТИХИЙ І НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ

Держави виникають, коли є мова як особлива форма самореалізації нації і як засіб міжнаціонального спілкування.

Українська державність пройшла трагічний шлях до самостійності, але зберегла як свою мову, так і культурну спадщину. Олекса Тихий – донбасівець. А саме на Донбасі відбулася фатальна асиміляція українства з часів царату та аж до теперішнього часу. Як «багато десятиліть царські чиновники та їхні прихвосні з українського панства твердили: «Не было, нет и быть не может!» [4, 19], так і зараз з екранів російського телебачення продовжують пропагувати теж саме. Немає і не було ніякої України, її мови, її державності. Олекса Тихий стверджує, що «зі знищення мови знищуються всі культурні надбання народу, потенціальні уми, таланти, генії» [4, 20]. Як справжнього українця, його обурювала байдужість людей до розвитку мови, яка веде до самознищення нації. І, як виявилось, останнім часом не тільки духовного, але й фізичного.

Таким чином, *метою* дослідження є відстеження категорії національного у творчості Олекси Тихого і передбачення ним сучасних подій на Донбасі.

Завдання:

дослідити праці Олекси Тихого «Думки про рідний Донецький край», «Словник мовних покручів», статті, листування;

встановити зв'язок між їх змістом і діяльністю та особистістю автора;

встановити зв'язок між думками Олекси Тихого та сьогоденням.

Донбас називають «неслухняною дитиною Москви та Києва» [1, 17], продовж всієї історії він був втіленням свободи і «саме ця свобода визначила вкрай брутальну й жорстоку політичну історію Донбасу» [1, 69]. Спочатку Дике поле, коші запорізьких козаків, орди татар, потім вже тут осідав пістрявий люд з усієї Росії: політично неблагонадійні вигнанці, утікачі, злочинці тощо. Це була «свобода від». І тому для росіян і українців Донбас став об'єктом масового терору як в сталінські часи, так і в післявоєнній історії Радянського Союзу. Важка праця, щоденне виживання сформували у його мешканців своєрідний менталітет: «волелюбність, войовничість, жорстокість, схильність до терору, незалежність, фаталізм» [1, 31], над яким старанно попрацювала радянська ідеологія, винищуючи духовно-культурну атмосферу, національний дух українства.

Але українське питання на Донбасі не зникло внаслідок русифікації. У 60 -70 роках. українська інтелігенція намагалася поширювати українську мову на Донбасі та потрапила під арешт. Серед них були Микола Руденко й Олекса Тихий, яких судили закритим судом в Дружківці. Вони не належали до деєтнізованої спільноти з російським культурним компонентом.

У 1991 році робітники Донбасу проголосували за українську суверенність. Упевненість, що Москва просто експлуатує Донбас, схилила їх до думки, що незалежна Україна не буде експлуатувати так, як це робила Москва. На референдумі в грудні 1991 року русифікований Донбас зі значною частиною російського населення проголосував переважною більшістю за самостійність України. Але незалежність не привела до економічного покращення. Ще в 1993 - 1994 роках Донбас вимагав регіональної автономії і створення вільної економічної зони. У 2014 році це перетворилося в реальну війну за приєднання до тієї ж Росії. Як зазначає Гіроакі Куромія, японський професор, який вивчав історію Донбасу: «Парадоксально, але Донбас зберіг дух вільного степу, де людність далеко від політичних метрополій вперто захищає свої інтереси, часто поводячись як опортуністи або найманці...» [1, 473]

Але українська національна ідея, кровна спорідненість всіх українців знайшла відгук і на Донбасі. У момент «суспільного землетрусу» українці Донбасу приєдналися до народження нової нації.

Олекса Тихий займався, на перший погляд, парадоксальною справою – відстоював в Україні українську мову, культуру, навіть побут. Бо в цьому вбачав сенс свого життя – «я – частина... свого народу» [7, 16 - 17]. Тотальна русифікація Донбасу привела до «інтелектуального геноциду», а згодом могла привести і до зміни всього генотипу. Загроза знищення нації була дуже реальною. Унікальність Олекси Тихого як особистості полягає у тому, що його думки ніколи не розходились з ділом. Людина протистояла системі не тільки принципово, але й у деталях.

Вперше про свою турботу за долю Донбасу Олекса Тихий написав у листі до голови Президії Верховної Ради 2 січня 1973 року. Статті про русифікацію Донбасу, про проблеми українського села, збірка «Мова – народ» були інкриміновані у суді як «антирадянська агітація і пропаганда». Член-засновник Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських угод, він брав участь і у створенні Декларації УГГ, меморандуму групи, документа «Історична доля України. Лист українських політв'язнів. Спроба узагальнення».

Система знучалась над тілом в'язня («Жити будете недовго і в муках»), але не могла зламати дух. Участь у голодівках, акціях протесту, навіть незголені вуса показали велич душі українця, являли собою досвід формування національних почуттів попри всі переконання. Навіть за ґратами Олекса Тихий зберіг почуття високої людської гідності. У листі до дружини Ольги (1980 р.) він пише: «После самого придиричивого анализа думается, что меня могут

некоторые не понимают, но никто не может назвать дурным или непристойным. Словом, обвинить в подлости или в чём-то подобном» [4, 142]. І далі (1978 р.): «Я жив чесно і робив тільки те, що повинен був робити, а засудили не за діла, а тільки тому, що комусь захотілося, і йому закони не писані поки» [4, 118].

За словами академіка Петра Кононенка, «національна ідея – це Пам'ять (досвід), Дух, Воля, Свідомість мети, Етика й Естетика, формотворча енергія характеру, життєдіяльності нації» [3, 37]. Тоталітарний режим робив усе можливе, щоб відучити людей від самостійного мислення, щоб убити в них активність і зробити пасивними. Енергія характеру Олекси Тихого – громадського діяча, публіциста, педагога, одного із засновників Української Гельсінської Групи – народжується з його коріння. Його хутір Їжівку населяли українці, навчався в українських школах, виховувався в родині, якій були притаманні риси українського національного характеру – чесність, чуйність, доброта, працелюбність. Залишився українцем і в Москві, закінчивши філософський факультет університету імені Ломоносова, який давав великі можливості щодо кар'єри, пішов працювати викладачем. Викладав в Україні, в сільській школі, бо діти – це майбутнє. Олекса Тихий-педагог опікувався ідеєю величчя нації, «яка в людині підіймає розум, інтелігентність, сумління й жертвність, робить її кращою, збільшує в ній подібність Творцеві» [3, 276].

В своєму життєвому кредо першим рядком Олекса-юнак писав: «Я живу, щоб жило людство, мій народ, мій рід» [7, 16 - 17]. І далі: «Я маю людську гідність, національну гідність» [7, 16 - 17]. Поняття «національне» суть «українське» завжди стояло в Олекси Тихого на першому плані. У статті «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області», аналізуючи історію цієї території як частини України, автор з гордістю підкреслює риси українського національного характеру – «відвагу, героїзм, волелюбність, безстрашність, сильну любов до України, свого народу та його віри» [4, 14 - 15]. І те, що є національною гордістю, – «ні утиски, ні словом поміщиків не перешкодили нашим волелюбним предкам передавати від покоління до покоління чарівні українські пісні, казки, думи, обряди, традиції і наш найдорожчий скарб – мову» [4, 16]. Олекса Тихий твердо знав, що в українським слові міститься національна самобутність, «Я» народу. Левко Лук'яненко, побратим Олекси Тихого, в своїй праці «Національна ідея і національна воля» аналізує зв'язок мови з національною самобутністю: «Душа народу виявляє себе через мову. Між ними прямий зв'язок у тому сенсі, що душа витворює мову як звуковий вираз її сутності, але позаяк мова не тільки матеріалізує в

слові думку і обслуговує потреби людини в спілкуванні з іншими людьми, то почуте слово в зворотному напрямку впливає на душу людини, сприяючи увиразненню думки» [3, 255].

Не раз підкреслюючи, що «мова – національний скарб народу, підвалина інтелекту, основа патріотизму» [4, 39], Олекса Тихий у своїй роботі «Думки про рідний Донецький край» запекло бореться з русифікацією Донбасу, а ще працює над створенням «Словника мовних покручів», збірки «Мова – народ». Глибоко аналізуючи мовлення населення своєї малої батьківщини, виявляючи «покручі» душ Донбасу, наче намагається переконати «населення» припасти до джерела чистої мови, лікуючи свою душу, відроджуючи націю. Він вірить, що у кожної людини є світлі промінці, котрим вона довіряє, котрих наслідує. З дитячою наполегливістю автор збірки «Мова – народ» збирає висловлювання про мову педагогів, письменників, класиків марксизму-ленінізму. Кожне з них підсилює інше, а всі разом – величний гімн відродженню нації.

Олекса Тихий не тільки зробив серйозний аналіз стану української мови та культури в Донецькому регіоні. Він також пропонував шляхи вирішення проблем. Щоб уникнути повної асиміляції він пропонував:

- 1) видавати масовим тиражем збірки висловлювань про українську мову, Україну, визначних діячів української культури;
- 2) слідкувати за тим, щоб учителі ніде не соромилися говорити рідною мовою, не обмежувалися місцевим діалектом, не говорили суржиком. Не приймати на посаду вчителя людей, які не знають українську мову;
- 3) вести роз'яснювальну роботу серед батьків, які віддають своїх дітей до російських шкіл;
- 4) випускати твори української літератури не тисячними, а мільйонними тиражами;
- 5) правдиво розкривати історію України, її боротьбу проти поневолювачів. Створювати тематичні експозиції в музеях. Які б могли відвідувати як дорослі, так і діти;
- 6) усі середні школи, ПТУ, технікуми та ВУЗи повинні стати українськими;
- 7) вивчення російської мови починати не з 2-го, а з 5-го класу, коли дитина, в основному, вже знатиме рідну мову;
- 8) українські кіностудії повинні зняти серію фільмів під назвою «Скарби української культури», куди б входили сюжети про

церковну архітектуру, заповідники і ботанічні сади, історичні пам'ятки та фортеці, по залам музеїв України;

9) введення обов'язкового викладання та вступного іспиту з української мови та літератури в усіх ВУЗах, технікумах, училищах Донеччини.[4, 23 - 24]

У листі українських політ'язнів «Історична доля України», який був написаний спільно з Василем Романюком, майбутнім митрополитом, у 1978 році в мордовському таборі пропонуються важливі форми опору. Серед них знаходимо:

уживати тільки рідну мову на рідній землі – і це зміцнення себе і свого народу;

не віддавати дітей у науку до дитячих садків і шкіл з російською мовою навчання, добиватися шкіл і дошкільних установ з рідною мовою або вчити дітей самим;

ідмовлятися від навчання в школах та інших навчальних закладах з російською мовою навчання, добиватися шкіл, технікумів, ВУЗів з рідною мовою і вчитися самостійно, складаючи іспити екстерном;

пілкуватися рідною мовою не тільки в колі сім'ї, але й у роботі, у громадській діяльності, на вулиці;

відмовлятися від служби в армії поза межами України.[4,101]

Про те, що національне питання вивчалоя Олексою Тихим досконально, свідчить монографія В. Чередниченка «Націоналізм проти нації» (Київ, 1970 р.), знайдена у помешканні Тихих в Їжівці. Ця книга належала Олексі Івановичу Тихому. І хоч «націоналізм» трактується з «советської» точки зору, в ній наведені факти діяльності українських націоналістів від виникнення їх перших організацій і до 70-х років ХХ століття. З цієї книги майбутній в'язень мордовських таборів міг дізнатися про боротьбу С. Бандери та Р. Шухевича, зміст статей паризької газети «Українське слово», мюнхенської «Шлях до перемоги», боротьбу міжнародної спільноти за свободу «поневоленних націй», діяльність українських націоналістичних організацій. Якщо відкинути радянську риторику, складалася ціла картина діяльності української націоналістичної еміграції. Олекса Тихий та його побратими відчували причетність до цієї боротьби. У книзі є красномовна цитата з творів В.І. Леніна: «При єдиній дії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива, без такої єдності про неї не може бути і мови» [5, 192].

Метою УГГ була вільна Україна, без великоруських «товарищей». А «товарищи» не сприймали й не сприймають Росію без України. Тому зараз на Донбасі іде війна, продовжується боротьба за

незалежну Україну.

Національне питання на Донеччині, як свідчив Олекса Тихий, у Радянському Союзі було не розв'язане. І розв'язане воно буде лише тоді, «коли кожен українець буде свідомий того, що належить до свого народу, йому служить і для нього живе» [4,102].

У Листі Голові Президії Верховної Ради УРСР І.С. Грушецькому причиною зубожіння національної ідеї на Донбасі Олекса Тихий вважає примусову асиміляцію українців, які не мають права вільного розвитку через відсутність україномовних ВУЗів, шкіл і класів з українською мовою викладання. Він наводить цифри і відсотки, які красномовно доводять, що «Донеччина через 10 - 20 років не буде складовою частиною української нації як форми спільності людей, об'єднаних територією, мовою, внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру» [4, 68]. Все це станеться через витіснення мови як основного елемента духовної культури зі всіх сфер життя, особливо з закладів освіти. Все це буде, але на тридцять років пізніше, ніж прогнозував Олекса Тихий. Маргінали Донбасу звернуться до Росії з благанням допомогти російськомовному населенню врятуватись від «бандерівців», на чийй землі вони жили і яку зневажали і плондрували. Почнеться війна, яку назвуть «гібридною» через те, що будуть битися не тільки вояки, але й світогляди. І навіть біженців напророкував Олексій Іванович, бо сам хотів «шукати притулку в іншій області, де жива українська мова та культура»[4, 68]. І ідуть люди з ЛДНР в Україну, бо не всі можуть жити в «совєтському» просторі.

В статті «Вільний час трудящих» небайдужий автор малює картину духовного занепаду «совєтського чєлавека», який «весь вільний час проводить за пляшкою, доміном, біля блакитного екрана, на рибалці або в пошуках сильних емоцій у парках, на вулицях у бездумному, безцільному блуканні»[4, 76]. Це портрет цілої змаргіналізованої нації, «більшість громадян якої адаптована до умов і не усвідомлює своєї змаргіналізованості» [3, 141]. Таким українське суспільство стало внаслідок ізоляції його від зовнішнього світу, спотворення історії через тотальне цензурування та заборону на правду. Тому до портрету ще треба додати повне неприйняття чужої точки зору, життя в межах конструкції «свій – ворог», агресивність та неосвіченість.

Олекса Тихий геніально передбачив долю людей, які втратили відчуття єдності зі своїм попереднім середовищем і не злилися з новим. Так українці стали «хахлами». Вони ненавидять своє коріння і прагнуть жити в «совєтському» раю.

Вже вивчена біографія мученика-політв'язня, десятки разів процитовані його думки як педагога, філософа, публіциста. І цінність їх зростає з плином часу, тим більше що деякі з них (що стосуються національного питання і долі Донбасу) виявилися пророчими.

Розв'язання національного питання на Донбасі почалося саме тоді, «коли кожен українець буде свідомий того, що належить до свого народу, йому служити, для нього живе, за нього бореться» [4, 65]. Не всі, але багато українців Донбасу вже усвідомлюють свою причетність до українства. Нація вже може по-справжньому відроджувати державу, тому що відчула себе організованою силою, про що мріяв і в що вірив Олекса Тихий. В свій час він і його побратими наполягали на мирному вирішенні національного питання. Не склалося. І не тільки вони покляли життя за майбутнє України, але й тисячі тих, хто зараз боронить Україну від російського агресора. Сьогодні дуже актуально є пропозиція Олекси Тихого з статті «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області»: «Щоб закон у судовому порядку позбавляв громадянства Української РСР кожного, хто зневажає Україну, український народ, українську мову» [4, 24].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гіроакі Куромія. Свобода і терор у Донбасі. – Київ, Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 200 с.
2. Левко Лук'яненко. Народження нової ери. – Київ, Нора-Друк, 2007. – 150 с.
3. Левко Лук'яненко. Національна ідея і національна воля. – Київ, 2006. – 165 с.
4. Олекса Тихий. Думки про рідний Донецький край. Збірка в двох томах / Упор. Овсієнко В.В., Олійник М.В., Півень В.Ф., Фіалко Є.Б. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012.
5. Чередниченко В. Націоналізм проти нації. – Київ, Видавництво політичної літератури, 1970. – 231 с.
6. Хто ж такий Олекса Тихий? Книга III. – Дружківка, 2009.
7. Хто ж такий Олекса Тихий? / Упор. В. Овсієнко, Є.Шаповалов, Л.Огнева, В.Березін, Є.Фіалко. – Дружківка, 2008.

Чепіга Ігор Віталійович

*к.п. н, доцент кафедри педагогіки
та управління освітою*

*ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

Караїмчук Ігор Володимирович
ст. викладач кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

ОЛЕКСА ТИХИЙ І ВАЛУЄВСЬКИЙ ЦИРКУЛЯР

18 липня 1863 року міністр внутрішніх справ Петро Валуєв надіслав Київському, Московському та Петербурзькому цензурним комітетам документ, в якому категорично заявлялося: «...ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може... Наріччя, яким користується простонароддя, є та сама російська мова, лише зіпсована впливом на неї Польщі... Загальноросійська мова так само зрозуміла малоросам, як і великоросам, і навіть зрозуміліша, аніж та, що творять для них деякі малороси, а здебільшого поляки, так звана українська мова» [2]. Цей документ увійшов в історію як Валуєвський циркуляр.

Далі у цьому документі містилася наказова частина: «На подальше до узгодження з міністром народної освіти, обер-прокурором Святого синоду і шефом жандармерії стосовно друкування книг малоросійською мовою зробити по цензурному відомству розпорядження, щоб до друку пропускалися цією мовою лише твори, що належать до області художньої літератури; видання ж книг малоросійською мовою як духовного змісту, так і навчальних і таких, що призначені для первісного (найважливішого – І.Ч.) читання, призупинити» [2].

Як видно, міністр внутрішніх справ вирішив для себе: краще «закрутити гайки більше, ніж треба, ніж їх недокрутити». Однак, головною метою тодішнього царського уряду була не боротьба з польськими повстанцями.... Врешті-решт, не польські ж інсургенти несли свої прокламації в цензурний комітет. Все це було лише приводом, бо на той час чернігівський дворянин Філімон Морачевський (він же український письменник Хвілімон Галузенко) підготував переклад Нового Заповіту українською мовою. У цей же час побачив світ переклад Євангелія «великоруським наріччям». Як же тут не згадати євангельські рядки: «І проповіданим бути во ім'я Його покаятню і прощенню гріхів у всіх народах, починаючи з Єрусалиму...» Або «...і у всіх народах передусім має бути проповідане Євангеліє».

Але ж, «найправославніша» країна світу разом із київським генерал-губернатором Миколою Аненковим стала чинити спротив: «До

сього часу в літературі точиться суперечка про те, чи складає малоросійське наріччя лише окремі особливості російської мови, чи це є мова самостійна. Прихильники Малоросії домігшись перекладу Святого Письма на маросійське наріччя, тим самим доможуться й визнання самостійності малоросійської мови, і тоді, поза сумнівом, на цьому не зупиняться, і, спираючись на окремішність мови, стануть домагатися права на автономність Малоросії» – писав Аненков [3].

І марно міністр народної освіти Російської імперії Олександр Головін рішуче протестував проти Валувеського циркуляру. Він доводив, що сутність творів полягає в думках, закладених у них, і вченні, яке вони поширюють, а зовсім не в мові чи наріччі, яким вони написані, і це не містить підстави до заборони чи дозволу тої чи іншої книги», і що «малоросійський переклад Євангелія становить один з найпрекрасніших витворів». Та «силовики» залишилися непохитні.

Валуєвський циркуляр 1863 року став певною розділовою межею в житті української інтелігенції, яка щойно почала спинатися на ноги. Бо відтоді кожний, хто наважувався писати українською мовою, автоматично ставав ворогом імперії, незалежно від тих чи інших політичних ідей.

Удар по українській мові виявився, фактично, ударом по грамотності населення загалом. Навальні спроби вчити українських дітей в народних і церковно-приходських школах виявилися малопродуктивними. І часто народний учитель, знехтувавши офіційним підручником, діставав Шевченкового «Кобзаря», за яким дітям учитися було набагато зручніше.

Та будь-хто із зацікавлених дізнатися правду про історію нашого мово нищення може звернутися до цілком доступних у мережах джерел і переконатися, що т.зв. Валувеський циркуляр був проміжним законодавчим актом керівництва Російської імперії, яке ясно усвідомлювало роль мови народів своєї найбільшої, найчисельнішої і найосвіченішої колонії – України. Ось лише вибірковий перелік актів лінгвоциту: наказ царя Михайла (1627) спалити всі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» Кирила Ставровецького; указ Петра I (1720) про заборону книгодрукування українською мовою; указ Катерини II (1763) про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії; розпорядження Едукаційної комісії (1789) польського сейму про закриття всіх українських шкіл...

Далі був Валувеський циркуляр (1863), а по тому – проголошення курсу міністерства освіти Росії (1870) на «обрусіння інородців»; Емський указ Олександра II (1876) про заборону друкувати

та ввозити з-за кордону будь-яку україномовну літературу; указ Олександра III (1888) про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами... У ХХ столітті історія нашого мово нищення набуває шовіністично-маніакального характеру: російський Сенат оголошує україномовну й освітню діяльність шкідливою для імперії (1908); заборона відзначати 100-літній ювілей Тараса Шевченка (1914); цілеспрямовані репресії й фізичне знищення українських діячів культури за розпорядженням Й.Сталіна; закон про вільний вибір мови навчання, вивчення усіх мов, крім російської, за бажанням батьків (1958)... [4]. І це, насправді, витяги лише малої частки переліку заборон і нищення української мови до і після Валуєвського циркуляру – до часу виходу на арену безкомпромісної боротьби за мову нашого країнина Олексі Тихого, який на початку 70-х років ХХ століття на базі знання про попередню історію мово нищення, актуалізує давнєне болюче питання повноцінного функціонування рідної мови у всіх сферах життєдіяльності суспільства, піддаючи при тому аргументованій критиці принцип «інтернаціонального розвитку» «національних республік», рівність можливостей плекання самобутності й неповторності своїх мов і культур. Зокрема він зауважує: «Чи можна говорити про рівноправність 2 мільйонів українців, понад 100 тисяч греків, десятки тисяч білорусів, євреїв, татар та інших національностей у нашій області, якщо вони змушені зрікатися рідної мови, національних традицій, обрядів тощо?» [1, 18].

Ключовою смисловою одиницею тут є – «...змушені зрікатися рідної мови...». Тобто, у підтексті йдеться про те, що часи міністра Валуєва давно «канули в Лету», але «інтернаціональна» партія і уряд СРСР наполегливо і послідовно продовжують українофобську справу своїх попередників. Зрікшись усього, пов'язаного з царською й буржуазною теорією й практикою порядкування в країні, радянське керівництво зробило виняток щодо мови: нові ідеологи й політики не тільки продовжили справу мовнищення, а й внесли чимало модерних елементів, вдосконаливши навички облудності й фарисейства, що створювали ситуацію, про яку московські медія мали змогу стверджувати, що українці, розуміючи безперспективність своєї традиційної знаково-комунікаційної системи, добровільно переходять на більш розвинену мову «братнього народу».

Насправді, Олекса Тихий, як ніхто інший усвідомлював істину: все тече й змінюється у нашому світі, та незмінною залишається політика Москви по відношенню України.

Підтвердженням цієї думки є нинішня брудна «гібридна» війна

з Російською Федерацією. Приховані наміри новітньої Московської імперії стали нині явними і очевидними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / уряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.
2. uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр
3. uk.wikipedia.org/wiki/Анненков_Микола_Миколайович
4. <http://thule.primordial.org.ua/lingvocide.h>

ОЛЕКСА ТИХИЙ ЯК ВИДАТНИЙ ПЕДАГОГ

Бодрова Юлія Володимирівна
вчитель початкових класів ЗОШ № 11
м. Краматорськ

ВИЯВИ СКОВОРОДИНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Для філософа і педагога Олексі Тихого виховні ідеї Григорія Сковороди, поза всяким сумнівом, були не тільки значущими, а й настановними, методично вартісними. До такого судження доходимо через зіставлення і порівняння геніального філософа XVIII століття і педагога-реформатора і дисидента другої половини XX. Так *мета* цієї праці – навести паралелі педагогічних думок двох визначних особистостей, розділених у часі, але об'єднаних схожістю поглядів на виховання молодого покоління, використавши компаративний (історично-порівняльний) метод дослідження.

«Як педагог, – пише Ф. Пустова про Олексі Тихого, – наш земляк сформував *свої* (виділено мною – Ю.Б.) погляди на величезному ... матеріалі: історія світової філософії, історія світової педагогічної думки...» [3, 4]. Він був цілком переконаний у тому, що «молодь погребує живого, конкретного діла, права і можливості шукати і знаходити, свободи, своєї дороги. Часом можуть бути помилки, збочення, але шкода від них була б незрівнянно менша, ніж від повної залежності від старших, коли молоді відведена роль тільки слухатись та виконувати вказівки без роздумів і сумнівів» [4, 55]. Та ми маємо й педагогічні нотатки й поради Олексі Тихого молодим матерям про те, як виховувати немовля одразу по народженні. Саме методиці виховання на цьому початковому періоді він приділяв особливу увагу [3, 40 – 42].

З огляду загального змісту роздумів Олексі Тихого про матір і дитину, від цілком розділяв думку Григорія Сковороди: «Якими діти народжуються, це ні від кого не залежить, але щоб вони шляхом правильного виховання стали хорошими, – це в нашій владі» [3, 25]. Як Сковорода, так і Тихий були твердими й непохитними щодо питань виховання юного покоління, за яким – майбутнє.

Категоричність наведеного вислову авторитетного мислителя, який розділяв і наш земляк, походить від прагнення зробити особливий наголос на відповідальності батьків і вчителів перед суспільством у

доленосній для держави справі. Із цього погляду, вони обидва були державниками.

М.І. Ковалинський у короткому життєписі Григорія Сковороди згадує про харківського юнака, над яким узяв педагогічну опіку наш знаменитий філософ: «всі книжники-наставники, та й увесь світ, словом і ділом переконували, що щастя людське полягає в тому, щоб мати всього багато: багато чого їсти, багато чого пити, багато у що вдягатися і в потіхах бездіяльно веселитися.

Сковорода, однак, почав говорити йому: щоб бути дійсно щасливим, то все те непотрібне; що обмеження бажань, відкидання зайвого, загнuzдання примхливої волі, працелюбство, виконання обов'язків, до яких промисел Божий кого приставив, не за страх, а за совість – це шляхи до щастя. Сковорода говорив це і жив так» [2, 391 – 392]. Сковорода цілком поділяв переконаність Плутарха у тому, «що одним із головних джерел аморальності людини є неробство» [1, 29]. Так само Олекса Тихий надавав неабиякого значення проблемі заохочення дитини до суспільно корисних, змістовних справ через приклад батьків, старших братів і сестер, вчителів у віці до семи років, бо «величезні переваги мають ті діти, що до цього періоду вже набули певних навиків у житті. Наприклад, уміння самостійно гратися, щоб не заважати дорослим, які працюють (тобто читають книгу, пишуть листа, статтю і т.д.); діти, що не допомагають батькам, а мають свої обов'язки, наприклад, доглядають квіти, миють посуд, застеляють своє ліжко та підтримують чистоту у своїй кімнаті; діти, що знають ціну книжці та іншим своїм речам, які не будуть спускатися з гірки на своєму портфеліку, не будуть футболити свою чи чужу шапку і т.д.» [3, 38]. Саме з цих простих навиків дитини починається схильність до плідної, безкорисливої суспільно корисної праці. Хтось із сучасників заперечить, пославшись на дух часу: навіщо ж дитину схилити до праці на громадських засадах, тої, що не оплачується, вона ж зрештою виросте й стане «лазером» у нашому прагматичному суспільстві, де шанують лише тих, хто має атрибути заможного (читай – щасливого) життя – престижне житло, автомобілі, можливості подорожувати по світу, отримувати освіту за кордоном тощо.

Аби такого не сталося з дитиною, «кожній матері та кожному батькові необхідно з перших днів життя дитини подумати про те, ким вони бачать свою дитину, коли вона виросте, і створити відповідні умови. Коли ж іти за потоком, то з дитини виросте в такому випадку добропорядний раб, що зароблятиме гроші на мотоцикл, потім на кольоровий телевізор, щоб в кольорі дивитися футбол (!!!), потім на машину, а в гіршому – безмозгий кретин-стиляга, що буде на татову та

мамину зарплату, а згодом на пенсію, полювати за модними штанами, магнітофонними стрічками із записами зверхмодних, як правило чужинських, абсолютно незрозумілих мелодій і за музикою, і за мовою» [3, 37].

А ось ще одна паралель: «Моральні чесноти людини, на думку Сковороди, виростають насамперед з її любові до інших людей, а також з праці, яка приносить їм користь, – зауважують біографи. – Егоїстів, що нездатні любити людину, він вважав позбавленими сонця і навіть мертвими... Поглиблюючи своє бачення, він стверджує, що моральний розвиток дитини має спиратися насамперед на її вдячність батькам» [1, 30]. Ніби продовжуючи цю думку, Олекса Тихий пише: «Як боляче слухати, коли син чи дочка говорять з рідною мамою чи татом різними мовами! Часто такі діти дивляться на рідних звисока, бо вони, батче, темні, відсталі, а він «мужицькою» мовою говорити не хоче. Іноді навіть батьки з гордістю дивляться на своїх дітей, що вони такі «культурні», що навіть говорять по-російськи, чого «ми не досягли» [3, 20].

Як відомо, «Сковорода був одним із перших педагогів минулого, котрі вимагали вивчення в школі усної народної творчості. Він зі своїми учнями вивчав народні пісні» [1, 30]. Олекса Тихий же, виявивши в такому важливому документі, як «Загальні положення Проекту «Основ законодавства Союзу РСР, союзних республік про народну освіту» суттєві прогалини в текстах статей цього документу про обов'язкове заохочення учнів до рідної культури та знання мови народу, пропонує введення такого пункту: «Стаття 1. в) ознайомлення з літературою, історією, культурою, традиціями свого народу, культурою інших народів СРСР, світовою культурою» [3, 13].

Отже, у чому ж полягають сутнісні збіги позицій цих розділених у часі особистостей? Окрім схожих думок про виховання дитини, є ще те, що відкривається за умов глибинного погляду. Той і той, будучи філософом і педагогом, мали здатність «дивитися в корінь», сформулювати для себе своє «покликання небес», найвище призначення свого єдиного життя, що випало з волі Богів – присвятити себе служінню людям, відкидаючи матеріальні негаразди, примхи долі, підлість і злобність; долаючи все те «через не можу», залишатися вірним собі за будь-яких обставин. Знаймо і шануймо своїх геніїв і героїв!

ЛІТЕРАТУРА

1. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: підручник / А.М. Бойко, В.Д.Бардінова та ін.;

- під заг. ред. А.М.Бойко. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.
2. Сковорода Григорій. Твори у 2-х т. / Т.2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи / Григорій Савич Сковорода. – К. : АТ «Обереги», 1994. – 528 с. (Гарвард. Б-ка давнього укр. письменства).
3. Тихий Олекса. Думки про виховання / вступне слово канд. філолог. наук Ф.Д. Пустової / Олекса Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2011 – 84 с.
4. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Вовкотруб Наталя Василівна,
*директор Олексієво-Дружківського
навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. – дитячий садок № 14»
Дружківської міської ради Донецької області*

Ганевський Сергій Олексійович,
*Учитель Олексієво – Дружківського
навчально – виховного комплексу
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. – дитячий садок № 14»
Дружківської міської ради Донецької області*

СПОГАДИ ПРО ОЛЕКСУ

Олексій Іванович Тихий – відомий правозахисник, філософ, філолог і педагог, людина трагічної долі, життя і творчість якої тісно пов'язана з селищем Олексієво-Дружківка. Народився він у селі Іжевка, що розташоване за декілька кілометрів від Олексієво-Дружківки, навчався і працював у нашій школі. Він жив серед нас, багато людей у селищі знали і пам'ятають цю дивовижну, світлу людину, яка любила свій народ, мову, культуру, рідну землю більше за власне життя. Щоб зберегти пам'ять про земляка, ми вирішили зібрати спогади мешканців нашого селища про Олексу Тихого. Пропонуємо вашій увазі окремі спогади (мова авторів зберігається).

Сусідами Тихих у Іжівці була родина Швеця М. О., учителя географії Олексієво – Дружківського НВК № 14, Заслуженого учителя України, Почесного громадянина міста Дружківка.

Олекса Тихий був нашим сусідом по селу Іжевка, - говорить Микола Олександрович. - У 1952 році батьки приїхали з Уралу до

своїх батьків в Іжівку і я дізнався про те, що дядько Альошка, як ми його називали, або Олексій Іванович Тихий є нашим сусідом. Цебуладужевизначна людина навіть для такого села, як Іжівка. Це була освічена, культурна людина, веселої вдачі, завжди посміхався, дуже гарнограв на баяні. Були такі вечори, коли дядько Альошка брав свого баяна, виходив за двір, сідав на свою лавочку біля тину і грав годинами, грав різні мелодії на баяні. Ми завжди любили його щиро українську мову, він завжди говорив тільки українською, і привчав нас до того самого. «Дітки, ви розмовляйте щирою українською мовою, а не цим донецьким суржиком. Любіть свою рідномову, любіть свій народ, любіть свою Батьківщину», - так він говорив нам. І в цих бесідах формувалося, як це кажуть, наше становлення як людей, наш світогляд. За що ми йому на сьогоднішній день дуже вдячні. І не тільки я і мої товариші й односельці. Щепізнніше, уже в 70-ті роки, коли я почав працювати у 14-ій школі, і в 1973 році, працюючи у вечірній Олексієво-Дружківській середній школі я раптом зустрів Олексу у пожежній установі. Він дуже привітно зустрів мене. Про себе він каже: «Микола, що тобі розказувати? Ти й сам знаєш». Але дуже цікавився моїм життям, бо ще батьки були живі. Я часто ходив до своїх батьків у Іжівку, то він каже: «Передавай вітання там своїм і родичам, і матері», - або передавав якогось невеличкого гостинця або мати передавала йому гостинця сюди у Олексієво-Дружківку, і я носив ці гостинці із Іжівки до Олексієво-Дружківки і навпаки. Олексій Іванович про себе мало розказував і про свою діяльність, і про Гельсинську групу розказував дуже мало, бо часи були такі, що можна було теж піти «шляхами Тихого» до тюрми, до концтаборів, які були розкидані по Радянському Союзі. На сьогодні, вже осмислюючи той шлях, який пройшов Олексій Іванович, я можу констатувати, що він був завжди правий, учив любити рідну Батьківщину, рідну мову, свій народ, не забувати його, і завжди йому я буду за це вдячний. Він створив початок мене як людини, як українця.

Із гордістю згадував свого учня колишній завуч школи № 14, Почесний громадянин міста Дружківка, член географічного товариства України Янко Микола Тимофійович. Хлопця з простої селянської родини, який без зв'язків став студентом престижного ВУЗу – Московського університету імені Ломоносова. Спогади записані зі слів Миколи Тимофійовича:

- Якось у 9 класі з'явився худорлявий хлопчина із хутора Іжівка. Тут він закінчив початкову школу, потім семирічку у Куртівці, а тепер за чотири кілометри почав ходити в Олексієвську школу. На уроках, які я відвідував, його кмітливі відповіді завжди привертали

увагу. Старанність, допитливість, жадоба до знань у юнака зразу ж оцінили вчителі. Через роки я довідався, що Тихий вчиться у Московському університеті, значить школа дала йому добрі знання. Хоча він сам багато працював над своєю ерудицією, а вчитися, працюючи, не кожен зможе. Після закінчення університету він міг би займатися науковою роботою, мав навіть пропозиції, але приїхав у рідне селище. Він захоплювався Пушкіним, Гоголем, Міцкевичем. Пройшло багато років. На останній зустрічі він мало говорив про себе, більше обурювався тим, що школа селища все більше стає російськомовною. Прикро слухати мені, старому вчителю, що моєму здібному учневі довелося змінити десять(!) робітничих професій і це з університетською освітою. І це лише за те, що Олекса Іванович любив свою рідну мову, свій народ, Україну.»

Пригадують свого класного керівника, учителя історії, учні 8-В класу 1955 року – голова учнівського комітету школи Булгакова Л.В. та її однокласниця Безлаковська А.З. Такі теплі спогади про Тихого зберіглися у Алли Захарівни:

«Нас з Колони 11 чоловік було, з Миколай-Пілля, по-моєму, 6 було, з Їжівки троє було – Безуглий, Путря і Малєєв, з Куртівки було п'ять у нас. 8-А станьте туди, «Б» там, а ви «В» клас станьте сюди. Діти, у вас класним керівником буде Тихий Олексій Іванович, - згадує Людмила Василівна. Завели нас у клас, посадили за парти. Він зайшов до класу, почав з нами по журналу знайомитись. Класна година як була, то він як, оце сяде за стіл, ми могли задавати йому запитання, які нам хотілося. По темі, не по темі і він нам відповідав. Розмовляв з нами як вдома. Настільки він був скромний, за свою особу він ніколи нічого не розповідав. На уроках історії у нас була така тиша, ми слухали, а він говорив і говорив, лунав дзвінок, а ми не чули, ми слухали його, нашого Олексія Івановича, нашого класного керівника. Олексій Іванович нам дуже сподобався. Був він підтягнутий, акуратний, в білій сорочці та костюмі. Завжди був з посмішкою на обличчі. З учнями ввічливий, на рівних. На великій перерві часто грав на баяні «Полонез» Огінського, «Марш слов'янки», а ми, діти, підтанцьовували.

- І тільки з посмішкою він брався за кожну справу, - згадує О.Тихого мешканка Олексієво- Дружківки Дятленко Ніна Миколаївна (спогади записані з її слів). – З кінця 1969 року по 1973 рік я працювала майстром пічного відділення Кіндратівського шамотного заводу «Червона Зірка». Якийсь час пальщиком кільцевої печі був Олексій Іванович Тихий. З самого початку Олекса привернув до себе увагу оточуючих. З ним було цікаво розмовляти на любую тему з історії,

філософії, музики, мистецтва. Розмовляв наш пальщик тільки українською мовою, виправляв наші помилки та говорив про чистоту рідної мови. Я раніше часто замислювалася: «Як це так сталося, що ми так легко обрусилися?». Я дуже поважаю і люблю російську мову, але ж я українка, тому душа щімить та болить за свою рідну мову, мову моїх пращурів. Мої онуки теж не повинні соромитися рідної мови і я дуже рада, що школа, в якій я колись навчалась, одержала статус україномовної. Олексій Іванович Тихий запам'ятовується мені як добра, порядна, ерудована людина, завжди привітний, з посмішкою на обличчі. Він міг часами розповідати про будь-якого композитора, історика, філософа, вченого. До цього часу я бережу книги, які він мені подарував: два томи Михайла Драгоманова, три томи українського радянського енциклопедичного словника та інші.

На книгах Олекса Іванович ніколи не писав слів на згадку, вважаючи, що це може робити лише автор книги. Завдяки йому я прочитала твори Булгакова, Солженіцина. Олексій Іванович писав мені багато листів, на жаль, вони не збереглися. Тільки один лист випадково зберігся, який він писав з запорізького ДРЕС. Писав, що домагається реабілітації, звертався у всі інстанції прокуратури, Верховного Суду, але безрезультатно. Написав свої думки про мову та культуру Донеччини та радянської освіти, але четвертий місяць мовчать. Радив прочитати мені Расула Гамзатова «Мій Дагестан». Олексій Іванович Тихий зберігся в моїй пам'яті як промінь світла в темному царстві.

Ще і ще згадують односельці Олексія Івановича.

«Познайомився я з Олексою Тихим в 60-ті роки на пасіці за Миколай-Піллям, – ділиться з нами своїми спогадами Ганевський Олексій Михайлович. – Він разом з двоюрідним братом Володимиром Носулею займався бджолярством. Зробив вулика на чотири льотки, щоб бджоли краще працювали. Посмішка не сходила з його обличчя. Завжди привітний, ввічливий, любив природу, милувався нею. Добре грав на гітарі, мандолині, акордеоні. Хотів здати на права, щоб керувати машиною, але не вдавалось йому. Говорив: «Немає в мене хисту!» Говорив лише українською мовою і нас виправляв, навіть перекладав на українську мову слова. Пізніше я зустрівся з ним на заводі, він працював пальщиком. Багато читав і мені дав прочитати книжки про Тараса Григоровича Шевченка».

Ткаченко Василь Никифорович згадує уроки Олексія Івановича гри на баяні:

«Я навчався в школі в одному класі з Володимиром Тихим. Я і мій брат Сашко вирішили піти до Олексія Тихого і теж навчитися грати. Спочатку він перевірів у нас музичний слух, погодився нас навчити

музиці. Моя мати купила мені дуже гарний баян. На заняття ми ходили до Олекси Івановича в його дім. Це була дуже грамотна людина у всіх відношеннях і грав не тільки на баяні, але ще й на скрипці. Олекса Іванович був одночасно учителем і суворим, і вимогливим, і радісним. Добродушною людиною був. Він старався спокійно доносити до нас знання. Улюблена пісня його «Сонце низенько, вечір близенько...».

Аналізуючи почуте від односельців, у нашій уяві чітко складається образ Олексія Івановича. З одного боку звичайна людина – стрункий, високий, підтягнутий, охайно вдягнутий. Завжди привітний, усміхнений, скромний, ширий, чемний, доброзичливий. Дуже талановитий – баян, гітара, маґдалина, скрипка, пасіка, учительство, величезний запас знань з літератури, історії, філософії, філології, мистецтва, тощо – чи кожен з нас вміщує все це в собі? Упевнені, що ні. З другого боку – громадський діяч: він відстоював як свої особисті права, так і права мільйонів своїх побратимів, наші з вами права. І перш за все – право говорити українською мовою, отримувати усну та письмову інформацію рідною мовою, вчити своїх дітей в українських школах. Для нього головним девізом були – братерство, рівність, воля. Серце було сповнено любов'ю до держави, народу, мови. І ніщо не могло зупинити його, бо він – справжній патріот.

У 2002 році в нашій школі був заснований куточок пам'яті Олекси Тихого – українського правозахисника, педагога, незламного політв'язня радянських таборів, випускника нашої школи, з 1954 до 1957 року - учителя історії нашої школи, людини трагічної долі і життя, творчість якого тісно пов'язана з нашим селищем та школою.

Зібрали багато цікавого матеріалу про життя правозахисника, відстежили кроки біографії Олексія Івановича. Уклали книгу пам'яті про Тихого, до якої ввійшли спогади односельців, його учнів, учителя географії Янка М.Т., який не тільки вчив його, а й пізніше працював разом з Тихим, людей, які були знайомі з Олексієм Івановичем. Почесне місце займають спогади сина Володимира.

Серед експонатів нашого куточка можна побачити фото ордена «За мужність» I ступеня, подароване школі побратимом Олекси Тихого Василем Овсієнком. Президент України у листопаді 2006 року посмертно нагородив Тихого.

Галина Устимівна, дружина Олексія Івановича, подарувала нашому куточку почесні грамоти Олекси Тихого від видавництва «Смолоскип» з нагоди 25-ої річниці створення Української Гельсінської групи, фото сина Володимира, фортепіано, що належало родині. Серед подарунків лист-привітання від Левка Лук'яненка на честь святкування 80-річчя Тихого. Сестра Олексія Івановича,

Олександра Іванівна, подарувала книги, з якими працював брат. Були знайдені документи у шкільному архіві, накази про прийняття на роботу, про оголошення подяк за добросовісну роботу і навіть акт, написаний рукою Тихого.

Діяльність О.Тихого заслуговує на велику повагу українського народу, особливо Донеччини. 27 січня 2007 року на подвір'ї нашої школи була встановлена стела. Цим ми вшанували пам'ять великого патріота, борця за українську мову, незалежність та справедливість. Кожного свята учні школи покладали квіти, вшановуючи пам'ять колишнього вчителя та правозахисника українського народу. Але знайшлися ті, хто злякався, що пам'ять та знання зашкодять учням та жителям селища. Ці люди забули свою історію, свою мову і намагалися переписати минуле, не розуміючи, що позбавляли себе гідності. Восени 2014 року стелу Олексі Тихому на нашому подвір'ї було зруйновано. За ініціативи колективу школи, за підтримки міського голови Гнатенка Валерія Сергійовича було розпочато збір коштів на відновлення стели. У ньому прийняли участь всі заклади освіти міста Дружківки, чисельні небайдужі громадяни Дружківки, Костянтинівки, Краматорську, Слов'янська, Львова, Дрогобича, Запоріжжя та інших міст України. Завдяки зусиллям громади в лютому 2015 року на подвір'ї школи з'явилася оновлена стела Олексі Тихому. Готуючись до 90-ї річниці із дня народження О.Тихого на подвір'ї школи закладено алею пам'яті земляка. У заході прийняли участь губернатор Донецької області П.І.Жебрівський, мери Дружківки, Костянтинівки, Слов'янська,

Нашими гуртківцями Кострубом Олегом і Погрібняком Дмитром була створена книга «Тернистими шляхами біографії», присвячена 75-річчю Донеччини. До цієї книги увійшли матеріали із життя і творчості правозахисника, матеріали з нагоди відкриття пам'ятної стели, а також сучасні роздуми і погляди дітей на особистість О.Тихого.

Гуртківці підтримують зв'язок з рідними Олексія Івановича, запрошуємо їх на урочисті заходи. Тримаємо контакт з соратниками Олексі Тихого, організуємо зустрічі. Гостями нашої школи були Василь Овсієнко, Михайло та Ольга Горинь, Володимир Тихий, Левко Лук'яненко.

Робота навколо постаті та політичної діяльності Олексі Тихого триває. І сьогодні він постає перед нами у всій величині нескореного козацького духу і являє собою зразок відданості споконвічним ідеалам українського народу.

Кожен, хто вважає себе патріотом України, повинен відстоювати честь Вітчизни, її матеріальні, культурні надбання, саму природу, землю, воду, повітря. Так, як робили правозахисники, як відстоював Олекса Тихий, Левко Лук'яненко, Микола Руденко. Їх досягнення залишилися нам у спадщину. Тож, ми звертаємося до молодого покоління із закликом дбати про майбутнє країни, як робив Олекса, бо тільки від нас залежить доля України та її народу, який заслужив вільне, багате й щасливе життя на землі. Настав нарешті час, коли ми можемо зняти панцир смутку, туги, неволі. І за це ми вдячні нашому вчителю Олексі Тихому.

Гульбс Ольга Анатоліївна

*д.псих.н., професор кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"*

Толстов Дмитро Костянтинович

*викладач кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"*

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ОЛЕКСИ ТИХОГО

Як педагог Олекса Тихий сформував свої погляди на величезному опрацьованому в Москві матеріалі: історія світової філософії, історія світової педагогічної думки, спадщина видатних українських та російських письменників і вчених-філологів. Як обов'язкова норма для учнів було сприйняте висловлювання Рене Декарта: «Читання книги — це ніби розмова з найкращими людьми».

О. Тихий відзначав, що діти повинні вчитися рідною мовою.

У радянську добу сформувалася значна кількість педагогічних шкіл: від Ліпецького методу до абсолютно неймовірної системи навчання та виховання М. Щетиніна. Від досвіду А. Макаренка О. Тихий відмовився повністю, і не лише тому, що цей педагог працював із правопорушниками. Олекса не міг погодитися з насильством колективу над кожним його членом: при повній відсутності свободи для колоніста, без найменшого права мати свою думку, свої інтереси, могли формуватися нещирі пристосуванці.

Великої популярності в Союзі набула «Школа радості» В.О. Сухомлинського. Новаторством в його системі були уроки мислення дітей у процесі спілкування з природою: школярик, споглядаючи оточення, мусив знайти найпотрібніші слова, описати побачене,

почуте. У такий спосіб розвивалася передусім пам'ять. Для того, щоб таких уроків було найбільше, В.О. Сухомлинський сам проводив заняття в початкових класах, пізніше підключав учителів-предметників. Цей педагог, висловлюючи правильні думки про зв'язок кожної людини з рідною мовою, зі своїм народом, замовчував, яке значення мають знання з історії для формування патріота. Можливо, саме тому В.О. Сухомлинський органічно вписався в радянську дійсність з її принципом інтернаціоналізму, тому й пропагувався владою.

О. Тихий теж був прихильником роботи з учнями і за межами класу. Йому це вдалося впродовж короткого часу в Олексієво-Дружківській школі. Від учнів при цьому вимагалось, щоб вони вдома підготували завдання з усіх предметів. Без сумніву, наодинці з учнями Олексій Іванович проводив патріотичне виховання багатьма засобами, зокрема організовував посадку дерев на двох ярах. Більше того, він просив місцевий орган освіти надати йому можливість читати всі предмети від першого до останнього класу. Це прохання викликало переполох. О. Тихого перевели у вечірню школу з правом читати математику й фізику. Проте, в умовах комуністичного режиму педагогічна праця для нього стала неможливою.

У 1970-ті роки здобув розголосу метод М. Щетиніна. Але він не міг повністю ознайомитися з системою цього педагога. Напевне, він не сприйняв би відсутність програм навчання (навчалися учні різних класів одночасно). Усі школярі оволодівали фахом будівельника, бо власними руками побудували ціле містечко і перебували в ньому цілий рік. О. Тихий не міг би схвалити ізоляцію дітей від родичів, адже вони не отримували певної частки радості й життєвої енергії від спілкування з рідними. Листи Олекси з табору до дружини й сестер свідчать, що він великого значення надавав тому, як розвивалася дитина в сім'ї, а від тих, хто пішов до армії без вищої освіти, вимагав поєднувати службу із заочним навчанням.

Педагог О.І. Тихий докорінно відрізнявся від своїх сучасників передусім тим, що дбав не лише про поєднання навчання з вихованням. Цей абстрактний постулат фігурував у кожного теоретика. Головним завданням для нашого земляка було виховання українців-патріотів, боротьба проти денационалізації народу. Найбільш розгорнуто і всеохопно він виклав свою систему поглядів у зауваженнях до Проекту «Основи законодавства Союзу РСР, союзних республік про народну освіту», опублікованого ЦК КПУ в 1973 р. Ураховуючи тогочасні політично-культурні обставини в Україні, О.І. Тихий додає в першу статтю «Основ...» п'ять тез про мету освіти.

Вони зводилися до вимог: забезпечити «усебічний фізичний, інтелектуальний розвиток дітей та молоді», «ознайомлення з літературою, історією, культурою свого народу» [1]. Ці принципи містять у собі головне завдання освіти — виховувати національно свідомих громадян.

До другої статті «Основ...» О. Тихий додає такі положення: середня і вища освіта повинні існувати для суспільства «ідейних спеціалістів, здатних забезпечити культурний, моральний, науковий, технічний прогрес свого народу». У третій статті «Право на освіту» О.І. Тихий наголошує на доступності освіти для всіх і вищої освіти «згідно із здібностями та уподобаннями молоді». А для цього, на його думку, навчання має бути безоплатним, з необхідними кабінетами, лабораторіями, спортзалами, клубами, із розвинутою художньою самодіяльністю і туризмом». Більше того, ще в часи коли не було БМВ у елітних студентів, наш земляк вважав, що закон має передбачати пільги та стипендії учням, студентам, аспірантам, а також забезпечувати їх відрядженнями в інші республіки та країни з метою «навчання чи вдосконалення знань».

У доповненнях до четвертої статті «Про принципи народної освіти» знову наголошується на головних постулатах педагога: «Навчання рідною мовою»; «Патріотичний, інтернаціональний характер освіти на основі етичного та естетичного виховання». У таких формулюваннях слизька теза партії про інтернаціоналізм у суспільстві втрачала той зміст, що його вклала радянська верхівка.

Союзним республікам О.І. Тихий надавав значно більше прав, оскільки вони мали справу зі своїм народом, на своїй споконвічній землі. Кожна республіка сама визначає, які типи шкіл, промислово-технічних спеціальних та вищих навчальних закладів їй необхідні. На цьому рівні розробляють методи, форми й засоби навчання та виховання, складають програми, забезпечують підручниками, визначають заробітну плату для педагогів і технічних робітників. До компетенції місцевої влади входить створення переліку прав та обов'язків кожного фахівця з урахуванням його позашкільного навчання на педфакультетах, в університетах культури, у клубах, на спецсеминарах. Виборні посадовці-освітяни теж затверджувалися на місцях. Дев'яту статтю «Основ...» О. Тихий збагачує своїми принципами патріотичного виховання дітей та молоді, підносячи роль батьків у здійсненні такого завдання. Зокрема й вони мали вимагати високий рівень навчання та виховання, визначати, які напрямки професійного розвитку дітей забезпечувати: фізико-математичний, історико-літературний, літературно-мистецький та інші. Передбачалося

використання фінансових внесків батьків на роботу найрізноманітніших гуртків: від навчання музики до радіотехніки й рукоділля. Рекомендувалося також «максимальне забезпечення потреб учнів у знаннях поза програмою». Широкі права надавалися батькам: «від звіту педколективу до вимоги звільнення окремих керівників і вчителів, які не забезпечували навчально-виховного процесу». У системі О. І. Тихого батьки учнів є «національно свідомими громадянами, і саме вони наполягають, щоб навчання проводилося відповідно до традицій народу».

Наш земляк вніс пропозиції до 18 статті «Основ...». Він вимагав проводити навчання рідною мовою на всіх рівнях, починаючи з дитячих садків, він критикує тезу: «надавати можливість навчання рідною мовою». На переконання О. Тихого це «суперечить поняттю суверенності республіки, народу» і фактично означає: «бути патріотом або космополітом (зневажати рідну мову, свій народ)». О. І. Тихий вказує на масштабну шкідливість цієї тези. Вона «надає можливість по-міщанськи або шовіністично налаштованим людям відмовлятися від мови союзної республіки», формуватися «міщанами, шовіністами, космополітами». Олекса Тихий вимагав, що всі приїжджі, як і корінне населення, мають вчитися українською мовою в закладах усіх рівнів, а для національних меншин має забезпечуватися і вивчення рідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сверстюк Євген. Учителю Тихий / Сверстюк Є.О. Не мир, а меч: есеї / Євген Сверстюк. – Луцьк : ВМА «Терен», 2008. – С. 369-371.
2. Стефанюк С., Гульбс О, Лантух В., Лантух А. Пізнавально-корекційна ідентифікація українця /С. Стефанюк. – Краматорськ : друкарський дім, 2016. – 591с.
3. Шевчук В. Козацька держава. – К. : Абрис, 1995. – С.28.

Гура Наталя Олександрівна
ст. викладач кафедри педагогіки
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»

Карпачова Ілона Андріївна
ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»

ПЕДАГОГ ТИХИЙ – ПРО МАТІР І ДИТИНУ

Кожна по-справжньому визначна особистість є зазвичай

різноманітною і багатозначною. Таким був і є для нас Олекса Тихий. У жодному разі уявлення про цю людину не можна звужувати до постаті мужнього борця з тоталітарним режимом, політв'язня й правозахисника.

На жаль, дуже мало відомостей і відповідного осмислення його теоретичної і практичної педагогічної діяльності.

Мета цього допису – привернути увагу майбутніх дослідників до глибокодумних і далекоглядних роздумів Олекси Тихого про українську жінку як особу ЖИТТЄДАЙНУ, таку, що за природним призначенням продовжує життя роду і народу.

Попри біди й негаразди, «гарячу» і «холодну» війни, що окошилися на український народ, проблема матері і дитини набуває чим далі більшої **актуальності**, бо стосується майбутнього нації.

Кожному фаховому педагогу відомо, що батьки, які мають в родині дочку, повинні усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством, що полягає передусім у тому, що вони виховують не просто особу жіночої статі, – а майбутню матір.

Олекса ж Тихий актуалізує проблему материнства в соціопедагогічному плані: «Медицина... вважає, що на життя і розвиток дитини чималий вплив справляє фізичний і психічний стан батьків у процесі утробного періоду. Отже турботи батьків, суспільства, держави повинні бути підпорядковані нормальному розвитку дитини ще задовго до її появи на світ» [1, 25]. Це слід розуміти так, що всі державні інституції мали б перейматися створенням у країні здорового (в широкому значенні) соціального клімату в країні. Сьогодні, окрім державних органів управління, існує широка мережа новітніх волонтерських та традиційних громадських організацій соціокультурного спрямування, які у доступний їм спосіб роблять усе можливе, щоб поліпшити стан справ в галузі охорони здоров'я, впровадження ідей і практичних навичок здорового способу життя, допомоги інвалідам, особам із вродженими вадами, нарко- та алкозалежним представникам маргінальних груп населення.

«Виховання дитини в утробний період, – продовжує автор, – полягає найперше у психічній урівноваженості матері, як то заборонені нічні зміни, робота в загазованих приміщеннях, надурочні роботи і тому подібне» [1, 25].

Дуже слушна думка: майбутні матері мають бути на обліку не лише в спеціальних відділеннях дитячих поліклінік, а й – спецвідділах за місцем їх роботи чи навчання, а керівники цих структур – службові обов'язки, що передбачають створення майбутнім матерям сприятливих умов у цей особливий період. Крім організаційних і

матеріальних чинників такої допомоги бажано додати те, що важко прописати у штатних розкладах – створення в установах, на підприємствах чи в навчальних закладах атмосфери теплового психологічного клімату для такої категорії молодих жінок.

Лише на поверховий погляд матеріальне видається відокремленим від ідеального, органічне від психічного, організаційне від буттєвого тощо.

Вчитуючись у тексти педагогічних творів нашого крайнина Олекси Тихого, усвідомлюємо, що саме в дискурсах сьогодення доходимо розуміння дотику до думок неабиякого фахівця, який органічно поєднує педагогічні, соціологічні, гуманістичні й філософські аспекти світоглядних обширів.

«Молода мати, – зауважує Тихий, – повинна бути *готова* (курсив наш – К.С., К.З.) до виховання і догляду за дитиною задовго до її народження» [1, 25]. Бути «готовим» до чогось означає бути цілком налаштованим на щось, мати цілком ясні й конкретні мотивації й стимули як чинники активації. До того ж, «готовність» передбачає не тільки відчуття сприятливості атмосфери й умов, а й бачення перспектив комфортності обставин по народженні дитини. У переважній більшості жінок природний інстинкт материнства породжує необхідність зазираючи за лаштунки теперішнього часу, аби побачити майбутнє, визначити, наскільки воно буде прийнятним для її дитини.

Спираючись на свій батьківський досвід, Олекса Тихий дає практичні поради молодим матерям: «Дитина в перші роки життя потребує дуже небагато, але від уміння забезпечити той мінімум її потреб залежить стан здоров'я та виховання. При найменшому недогляді починається плач дитини, порушення прийнятого режиму харчування, втрата молока, а за ним – хвороби, лікарні, спец режими і т.п.» [1, 26]. Це – своєрідна порада недосвідченим батькам не шкодувати сил на дотримання вимог догляду за немовлям, бо зусилля, витрачені на виконання цих вимог, зрештою окупляться фізичним, психічним і розумовим розвитком їхньої дитини.

Насамкінець, спостереження й думки педагога Тихого про дітей 2 – 5 років, й водночас – застереження від поширених помилок у вихованні: «Діти вважають, що тато, мама, бабусі та й всі знайомі їм люди живуть тільки для них. Вони не уявляють, що у кожного з дорослих є своє життя, свої бажання чи уподобання. Вони себе вважають центром, навколо якого все крутиться» [1, 30]. На жаль, автор лише констатує поширене явище, але не дає порад, як саме запобігти цим негативним наслідкам.

Творче осмислення наведеного спостереження дозволяє нам сформулювати практичну пораду передусім матері, а також і усій рідні: якщо мати зауважила вияв суто дитячого вікового егоїзму (а, може, й більше – егоцентризму), про який пише Олекса Тихий, то їй слід вибрати слухний момент, коли дитина перебуває у стані психічної рівноваги, і максимально тактовно і терпеливо, підбираючи необхідний тон і слова, у доступний для дитини спосіб пояснити, що кожна людина (мала чи доросла) упродовж свого життя має особисті інтереси, захоплення, зацікавлення, обов'язки і пристрасті, які їй необхідні для задоволення СВОЇХ матеріальних, духовних, раціональних і емоціональних потреб. Перешкоджання ж їх задоволенню з метою концентрації уваги на своїй персоні, переключення уваги лише на себе – вельми шкідлива річ. Збереження такої риси до підліткового віку загрожує формуванню такого типу людини, яка викликатиме у інших огиду і відразу, бо самозакоханих егоцентристів ніхто ніде не поважає.

Як видно з наших міркувань з приводу важливих думок Олекси Тихого, вони можуть бути роз'ясненням, застереженням і водночас практичними порадами молодій матері й рідні, яким саме моментам слід приділити особливу увагу заради виховання морально і психічно здорового покоління сучасних українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про виховання / вступне слово канд. філолог. наук Ф.Д. Пустової / Олекса Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2011 – 84 с.

Захарцова Ольга Євгенівна

*учитель російської мови та літератури
ЗОШ I-III ступенів № 35 з профільним навчанням
м. Краматорськ*

СПАДЩИНА К. УШИНСЬКОГО, В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА О. ТИХОГО І ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО СЛОВА У НАШИХ ДІТЕЙ

Без мови рідної, юначе,
Й народу нашого нема.
В. Сосюра

Проблема оволодіння рідною мовою кожним новим поколінням є завжди актуальною, тому що мова – це скарб будь-якої нації. Доки людина зберігає цей скарб, дбає про нього, доки вона зберігає своє ество. Погляди на роль і значення рідної мови для людини зустрічаємо у спадщині багатьох діячів мистецтв, філософів, і, звичайно ж, педагогів, серед яких виділимо постаті К. Ушинського, В. Сухомлинського та О. Тихого.

Костянтин Дмитрович Ушинський ще у XIX сторіччі у своїй відомій статті «Рідне слово» наголошує на те, що найкращим наставником молодого покоління у вихованні та розвитку є саме рідна мова. Він називає її кращим цвітом, що ніколи не зів'яне. Як гімн рідній мові звучать такі слова педагога з великої літери: «Мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Воно не тільки виявляє собою життєвість народу, а є цим життям. Коли зникає мова, - народу нема більше!» [3, 125 – 126].

Надзвичайно мудrimi є педагогічні роздуми про рідну мову видатного українського педагога, який працював на педагогічній ниві вже в XX столітті, Василя Олександровича Сухомлинського, який у своїй статті (на жаль, недописаній) «Любов до рідного слова» зазначає: «Я вважав найголовнішим завданням ввести своїх вихованців у квітучий сад, ім'я якому – рідна мова» [2, 20]. Адже поняття «мова» у розумінні В. Сухомлинського не тільки предмет шкільної програми або програми вишу, а, насамперед, могутній засіб, за допомогою якого плекають душу людини, сила, що проникає у все, що людина бачить, чує, відчуває.

В умовах втілення за радянської доби концепції двох рідних мов з метою русифікації, В.О.Сухомлинський лише в записнику міг занотувати: «Дві рідні мови – це так само безглуздо, якби ми намагалися уявити, що одну дитину народили дві матері. У дитини є одна мати. Рідна. До смерті. До останнього подиху» [1, 202].

Але знайшлася людина, яка у радянські часи не побоялася відкрито, у весь голос сказати, що нація повинна мати тільки одну рідну мову. Такою людиною, наряду з українським письменниками-шестидесятниками Миколою Руденком, Надією та Іваном Світличними, Василем Стусом, Іваном Дзюбою, Петром Григоренком, став уродженець і мешканець Донеччини Олекса Тихий – український **дисидент, правозахисник, педагог, мовознавець, член-засновник Української Гельсінкської Групи.**

У своїх статтях він наголошував на те, що для кожного українця мова повинна стати найдорожчим скарбом. А для людини іншої

національності, яка живе на Україні, обов'язково її знати. Цими статтями йому хотілося пробудити в українцях, що живуть на Донеччині, свою приналежність до самобутньої української нації. Олекса Тихий мріяв про те, що його земляки полюблять Україну, її культуру, трагічне минуле для того, щоб майбутнє їх та прийдешніх поколінь стало прекрасним.

Все своє недовге життя наш земляк закликав кожного українця до праці на користь не лише своєї сім'ї, але й на користь України. Він звертався до кожного неукраїнця Донеччини з закликом: «Будьмо братами! Шануйте, поважайте мову, культуру, традиції народу, на землі якого живете, хліб якого їсте» [4, 29]. Всі ці ідеї йому дуже хотілося донести і до освітян. На превеликий жаль, він не зміг цього зробити – не дозволяла система. Українське питання на Донеччині залишилось відкритим. Але у наш час, дуже непростий для рідної мови, ми все частіше згадуємо ідеї Олекси Тихого. Отже, через багато років стало зрозуміло, що його смерть за рідну мову була недаремною. Його ідеї і заклики, хоча і повільно, нарешті доходять до свідомості мешканців Донеччини.

Насамкінець зауважимо: маємо історичну спадкоємність декларувань авторитетних вітчизняних мислителів про роль і значення рідної мови: К.Ушинський (сер. XIX ст.) – В.Сухомлинський (сер. XX ст.) – О.Тихий (др. пол. XX ст.).

Спадщина цих видатних педагогів з роками не тільки не втрачає своєї вартості, залишається актуальною й сьогодні, коли відбувається відродження усієї системи народної освіти в незалежній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.3. – К : Рад. школа., 1977. – 670 с.
2. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 5. –
 1. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : В 2-х т. Пер. з рос. / Редкол.: В.М.Столетов (голова) та інші. – К. : Рад. школа, 1983 – (Пед. б-ка).
 3. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.
4. uk.wikipedia.org/wiki/Ушинський_Костянтин_Дмитрович

Кузьміна Вікторія Юріївна
ст. викладач кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"

Кайманова Яна Вікторівна
викладач кафедри психології
ПВНЗ "Краматорський економіко-
гуманітарний інститут"

ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Олекса Тихий вважав що люди є представниками найвище організованої природи, тому їм властиве наступне.

1. Мислення, тобто вміння аналізувати, співставляти, передбачати, мати мету і свідомо прямувати до неї.

2. Віра – як ознака безсмертя, як переконання, що її думки і діла переживуть її фізичне життя на землі, оскільки кожна людина, на якій би щаблі розвитку вона не стояла, усвідомлює свою смертність і припинення існування в тій якості, в якій вона живе сьогодні, тобто фізичного життя.

3. Упевненість в своїх силах - свідомість, їй під силу зробити якусь роботу, забратись на якусь вершину, утриматись від дії, що може обернутись для неї трагедією.

4. Прагнення підкорити природу і поставити її собі на службу, свідомо використати її дари і багатства.

5. Мова – як засіб спілкування, як основа мислення (без мови не може існувати думка), як інструмент передачі досвіду від покоління до покоління, як схованка людського духу, що об'єднує в одне історичне ціле десятки та сотні поколінь минулих, теперішніх та майбутніх.

Олекса Тихий розумів, що виховання починається з дня народження дитини. На життя і розвиток дитини великий вплив має фізичний і психічний стан батьків у процесі утробного періоду. Отже турботи батьків, суспільства, держави повинні бути підпорядковані нормальному розвитку дитини вже задовго до її появи на світ.

Він наголошував, що виховання дитини в утробний період полягає найперше в психічній урівноваженості матері, в достатньому забезпеченні її організму в якісному харчуванні з достатньою кількістю вітамінів, у розумному фізичному та розумовому навантаженні, у вивченні принципів, методів, способів, форм догляду, годування та виховання майбутньої дитини. Тут потрібні і

кваліфіковані лекції, переймання досвіду, читання книг та брошур, вибір найефективніших в конкретних умовах методів за порадою фахівців. Обдумування ролі в процесі виховання бабусь, дідусів, старших братиків чи сестричок, сусідів і т.п.

Олекса Тихий наполягав, що молода мати повинна бути готова до виховання і догляду за дитиною задовго до її народження. Вона повинна вірити в свої сили, мати постійну підтримку і розуміння з боку чоловіка, батьків, сестер, сватів. А віра приходить тільки в результаті глибокого знання і переконаності в своїй правоті.

Майбутні матері, як думалось Олексі Тихому, забезпечені в достатній мірі тільки медичною допомогою. Що ж до лекцій, серйозних і популярних книг та брошур, розрахованих на різний рівень підготовленості матерів, мало. Радіо – і телепередач ще менше. Тому після народження дитини починаються сварки, суперечки, взаємні звинувачення, нервованість та безпорадність матерів, а за нею хворобливість, нервозність, ненормальний розвиток дитини. І це біда не лише забутого села, а й великого цивілізованого міста.

Олекса Тихий вважав, що виховання починається з дня народження. І воно повинно забезпечити дитині добротне харчування (молоко матері), свіже повітря, тишу, гігієну, материнське слово та пісню.

Як затверджував Олекса Тихий, дитина в перші роки життя потребує дуже небагато, але від уміння забезпечити той мінімум її потреб залежить її майбутнє здоров'я та виховання. При найменшому недогляді починається плач дитини, порушення прийнятого режиму харчування, безсонниця та нервозність матері, втрата молока, а за ним – хвороби, лікарні.

Олекса Тихий наполягав, що новонароджена дитина повинна мати окрему з гарною вентиляцією кімнату з затемненням на час сну. Здорова дитина не потребує коливання, не потребує, щоб її носили, гойдали. Їй не потрібні навіть іграшки. Тільки достатньо їжі, свіже повітря, гігієнічна білизна, слово та пісня матері, до яких дитина звикає на все життя. Багато няньок, а тим більше з різними принципами, не говорячи вже про таких, що люблять тільки погратися з дітям, не думаючи про потреби самої дитини, тільки шкодять нормальному вихованню.

Підсумок який зробив Олекса Тихий - в перші місяці життя дитина повинна знати тільки матір, навіть батько, хай для неї буде майже незнайомим.

Олекса Тихий вважав, що в 3-4 місяця дитина вже здатна пізнавати людей, що її оточують, посміхається мамі, татові, сестричкам

чи братикам, бабусі та іншим знайомим. Отут і потрібне спілкування з дитиною багатьох людей, лагідні розмови, які підсвідомо засвоюються дитиною і формують її вдачу. Дитина, позбавлена спілкування з багатьма людьми, росте дику, боїться кожної незнайомої людини. І це дуже погано, бо тим самим гальмується її розвиток, звужується коло світосприйняття.

Олекса Тихий наполягав, що уже в рік від народження діти погребують спілкування з іншими дітьми. Діти тягнуться одне до одного, зав'язується дружба і любов між ними. Часто рання дружба між дітьми раннього віку буває дуже міцною і триває довго. Діти віком одного року сприймають дуже величезну кількість предметів і речей, засвоюють взаємозв'язки між ними, засвоюють їх назви, вчаться розуміти інших і передавати словами свої спостереження, почуття, переживання. У життя дитини входить мова. Дитині далеко нелегко дається засвоєння цього чи не найуніверсальнішого засобу спілкування, цієї вершини серед усіх надбань людства. До двох літ дитина в основному засвоює в словах все, що її оточує. Проста вимова окремих звуків часто дається дитині важко. При чому дитина відчуває, що вимовляє той чи інший звук неправильно, але в неї не виходить. Через це діти іноді нервують, почувають себе неповноцінними, замикаються і уникають спілкування з іншими дітьми, а то й дорослими. Це гальмує їх розвиток.

Олекса Тихий наполягав що завдання батьків є навчити дитину правильно вимовляти слова, окремі звуки. А для цього треба самим говорити правильно (не сюсюкати, підробляючись під вимову дітей), звертати їх увагу на успіхи й неточності у вимові, вести розмови на теми з частим вживанням тяжких для вимови слів та звуків, не нервувати, коли в дитини не виходить, а тим більше недопустимі будь-які покарання за те, навіть словом. Найкращими вчителями є старші діти, які радо передають меншим те, що самі недавно засвоїли і виходить в них це чудово, набагато краще, ніж у дорослих. Так склалося за довгі десятиліття століть в багатодітних сім'ях на благо і користь як старших, так і молодших дітей. Для старших справедливе прислів'я «Коли я вчу, я сам навчаюсь». Батьки, спостерігаючи за поведінкою старших дітей, навчають їх, як поводитися з меншими, що можна, а чого не можна, як правильно, а що неправильно. Виходила якась гармонія у вихованні на користь всіх.

Олекса Тихий звертав увагу що у сім'ях, де одна дитина, або кілька дітей з великою різницею у віці, дитина позбавлена дитячого товариства. Про неї всі думають, за неї все роблять, всі за нею дивляться, наглядають, а їй самій залишається тільки вередувати,

нервувати і бути без очей, як у тій приказці «У сімох няньок дитя без очей». Вони йому не потрібні, бо за нього дивляться інші.

Олекса Тихий наполягав що від двох-чотирьох місяців до двох років задача батьків полягає в тому, щоб дитина могла якнайбільше бачити, все потрогати, якнайбільше завчити слів і понять. Для цього потрібні прогулянки, купа піску, квіти, тварини, метелики і т.п. У цей період виробляється і мова дитини. Про все це повинні подбати в рівній мірі і батько, і мати. При нашій дійсності батько очевидно має і більше можливостей, і може впливати на формування характеру і загальний розвиток дитини не менше, а, мабуть, часом більше, ніж мати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сверстюк Євген. Учитель Тихий / Сверстюк Є.О. Не мир, а меч: есеї / Євген Сверстюк. – Луцьк : ВМА «Терен», 2008. – С. 369 – 371.

Ліщина Олександра Миколаївна
*вихователь ДНЗ № 75,
студентка ПВНЗ «Краматорський
економіко-гуманітарний інститут»*

ОЛЕКСА ТИХИЙ ПРО «МАТЕРИНСЬКУ ШКОЛУ»

Ім'я Олекси Тихого не так популярне, як Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола, Івана Дзюби та інших шістдесятників. Навіть на його батьківщині, в Донбасі, він більше відомий як дисидент, правозахисник, але як педагог – теоретик і практик – поки що, на жаль, ні.

Креативний підхід Олекси Тихого до навчання і виховання полягає в тому, що він прискіпливо-аналітично вивчав досвід попередників, відбираючи у кожного те, що вписувалося і відповідало його особистим переконанням. У статті до «Редакції газети «Радянська освіта» [2, 31 – 36].

«О. І. Тихий, – пише Ф. Пустова, – знайомить своїх сучасників із системою чеського мислителя і педагога Яна Амоса Коменського. Цей видатний вчений вважав обов'язковим зв'язок виховання з навчанням різними мовами – спочатку рідною, потім латиною – як мови культури того часу, ділив навчання дітей на 4 етапи. Після першої материнської школи в 7 – 12 років була рідна школа [1, 5].

Замислилось, хто є вчителями у так званій «материнській

школі»? Переусім – матір, а за не. – батько і вся рідня. Тож, поза сумнівом, Олекса Тихий усвідомлював: «учителі» в тій школі також мають бути рідномовні. Але ж це, фактично, не так. Хронологія системного нищення української мови від початку XVII століття є красномовним свідченням страху Московської держави на різних етапах її розвитку (від царсько-імперської до радянської) і відповідного завзяття у мово нищенні, яке зрештою не могло не залишити певних наслідків. І по тому лихові ці так звані «вчителі» «материнської школи» кажуть: «Які там ми українці, ми – перевертні, «хахли». .. «Я українець, но не люблю українского языка...». «А для чого він нужний, як всьо візує по-руському?» [2, 18]. Отака проблема виховного процесу на першому етапі, коли дитина (за Я.-А. Коменським) від 0 років до 7-ми починає сприймати довколишній світ крізь призму складної й багатозначної – чуттєвої й раціональної – системи знаків і понять певної мови. Якщо це мова рідна, тоді ця системна багатозначність засвоюватиметься дитиною в гармонійній відповідності з духом, менталітетом і традиціями. Так закладаються підвалини живої національної культури. А якщо виховання дитини в цій «школі» відбувається «по-руському», то зрозуміло, як саме закладаються ті «підвалини».

Прикметно, що Тихий-педагог не дозволяє собі бути вузьким фахівцем: для нього бути освітянином означає вписувати ідеї навчання і виховання в дискурс часу, в соціокультурний контекст регіону, країни, світу. «Коли починати виховувати дитину?» – споконвічне питання. Найчастіше в теорії і на практиці прийнято вважати, що виховання починається з дня народження дитини. У багатьох народів, зокрема у народів Сходу, днем народження дитини вважається не поява її на світ, а день зачаття. Медицина також вважає, що на життя і розвиток дитини великий вплив має фізичний і психічний стан батьків у процесі утробного періоду. Отже турботи батьків, суспільства, держави повинні бути підпорядковані нормальному розвитку дитини вже задовго до її появи на світ» [1, 25].

Головний «вчитель» «материнської школи» – мати – має, на думку Олекси Тихого, бути всебічно підготовленою до навчання й виховання. Неважко помітити, що автор «Думок про виховання» виявляє далекоглядну державницьку позицію. «Молода мати повинна бути готова до виховання і догляду за дитиною задовго до її народження. Вона повинна вірити в свої сили, мати постійну підтримку і розуміння з боку чоловіка, батьків, сестер, сватів. А віра приходить тільки в результаті глибокого знання і переконаності в своїй правоті» [1, 25 – 26]. Як бачимо, йдеться про здорову, сприятливу

атмосферу родини, в яку має потрапити дитина з перших днів по народженні, бо саме родина є первинною клітиною суспільного організму держави. Здорові клітини – здоровий і весь організм.

Логіка подальших міркувань підводить нас до проблеми держави як такої: якщо вона є суверенна лише на папері (як УРСР 70-х – 80-х років ХХ століття), а насправді – колоніальна, то відповідно й про «здорову клітину» годі й говорити.

Вік дитини від 4-х до 7 років – період іграшок, мультиків, комп'ютерних ігор, книжок.

Певно, неабияке значення має те, в який одяг вбрані ляльки наших дівчаток – в нейтрально романтичний (для фей чи принцес), у сарафан із «кокошником» чи плахту з дергою й віночок із стрічками. Останній варіант може виступити першим наочним елементом процесу пізнання дитиною нашої національної культури. Важливо, з чого саме дитина почне пізнавати етнонаціональні ознаки народів світу. Добре, коли це – одяг, символи, прапори, історичні герби та інша національна атрибутика рідного народу. Сюди можна додати й зразки національного мистецтва – пісні, танці, репродукції творів живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, фотографії тощо.

Кожна доросла людина років 40-ка і більше пам'ятає, що мультфільми на екранах телевізорів за радянської доби були здебільшого російського виробництва й всіма ознаками (мова героїв, одяг, образ мислення, звички тощо) були чужими для української дитини.

Комп'ютерні ігри – того ж виробника, де часто-густо в основу ігрової концепції закладаються ідеї й сюжети воєнних дій, де сильний і краще озброєний вояк (часом з розпізнавальними знаками армії РФ) перемагає слабшого противника. Олекса Тихий також зазначав, що захоплення й іграшки бувають різні: «Діти від двох до п'яти здатні вже займатися самостійно малюванням, читанням (навіть не знаючи літер), можуть самостійно гратись зі своїми ляльками, човнами і ... автоматами, кулеметами, танками та іншим, що стріляє, вбиває, знищує. Щодо останнього, то я противник таких занять. А поширились вони внаслідок того, що діти часто дивляться навряд чи корисні для їх віку кінофільми та телепередачі зі стріляниною, вбивствами і т.п.» [1, 33].

Так само в дитячих книжках для дошкільнят: герої казок про Колобка, Іванушку (в лаптях і «косоворотці»), Котигорошка чи – авторських творів К. Чуковського або А. Барто, спілкуються російською мовою, виявляють відповідний національний характер, менталітет, звички, логіку мислення тощо.

«Дитяча душа, – зауважує Олекса Тихий, – від народження до п’яти, за твердження Джона Локка, є *tabula rasa*, тобто чиста дошка, на ній можна написати що завгодно... Кожна людина індивідуальна за своєю суттю. Кожний має свої особливості характеру, особливий, тільки йому властивий, психічний склад, темперамент, підготовку, успадковані від батьків, національні традиції і т.п.» [1, 31 – 34].

Отже, для молодих батьків та вихователів дитячих садків «Думки про виховання» Олекси Тихого можуть бути важливим теоретико-методичним матеріалом за умов вдалого й кваліфікованого його поширення на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів, мережу яких мали б створювати відділи освіти міських рад.

Педагогічна спадщина Олекси Тихого має працювати на справу виховання молодого покоління українського Донбасу у складі оновленої Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про виховання / вступне слово канд. філолог. наук Ф.Д. Пустової / Олекса Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2011 – 84 с.
2. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

Луняка Вероніка Анатоліївна
ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕКСИ ТИХОГО В ПРОЕКЦІЇ НА СУЧАСНЕ ШКІЛЬНИЦТВО ДОНЕЧЧИНИ

*«Я – для того, щоб мої земляки – донбасівці
давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю...
Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки
вболівальників футболу, учених безбатченків,
російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів,
а й українських спеціалістів патріотів, українських
поетів та письменників, композиторів та акторів»*
Олекса Тихий

*Ще кілька літ – і увірветься в'язь.
Колочий дрів увійде в сни дівочі.
І всі назнаменовання пророчі
Захочуть окошитися на нас.
Василь Стус*

«Любити дітей уміє і курка», – говорив Януш Корчак. А от навчити їх, зробити людьми в повному розумінні цього слова – це вже мистецтво. Тут потрібні і знання, і досвід, як особистий, так і історичний, а мають його, в силу багатьох причин, далеко і далеко не всі батьки. Існує безліч «теорій» типу: «таке вдалося», «у них вся порода така», «це поки він малий та такий поганий, а переросте і буде гарним, «піде в армію, там з нього дурь виб'ють», «воно до науки не здатне...

Згадуючи про Олекса Тихого я не можу позбутися враження що такі люди бувають лиш у книжках.

Олекса Тихий – відомий радянський дисидент, публіцист та правозахисник, один з членів - засновників Української Гельсінкської групи, був педагогом за фахом та за покликанням. Життя Тихого склалося так, що значну його частину він провів за ґратами, а не в навчальній аудиторії. Як влучно зауважив його товариш - політв'язень Василь Овсієнко: «Це мав бути видатний педагог, але...замість кафедри він мав каторгу» Роздуми Олекси Тихого щодо проблем сучасної школи та шляхів її реформування, його подвижницька діяльність із захисту та популяризації української мови на Донеччині, безумовно, заслуговує на увагу педагогічної спільноти, чим і обумовлено актуальність цього дослідження.

Олекса Тихий вважав, що вчитель повинен бути в змозі викладати усі предмети за програмою середньої школи. Вимога в принципі розумна, але спробуй поставити її перед педагогічним колективом, як усі вимовлять обурення. Сам він був людиною сильною, обдарованню і зовсім не здатною до конфлікту. Не зважаючи на позитивну і конструктивну спрямованість його особистості, місця такому в системі радянської освіти не було. Уся його енергія спалювалась у протистоянні з офіційним фальшем, беззаконням і малокультурністю.

Як педагог наш земляк сформував свої погляди на величезному опрацьованому в Москві матеріалі: історія світової філософії, історія світової педагогічної думки, спадщина видатних

українських та російських письменників і вчених-філологів. Як обов'язкова норма для учнів було сприйняте висловлювання Рене Декарта: «Читання книги — це ніби розмова з найкращими людьми». Цей видатний учений вважав обов'язковим зв'язок виховання з навчанням різними мовами – спочатку рідною, потім латиною — як мови науки і культури того часу, ділив навчання дітей на 4 етапи. Після першої материнської школи в 7-12 років була школа рідної мови. У Ф. М. Достоевського і Л. М. Толстого О. Тихий теж відзначив їхнє переконання, що діти повинні вчитися рідною мовою. Однодумець Д. Багалія О. Потебня доповнював: вивчення іноземної мови (російської теж) слід починати не з другого класу, а з 5-го – 6-го, коли дитина оволодіє рідною мовою і в неї зформується артикуляційна база. Нелегко пережив О. І. Тихий долю К. Д. Ушинського, який вимагав від царського уряду дозволу на відкриття українських шкіл. Патріот був видворений із інституту благородних дівичь у Швейцарію за нововведення в навчанні.

О. Тихий був прихильником роботи з учнями і за межами класу. Йому це вдалося впродовж короткого часу в Олексієво-Дружківській школі. Від учнів при цьому вимагалось, щоб вони вдома підготували завдання з усіх предметів. Без сумніву, наодинці з учнями Олексій Іванович проводив патріотичне виховання багатьма засобами, зокрема організував посадку дерев на двох ярах. Більше того, він просив місцевий орган освіти надати йому можливість читати всі предмети від першого до останнього класу. Це прохання викликало переполох. О. Тихого перевели у вечірню школу з правом читати математику й фізику. Проте, в умовах комуністичного режиму педагогічна праця для нього стала неможливою.

У 1970-ті роки здобув розголосу метод М. Щетиніна. Але він не міг повністю ознайомитися з системою цього педагога. Напевне, він не сприйняв би відсутність програм навчання (навчалися учні різних класів одночасно). Усі школярі оволодівали фахом будівельника, бо власними руками побудували ціле містечко і перебували в ньому цілий рік. О. Тихий не міг би схвалити ізоляцію дітей від родичів, адже вони не отримували певної частки радості й життєвої енергії від спілкування з рідними. Листи Олексі з табору до дружини й сестер свідчать, що він великого значення надавав тому, як розвивалася дитина в сім'ї, а від тих, хто пішов до армії без вищої освіти, вимагав поєднувати службу із заочним навчанням.

Олекса знав із прочитаного в московських бібліотеках, що українці робили і зможуть надалі робити свій внесок у розвиток цивілізації. О. І. Тихий наголошує на доступності освіти для всіх і

вищої освіти «згідно із здібностями та уподобаннями молоді». А для цього, на його думку, навчання має бути безоплатним, з необхідними кабінетами, лабораторіями, спортзалами, клубами, із розвинутою художньою самодіяльністю і туризмом». Більше того, ще в часи коли не було **БМВ** у елітних студентів, наш земляк вважав, що закон має передбачати пільги та стипендії учням, студентам, аспірантам, а також забезпечувати їх відрядженнями в інші республіки та країни з метою «навчання чи вдосконалення знань».

Союзним республікам О. І. Тихий надавав значно більше прав, оскільки вони мали справу зі своїм народом, на своїй споконвічній землі. Кожна республіка сама визначає, які типи шкіл, промислово-технічних спеціальних та вищих навчальних закладів їй необхідні. На цьому рівні розробляють методи, форми й засоби навчання та виховання, складають програми, забезпечують підручниками, визначають заробітну плату для педагогів і технічних робітників. До компетенції місцевої влади входить створення переліку прав та обов'язків кожного фахівця з урахуванням його позашкільного навчання на педфакультетах, в університетах культури, у клубах, на спецсемінарах.

О. Тихий збагачує своїми принципами патріотичного виховання дітей та молоді, підносячи роль батьків у здійсненні такого завдання. Зокрема й вони мали вимагати високий рівень навчання та виховання, визначати, які напрямки професійного розвитку дітей забезпечувати: фізико-математичий, історико-літературний, літературно-мистецький та інші. Передбачалося використання фінансових внесків батьків на роботу найрізноманітніших гуртків: від навчання музики до радіотехніки й рукоділля. Рекомендувалося також «максимальне забезпечення потреб учнів у знаннях поза програмою».

На думку О. І. Тихого, вчені, письменники, митці мусять оволодівати кількома мовами, щоб знати здобутки своїх колег в інших регіонах, за кордоном. Від інтелігенції, особливо вчителів, Олекса вимагав: «ніде не соромитися говорити рідно мовою...», «щоб послідовно вкладали в душі дітей та їх батьків свідомість приналежності до української нації, розкривали культурні та мовні багатства народу, постійно доводили, що людина без патріотичних устремлінь, без свідомості праці на користь свого народу є віл, вартий лише того, щоб його запрягали в ярмо».

О. І. Тихий агітував за активне, емоційне сприйняття літературно-художніх творів і відкидав телебачення як пасивне споживання не завжди корисного продукту. Навіть у концтаборі наш

земляк постійно переймався проблемами освіти, пошуком шляху порятунку рідного народу.

Уся система поглядів і героїчна боротьба Олекси Тихого засвідчують його глибоку освіченість, професіоналізм і патріотичність. Його спадщина має стати здобутком Міністерства освіти й науки в незалежній Україні та втілюватися в житті.

Дослідження педагогічної діяльності та творчого доробку Олекси Тихого дозволило нам дійти висновку, що проблеми, які він порушував у своїх педагогічних та публіцистичних працях, міркування щодо їхнього вирішення зберігають свою актуальність і в наш час, а ім'я цієї мужньої людини, відданого своїй праці педагога, захисника української мови, по праву має увійти до історії педагогічної думки України ХХ століття.

Макарова Любов Михайлівна

к.п.н., доцент кафедри педагогіки та

управління освітою

ПВНЗ «Краматорський економіко-

гуманітарний інститут»

ВІДКРИВАЄМО ДЛЯ СЕБЕ ОЛЕКСУ ТИХОГО

Серед багатьох праць Олекси Тихого непомітно залишається його стаття «Про домашні завдання». Щодо її змісту та значення - кілька слів, кілька штрихів. Однак вчитаймося, і побачимо, який у ній закладено потенціал, як гучно окреслює педагог основні виховні та освітні завдання через призму домашніх завдань.

Свою статтю «Про домашні завдання (переклад з російської) Олекса Тихий датував 10 листопада 1975 року (Донецька область, м.Дружківка, п.в.Ал.-Дружківка, х. Іжівка, Тихий Олексій Іванович).

У педагогіці це був час систематизації і розвитку теорії і практики, виникнення нових напрямів, напрацювання навчально-розвивального потенціалу освітнього середовища, виокремлення передового педагогічного досвіду у навчанні і вихованні школярів. В той же час, декларувалася суб'єктність, що мала б підготувати дитину до освоєння діяльності та здатної до її творчого перетворення.

Олекса Тихий був не просто вчителем, що сумлінно виконував свої функціональні обов'язки. Він активно втручався у вирішення проблем, які вважав першочерговими. Це було сміливо, пружно,

настійно. Таке враження залишається після опрацювання його статті «Про домашні завдання». Ті письменники та науковці, які аналізували його доробок, називали О.Тихого «максималістом» (Євген Сверстюк, А. Малайчук та ін.). Однак до вирішення проблеми «домашніх завдань» О.Тихий підходить виважено, науково, не заангажовано, просто. Саме в змісті цього твору звучить ідея виховання людини, здатної бути стратегом своєї діяльності, ставити й коригувати свої цілі, усвідомлювати мотиви.

Якщо звернутись до історії вирішення проблеми домашніх завдань, то можна коротко сказати, що вонабула актуальною завжди, її намагалися вирішити педагоги від найдавніших часів до сьогодення. Навіть цього року ми стали свідками намагань Міністерства освіти і науки України нарешті розпочати вирішення проблеми перевантаження дітей у початковій школі. Та чи стануть ці акти доброї дії впливовими, адже навіть ті вчителі, які мають великий стаж роботи, давностостерігають на перших сторінках нових державних стандартів та відповідних програм твердження щодо їх спрощення, та цього ще ніхто не відчув.

Олекса Тихий, характеризуючи домашні завдання як невід'ємну частину навчального процесу,робив ті ж висновки, до чого прийшли науковці майже через п'ятдесят років: вони –«домашні завдання – це так звично, так начебто зрозуміло. А насправді що це таке? Продовження шкільних занять? – Можливо. Закріплення вивченого у школі? – Не заперечиш. Навички самостійної роботи? – Так, не виключено. З користю проведений вільний час? – Чомби і ні? Захисна міра проти нічого нероблення, байдюкування, балодців? – Так. Все правильно». [3]Зазначене не суперечить сучасній дидактиці початкової школи, викладеної на засадах особистісно-орієнтованої, діяльнісної освіти (О.Я.Савченко), де виконання домашніх завдань також передбачає: закріплення, поглиблення та розширеннязнань, умінь і навичок учнів, формування умінь самостійної праці, розвиток дослідницької і самостійної праці, цілеспрямовану підготовку учнів до активного сприйняття нового матеріалу[2]. Однак О.Тихий,відмежовуючись від офіційної педагогіки, досить аргументовано наводить «але» позитивному у домашній діяльності дитини: «І в той же час домашні завдання – це: сльози – не виходить по відповіді завдання, не запам'ятовується Ашшурбаніпал або Навуходоносор; прокляття – оскільки нецікаво і «навіщо воно мені»?; сумно, гірко – спить над підручником. Але ж примушують – повинен робити (абияк, спишу вправу, перепису завдання; перемалюю схему в сусіда і тому подібне. Хто не знає такого серед школярів? І то не

одиночних, а майже усіх. Знають учителі, батьки, керівники органів просвіти, науковці»[3].

Крім того, він сміливо називає низку негараздів у домашній самостійній роботі, які залишилися актуальними і на сьогодні (наведемо скорочено): «1. Далеко не усі діти мають відповідні умови для виконання домашніх завдань...» 2. «Все ж діти уміють працювати самостійно. Чому? І неоднаковий рівень дошкільної підготовки, і великі (40- 45 дітей) класи, комусь не дісталось належної уваги з боку батьків і учителів, і перевантаженість програм, невідповідність програмного матеріалу психічним і фізичним можливостям частини дітей і непедагогічний підхід до справ виховання батьків, і хвороби ... і інше.» 3. «Домашні завдання дають частині школярів, у тому числі добросовісних, можливість байдикувати на уроках з виправданням – «удомавивчу». 4. «Домашні завдання звільняють частину учителів від обов'язку докладати лапати тему – «удомавивчіть». А чизавжди і чи усі вивчать?» 5. «Домашні завдання позбавляють дитину можливості займатися улюбленою справою, а у кожної дитини є певні схильності до чогось, свої інтереси (напр., література, моделювання, музика, малювання (живопис), спорт, математика і тому подібне)». 6. «Багато батьків вірять у святість школи, в її непогрішність і забороняють будь-які заняття, окрім шкільних завдань, чим спотворюються, обідняються душі дітей». 7. «Кожен учитель прагне прищепити дітям любов до свого предмета. Це – навіть його обов'язок. І якщо вінабо вона особистою привабливістю, ерудицією, м'якістю і подібними своїми якостями досягає успіху, то за рахунок інших предметів. А його предмет може бути не основним або головним у майбутньому житті дитини»[3].

Такі міркування О.Тихий посилює аналізом праць К.Д.Ушинського, Л.М.Толстого, Б.Ф.Вульфсона. Він дискутує з тими авторами публікацій, хто висуває інші рекомендації школярам стосовно домашньої роботи, наполягає на збереженні принципу «не зашкодь дитині!».

Наголошуючи на невисокій педагогічній цінності домашніх завдань, Тихий-дидакт пропонує брати приклад з тих країн, у яких їх заборонено (Франція).

Дидактичну проблему домашніх завдань О.Тихий виводить на рівень соціальної, виховної, зауважуючи, до чого може призвести примус, невміння використати знання щодо фізичних, психологічних особливостей дитини.

Надзвичайно актуальним на сьогодні є його вислів

«Невідповідність навантаження у бік зменшення веде до байдкування й отупіння, а у бік збільшення – до втрати інтереса до навчання, невіри у свої сили. Сама природа дитини вимагає цікавої (обов'язково цікавої!) роботи, гри, пізнання, пошуків, постійної зайнятості. Діти не можуть нічого не робити»[3].

З усіх рядків віддзеркалюється небайдужість О.Тихого до шкільної освіти, бажання пояснити, сприяти перетворенню її ідей у життя, обґрунтувати систему цінностей, на які має орієнтуватись школа на сучасному етапі, змінюючи цілі навчання, ліквідуючи формалізм.

Таким ми відкриваємо для себе Олексу Тихого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі (Том II) Упорядкували Овсієнко В.В., Олійник М.В, Півень В.Ф., Фіалко Є.Б. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
2. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
3. Тихий Олекса. Наперехресті думок / Упорядник Огнева Людмила. – Донецьк : Музей "Смолоскип", 2013. – 438 с.

Проселкова Оксана Олександрівна

учитель української мови та літератури ЗОШ №11, I – III ступ.

м. Краматорськ

Жабер Наталія Миколаївна

учитель української мови та літератури ЗОШ №11, I – III ступ.

м. Краматорськ

УЧИТЕЛЬ І УЧЕНЬ

Мова йтиме про двох достойників – вчителя ЗОШ №14 с. Олексієво-Дружківка що на Донеччині Миколу Яновича Янка та його учня Олексія Тихого. Це – спроба торкнутися феномену спадковості базових морально-етичних і національно-культурних вартостей – від учителя до учня. Одним із провідних завдань – наведення аргументів на підтвердження думки про те, що «від здорової гілки й пагони такі самі» (народна мудрість).

Актуальність проблеми виховання національно свідомого громадянина сьогодні є самоочевидною. А наукова новизна – в тому, що до нас ніхто не розглядав з компаративного погляду зазначених осіб.

Учитель: Янко Микола Тимофійович (18.05.1912 – 14.05.2011), український географ, педагог, краєзнавець, лексикограф, Дійсний член Географічного товариства України, канд. педагогічних наук, Почесний громадянин Дружківки.

Під час Другої світової війни співпрацював із українською партизанкою, допомагаючи визволяти з німецького полону наших військовополонених. У 1930-х роках став першим дослідником скам'янілих араукарій поблизу Олексієво-Дружківки [2].

Учень – Олексій Іванович Тихий (27.01.1927 – 06.05.1984), талановитий педагог, публіцист, правозахисник, член-засновник Української Гельсінкської групи. Загинув як політ'язень у таборі особливого режиму в Пермській області. Перепохований 1989 року на Байковому цвинтарі м. Києва.

За свідченнями тих, хто їх знав особисто, ці люди мали чимало спільного: 1) надійність (на них можна було покластися: сказали – зробили); 2) чесність, правдивість (у взаєминах із іншими ніколи не мали прихованих намірів); 3) порядність, безкорисливість (зазіхання на чуже для них – не припустима річ); 4) екзогенне спрямування особистості (природне прагнення діяти на благо суспільства, мало дбаючи про власний інтерес); 5) національна й громадянська свідомість (духовні й морально-етичні вартості – наш дух, мова, історична пам'ять, мораль, етика, мистецтво, наука тощо – понад усе).

Коли Миколі Янку у 1943 році у звільненій Олексієво-Дружківці начальником польового військомату було поставлено неймовірно важке завдання – за три дні відновити заняття у школі, то він, попри об'єктивні труднощі це зробив: «Через три дні, – згадує він, – діти вже сиділи на уроках, слухали своїх вчителів...» [1, 121]. Отже, слово й діло у М.Янка були як одне. Усвідомивши, що дослідження закам'янілих дерев як унікальної пам'ятки природи в районі рідного села можуть стати внеском у скарбницю вітчизняної науки, він завзято взявся за цю справу не чекаючи, поки це зробить хтось інший. І вже у процесі вивчення набував необхідних дослідницьких навичок. Позиція «моя хата скраю», «хай хтось, а не я...» – це не про Миколу Янка.

І ось що старий вчитель пише про свого учня: «Ровесники-однокласники поважали Олексу за його порядність, скромність, за широку вже тоді ерудицію, за його доброзичливість, успіхи в навчанні та, може й за зовнішню привабливість» [1, 123]. Колишній учень

навідував свого вчителя, часом приносив якісь народні ліки... «Від нього я довідався, що після відбуття ув'язнення вчителювати йому заборонено... Мені, старому вчителю, важко було слухати свого обдарованого учня, та ще з університетською освітою, таке його повідомлення. А чим я міг йому допомогти?...» [1, 124 – 125]. Яке ж місце посідав Олекса Тихий у житті свого вчителя? «...Я іноді думаю, – пише Микола Янко, – десь на просторах Донеччини, завіяних вітром хутірцях і слободах, десь у загублених мальовничих лісах і гаях, оздоблених природною красою, а чи високо в Карпатських горах, у хатинках горян, розкиданих по полонинах, чи над стрімкими гірськими урвищами, дарують матері України нашому народові талановитих юнаків і дівчат, сміливих, які згодом стають відомими далеко від своєї рідної батьківської садиби. Саме із таких людей був і Олекса Тихий» [1, 123].

Зі спогадів про вчителя і учня висновується думка про наявність схожих рис характеру, схильностей, уподобань, прагнень: обидва *любили життя і людей* в ньому. Любов (на відміну від ненависті) – Alfa і Omega буття в цілому. Загальновідомий інтерес Олекси Тихого до нових знань, захоплення процесом їх засвоєння, що йде від внутрішньої потреби його Над-Я в прагненні пізнати предмет Любові, орієнтація на загальноосвітіві морально-етичні вартості й суворе їх дотримання...

Яке ж джерело мотиваційних чинників цього захоплення? Зробимо припущення: 1) морально-етична позиція батьків, рідні, їхній світогляд та відповідна вчинковість; 2) педагогічний вплив вчителів (у тому числі й М.Т. Янка), школи, технікумів, викладачів та науковців ВНЗ на формування його світогляду; 3) досвід обміну думками з людьми дисидентського кола або близьких до нього; 4) особиста риса – не брати нічого на віру, а до всього доходити власним розумом; 5) високий ступінь самодисципліни внаслідок усвідомлення жорсткості механізмів радянського апарату влади; 6) умови політув'язнення, за яких взаємопідтримка, дотримання загальнолюдських норм етичної поведінки, солідаризація з учасниками акцій протесту тощо; 7) орієнтація на європейські правові стандарти, усвідомлення цього як передумови подальшого розвитку України як органічної частки Європи і світу; 8) плекання «внутрішнього цензора», що контролює дотримання одного з провідних морально-етичних принципів, утілених в імператив народної мудрості – «Брехнею світ не перейдеш. А спробуєш, то, певно що, – спіткнешся»; тобто, скрізь і всюди слід говорити лише правду. Можливо, це далеко не повний перелік гіпотетичних мотиваційних формо- і змістотворчих чинників яскравої

й неповторної особистості Олекси Тихого... Наступні дослідники, поза сумнівом, його доповнять і розширять. Та й наведеного, як на нашу думку, досить щоб усвідомити багатство і складність процесу формування особистості видатного діяча правозахисного руху, носія високих етичних ідеалів, безкомпромісного правдолюбця, педагога й мислителя, яким був і залишається для нас Олекса Тихий.

І не важливо, що народився він не в столиці, а на невеличкому хуторі Їжівка («кілометрів за чотири від селища Олексієво-Дружківка») [1, 122]. А, може, це ще один позитивний чинник творення його особистості – не столичне велелюддя з карколомною мішаниною добра і зла, а чиста і правдива природа степового краю – зі шляхетно-відчайдушною козаччиною й слобідською працьовитістю, чесністю й відкритістю, породженими нашими ландшафтними просторами... І не випадково й нас на ці роздуми наштовхнули спогади старого вчителя Миколи Тимофійовича Янка про свого улюбленого учня, бо й сам він залишив по собі добру славу мудрого й шляхетного педагога – «добро породжує добро».

Хочеться вірити в те, що нічого вартісного, залишеного нам цими двома особистостями, не пропаде, не залежить у поросі забуття. От, наприклад, відомо, що, готуючи видання «Легенди і міфи Донеччини», мовознавець і культуролог Володимир Півень займається художньо-образною і стилістичною інтерпретацією зібраного Миколою Тимофійовичем Янком фольклорного матеріалу, який увійде до яскравого подарункового видання, з якого тисячі наших земляків довідаються про міфологізовану давнину Дикого Степу. А група вчених Краматорського економіко-гуманітарного інституту разом із Дружківською міською радою готується до Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Олекси Тихого, яка ставить завданням якомога глибше дослідити життєвий шлях нашого крайнина-героя.

Отже, маємо постаті, гідні наслідування на часи прийдешні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Янко Микола. Хлопчина з Їжецького хутора // Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
2. [Вікіпедія](https://uk.wikipedia.org/wiki/) <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Сташкевич Ольга Юріївна

вчитель української мови та

літератури ЗОШ № 11

м. Краматорськ

Щербина Олена Станіславівна

вчитель української мови та

літератури ЗОШ № 11

м. Краматорськ

ДУМКИ ОЛЕКСИ ТИХОГО ПРО ВИХОВАННЯ І КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ

Сьогодні є чимало авторів, що декларують: «Олекса Тихий – геніальний педагог», але при цьому не обтяжують себе аргументами і фактами на підтвердження істинності задекларованої тези.

Мета цього дослідження – зробити спробу аргументованого доведення правдивості вищезазначеного.

По текстах його дописів то тут, то там розкидані роздуми-міркування про необхідність законодавчого закріплення прав дитини. Він як законослухняний громадянин був переконаний у шкідливості правової анархії з цього питання.

Поза всяким сумнівом, ще зі студентських років він знав зміст двох документів міжнародного значення – Женевської декларації прав дитини (1924) та Декларації прав дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю (1959). Однак він не мав можливості ознайомитись з Конвенцією про права дитини, що була прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року (помер 1984 року).

Та все ж у нас є можливість методом зіставлення і порівняння створити матеріал, зміст якого доведе, що наш знаменитий земляк ще задовго до з'явлення цього документу переймався подібними проблемами, висловлював схожі думки, робив зауваги до «Загальних положень Проекту Основ законодавства Союзу РСР, союзних республік про народну освіту» й відкрито надсилав їх завідувачу адміністративним відділом ЦК КПУ.

У статті «Думки про виховання» Олекса Тихий пише: «... всім відомі традиції турботи про майбутню матір і дитину, надається медична і матеріальна допомога, охорона здоров'я майбутньої матері, як то заборонені нічні зміни, робота в загазованих приміщеннях, надурочні роботи і т.п.

Виховання дитини в утробний період полягає найперше в

психічній урівноваженості матері, в достатньому забезпеченні її організму в якісному харчуванні з достатньою кількістю вітамінів, у розумному фізичному та розумовому навантаженні, у вивченні принципів, методів, способів, форм догляду, годування та виховання майбутньої дитини» [3, 25]. Порівняймо наведений вислів із текстом статті 24 Конвенції: «1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я» [3, 67].

Будучи переконаним, що однієї медичної допомоги матері замало, Олекса Тихий зауважує: «Майбутні матері, як мені думається, забезпечені в достатній мірі тільки медичною допомогою. Що ж до лекцій, серйозних і популярних книг та брошур, розрахованих на різний рівень підготовленості матерів, мало. Радіо- і телепередач ще менше. Тому після народження дитини починаються сварки, суперечки, взаємні звинувачення, знервованість та безпорадність матері, а за нею хворобливість, нервозність, ненормальний розвиток дитини. І це біда не лише забутого села, а й великого цивілізованого міста» [3, 26]. А от про що йдеться у Конвенції з цього ж приводу: у Статті 18, пункті 2 читаємо: «З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ» [3, 63]. Під «належною допомогою», певно слід розуміти не лише медичну допомогу, а й навчально-просвітницьку.

Зрозуміло, для належного виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини, треба мати пристойне житло. З цього приводу Олекса Тихий пише: «Чи всі можуть забезпечити належні умови життя? На жаль, ні.

У містах молоде подружжя часто роками чекає на квартиру і перебуває у скучених помешканнях, де день і ніч не гаситься світло, стоїть постійний шум і безперервні сварки. Що ж робити в такому випадку? Найкраще покинути «цивілізоване» місто і поселитися в селі, де добре чи зле прожили ваші батьки, діди та прадіди, де вам все знайоме, де не треба годинами простоювати в чергах, бігати за дефіцитними речами чи продуктами харчування» [3, 27]. А в ст.3 Конвенції пишеться: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами,

адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» [3, 57]. До «інтересів дитини», поза сумнівом, відноситься й ті побутові умови, в яких їй доводиться зростати.

Окрім проблеми побутових умов є й інші, як-от проблема доступності освіти для дитини, підлітка, юнака чи юнки... У Зауваженнях до «Загальних положень...» (Стаття 2) Олекса Тихий вимагає: «б) максимальне забезпечення потреб суспільства в ідейних спеціалістах, здатних забезпечити культурний, моральний, науково-технічний прогрес свого народу... Стаття 3. Забезпечити: а) доступність освіти для кожної людини віком до 17 (18) літ; б) доступність вищої освіти згідно здібностей та уподобань молоді; в) безплатність навчання...» [3, 13]. Стаття 17 Конвенції: «Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації із різних національних і міжнародних джерел...» [3, 62]. Мається на увазі: цю інформацію забезпечують спеціалісти високої кваліфікації.

Василь Симоненко свого часу сказав: «Не можна любити народів чужих, / коли ти не любиш Україну». Так само Олекса Тихий приділяв неабиякої уваги прищеплення учням любові до своєї рідної країни, людей, її природи тощо. «Люблю свою Донеччину, – писав він у статті «Думки про рідний Донецький край», – її степи, байраки, лісосууги, терикони. Люблю і людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт» [1, 37]. А ось ще: Михайло Горинь згадує про учителя Тихого: «...він міг узяти із собою групу кращих школярів і майнути з ними на два-три дні серед чверті, робочого тижня, поставивши перед ними завдання заздалегідь вивчити матеріал, який вони пропустять. Він ретельно перевіряв умови договору, утрясав ділові питання з адміністрацією школи і зі своїми юними ентузіастами відправлявся в мандрівку. Після першої вилазки школа гула від захоплення і обговорень. Число бажаючих зросло дуже швидко» [2, 53].

Як бачимо, Олексі Тихому була властива прониклива далекоглядність, комплексне бачення проблем матері й дитини, створення сприятливих умов для молодих батьків, а відповідно й – дитини, підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, безкоштовності навчання не лише в школах, а й ВНЗ, тісного пов'язання теоретичних знань і відомостей із практикою життя, любові й бережливого ставлення до навколишньої природи тощо.

Збіг же думок нашого країнина зі змістом вітчизняних і міжнародних документів свідчить про те, що українська педагогічна

наука навіть за часів радянського тоталітаризму в особі кращих її фахівців, яким і був Олекса Тихий, була і залишається на рівні вищих досягнень педагогіки й справи виховання нового покоління незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.
2. Тихий Олекса: у спогадах, роздумах, літературі. Т.2 / упоряд. В.В.Овсієнко, М.В.Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б.Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 368 с.
3. Тихий Олекса. Думки про виховання / вступне слово канд. філолог. наук Ф.Д. Пустової / Олекса Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2011 – 84 с.

Строчук Світлана Віталіївна

*учитель української мови і літератури
Дружківська загальноосвітня школа № 12
м. Дружківка*

СПРАВЖНИЙ ПАТРІОТ З ДОНБАСУ

Патріотизм – це не любов до ідеї, а любов до вітчизни.

В. Распутін

Донбас в очах українця, який народився в цьому регіоні, постає інакше ніж його сприймають в інших кутках України. Донбас в очах українця – «східняка» – це бажання, це погляд, спрямований у майбутнє. Як сказано у Біблії: «любов всьому вірить і ніколи не перестає». Так і свідомий українець Донбасу ніколи не перестає вірити в українськість та українське майбутнє своєї рідної землі. Навіть тоді, коли інший скаже – «абсурдно».

Яке ж бажання справжнього українця зі Сходу??? Й у тому, щоб колись у майбутньому увесь Донбас, включаючи зрусіфіковані міста, у побуті заговорив українською; однак, не це головне. Бажання полягає насамперед у тім, щоб більшість людей у регіоні полюбили свою землю – Україну, і захотіли її розвивати.

Донбас в очах українця зі Сходу – це його рідна земля, його

чарівний Донецький край, без якого він не зможе жити, це початок його України. Як любов до Батьківщини починається з любові до матері, так само вона витікає з любові до малої Батьківщини.

Бути справжнім українцем зі Сходу означає майже завжди і майже крізь бути готовим здобувати право бути українцем, бути людиною.

Саме таким був уродженець хутора Їжевки на Донбасі Олекса Тихий. На мій погляд, він був особливо знаковою постаттю для історії українського Донбасу і України в цілому. Хто ж такий цей патріот з Донеччини???

Олекса (Олексій Іванович) Тихий –український дисидент, правозахисник, педагог, мовознавець, член-засновник Української гельсінської групи. Виступав на захист української мови. Народився 27 січня 1927р. на хуторі Їжевка біля м.Дружківки (Донецька обл.). Закінчив Московський державний університет. Працював викладачем у школах Донецької області.

У лютому 1957 р. заарештований і в квітні того ж року засуджений за «антирадянську діяльність» на 7 років позбавлення волі і 5 років позбавлення громадянських прав. Приводом для засудження послужили лист до Верховної Ради УРСР та стаття в газету, в яких Тихий засуджував введення радянських військ в Угорщину та критикував радянську виборчу систему.Вийшовши на волю в 1964 р., О.І.Тихий працював кочегаром, пожежним і т.п. Викладацька робота була йому заборонена.У вересні 1976р. разом з десятьма членами-засновниками підписав Меморандум Української Гельсінкської Групи, яка виступила на захист прав людини в Україні.

У січні 1977р. був знову заарештований і 1 липня того ж року рішенням суду, який відбувся в м. Дружківці («процес по справі Руденка-Тихого»), засуджений по ст.62 КК УРСР («антирадянська агітація та пропаганда») на максимальний строк — 10 років позбавлення волі та 5 років заслання з відбуванням покарання в колонії особливого режиму. Суд визнав Тихого «виключно небезпечним рецидивістом».

На захист Тихого виступили визначні правозахисники Петро Григоренко, Андрій Сахаров, Левко Лук'яненко, Олександр Подрабінек та інші.

Ув'язнення відбував в концтаборах Мордовії та Пермської області. Приймав активну участь в правозахисних діях ув'язнених. Помер у в'язничнійлікарні 6 травня 1984р.

19 листопада 1989 р. його прах перепохований на Байковому кладовищі в Києві поряд з прахом Василя Стуса та Юрія Литвина [1, 136 -158].

Для чого він жив??? Ось уривки зі статті Олексі Тихого «Думки про рідний край» написаної наприкінці 1972 року [3,416]. О. Тихий надіслав її тодішньому Голові Президії Верховної Ради Української РСР І.С. Грушецькому. «Я уродженець і мешканець Донеччини. Маю 46 років від народження. Вчився в радянських школах, закінчив філософський факультет Московського університету ім.Ломоносова. Викладав у школі, сидів у тюрмах і таборах, працював на заводі. Зараз працюю слюсарем-монтажником 4-го розряду.

Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живеє людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя.

Хто я? Для чого я? Який я? Ціпитання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них.

Сьогодні думаю:

1) Я – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити та споживати матеріальні блага. Я громадянин СРСР, і як «советский человек», і, передусім, як українець, я – «громадянин світу», не як безбатченко-космополіт, а як українець.

Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт. Любив завжди, люблю і сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови...

2) Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносила його культура, щоб голос мого народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, прокат, машини, пшеницю, мололо та яйця. Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських письменників, українських композиторів та акторів.

3) Я, очевидно, поганий патріот, слабодуха людина, бо, бачачи кривди рідного народу, примітивізм життя людей, усвідомлюю чи гіркі

наслідки сучасного навчання й виховання дітей, випадання з кола культурного розвитку мільйонів моїх одноплемінців, задовольняюся ситістю, маніловськими мріями, крихтами культури тільки для себе. І не маю ні мужності, ні волі активно боротися за розквіт національної культури на Донеччині, за прийдешнє.

Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині.

Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки для натоптування черева, байдужий, як колода, до долісвого народу, його культури, мови.

І чи не злочином годилося б кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Аджетакумасовуасиміляцію не можнаназватиінакше, як тільки інтелектуальним геноцидом.(...)

Я – інтернаціоналіст за переконанням, зичу свободи, національної незалежності, матеріального добробуту та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всім іншим. На земній кулі не повинне бути голодних, колоніальних, відсталих та малих народів. Хай кожний народ живе на своїй землі, хай творить в міру своїх можливостей культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу. Хочу, щоб і український народ, зокрема його частка – донбасівці, вносив свою лепту в скарбницю світової культури...

У світі є кінець всьому, але немає кінця спогадам. Спогади людей, які близько знали Олексу Тихого, мають неоціненну вартість. Неможливо відтворити правдиву історію про людину не беручи до уваги цих згадувань...

Колишній вчитель Олекси (потім вчений - географ) микола Янко зауважив: *« Тихий – це не рядовий вчитель, що освітлює шлях до науки своїм вихованцям. Тихий – це відсвіт нашого народу, сміливий борець за його долю та культуру.»*

Ще один освітянин – учитель Ярослав Гомза додає : *« Він був високого зросту, стрункий, міцної статури, з проникливим поглядом очей і вольовими рисами обличчя, ледь усміхнений . а розмовляв не квапливо , розмірено»*

Є люди , які знали Тихого живуть і нині в Дружківці. Ніна Дятленко, пенсіонерка пригадує: *« З кінця 1969 року по 1973 рік я працювала майстром нічного відділення Кіндратівського шамотного заводу « Червона зірка». Якийсь час пальчиком кільцевої печі моїй*

зміни був О. І. Тихий. З самого початку Олекса привернув до себе увагу оточуючих. З ним було цікаво розмовляти на будь – яку тему – з історії, філософії, музики, мистецтва. Розмовляв наш палецьник тільки українською мовою, виправляв наші помилки, говорив про чистоту рідної мови...»

Олеса Тихий не зрадив свій край. Він зрісся з донецькою землею серцем, він поніс шляхами життя невгасиму любов до неї. І в часи скрути, і в часи радощів душею він був завжди поряд зі своєю Донеччиною. Час усе змінює, та не можна змінити ставлення людини до рідкого краю. Підсвідомо це розуміє кожен з нас. І переповнює серце гордість за те, що є на карті й у наших душах Донбас, щедра, щира Батьківщина, вічна любов, вічна земля. Так і хочеться сказати словами справжнього патріота з Донбасу: «Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт...»

ЛІТЕРАТУРА

1. Журнал «Донбас», ч. 1, 1991., с. 136 -158.
2. Нариси про видатних людей Донбасу.- Д. :«Східний видавничий дім»,2011р.,с 141-142
3. Олекса Тихий «Думки про рідний край», том 1.Д.: «Донеччина»,2012р., с.416
4. «Хто ж такий Олекса Тихий?» Статті, роздуми, спогади. м. Дружківка, 2008р.

Суровцева Раїса Федосіївна

*к.п.н., професор кафедри педагогіки
та управління освітою*

*ПВНЗ «Краматорський економіко-
гуманітарний інститут»*

ДО ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ДОНБАСЬКОМУ РЕГІОНІ ЗА ТВОРЧОЮ СПАДЩИНОЮ ОЛЕКСИ ТИХОГО

На сучасному етапі розвитку держави великого значення набувають проблеми відродження і розвитку національного виховання. Важко визначити, що таке національна ідея взагалі, бо її можна розуміти як зберігання материнської мови, обрядових звичаїв для окремої людини, родини чи громади, які проживають за межами

рідного етносу. Але можна з'ясувати, що таке національна ідея для конкретного народу, який має свою мову, культурні й духовні традиції, пам'ять про своє минуле. Характерні риси ментальності, економічні інтереси, територію, своєрідні способи добування засобів до життя.

Національна ідея сполучає в собі визначальні ознаки народу і вимагає від нього для їхньої оборони та розвитку створення власної, ні від кого незалежної державної організації.

Тому національна ідея - це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату.

В Україні ідея національного виховання утверджувалася зусиллями не одного покоління громадських культурно-освітніх діячів.

Відомий американський соціолог Роберт Мертон якось зауважив, що рух ідей не можна збагнути не приділяючи уваги оточенню, в якому ці ідеї виникають і функціонують.

Отже, для успішного розв'язання даної проблеми є необхідним з'ясування педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності окремих видатних діячів.

Виразником ідеї національного виховання на Донбасі в 50-70-х роках минулого століття був талановитий педагог, публіцист, філософ, мужній патріот, правозахисник, член-засновник української Гельсінської групи Олекса Тихий.

Головною тезою з питання ідеї національного виховання Олекси було те, що він вважав «не хлібом єдиним живе людина», що «сєнс життя полягає у творенні добра людям». У піднесенні матеріального та культурного рівня, у пошуках істини. У боротьбі за справедливість та національну гордість. У громадській відповідальності за все, що відбувається навколо.

Свої роздуми автор яскраво втілює у статті «Думи про рідний Донецький край», які і нині є актуальними й так необхідними нам, громадянам донбаського регіону, а особливо науковцям і педагогам

Слушним є його вислів; «...я громадянин світу не як безбатченко-космополіт, а як українець. Я-клітина вічно живого українського народу»

До ідеї національного виховання в Донбаському регіоні О.Тихий завжди був не байдужим, бо з надмірною любов'ю ставився до його природи, невтомних працівників землі, заводів, фабрик, шахт. Сам автор запевняє: «Любив завжди, люблю сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до

національної культури і навіть до рідної мови . Я для того, щоб жив мій народ, щоб підносились культура. Я для того, щоб мої земляки - донбасівці давали не лише вугілля, сталь, прокат, машини, пшеницю, молоко та яйця. Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки вболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних вчителів, інженерів, лікарів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів, письменників, українських композиторів та акторів» [4, 175].

Основою патріотизму, однією з основних ознак нації, вважав талановитий педагог і філософ, рідну мову-найдорожчий скарб інтелекту.

Про долю рідної, української мови та культури на Донеччині О. Тихий писав у багатьох статтях та наробках. Особливо ці питання порушувалися автором у творах «Роздуми про українську культуру в Донецькій області», «Думи про рідний Донецький край», «Лист Голові Президії Верховної ради УРСР І.С. Грушецькому» та інших. Автор запевняє, що донбасівці стали байдужими до рідної мови та культури в результаті запрограмованого згори перемішування людей різних національностей, через знищення та направлення значної частини української інтелігенції під час культу Сталіна далеко від України, заслання на Донеччину із різних республік. А також у результаті «безликоності» та «безхребетності» спеціалістів - українців, що залишилися на батьківщині. У той же час Олекса Тихий вірив, що в мільйонів людей повинна пробудитися цікавість, розуміння, а потім і свідомо праця на ниві піднесення рідної культури, почуття людської гідності, національної гордості « Я вірю, що така свідомість неминуче прийде на мою Донеччину»

Неодноразово і цілком упевнено О.Тихий підкреслював, що основою культури будь-якого народу є його рідна мова, але «Багата, колоритна, милозвучна, мелодійна українська мова, яку народ проніс через віки поневірянь, принижень, декретованих знищень, зневаг, на Донеччині служить зараз лише незначному відсоткові людей і тільки для хатнього вжитку [4, 145].

Справжній патріот навіть коли він не живе на своїй землі, служить своєму народові, боліє його болями, зичить йому безсмертя і в міру сил та можливостей працює для нього. Тільки жалюгідним покидькам байдуже де жити, кому служити. Вони за гроші готові продати і рідну неньку [4, 149].

Автор вболівав з приводу того, що народ, який має всіма визначену тисячолітню історію та культуру, забув свою мову. На Донеччині всі вищі навчальні заклади російськомовні, а, як вважає О.

Тихий, російськомовні спеціалісти вбивають інтерес до рідної мови в тих, кого обслуговують і навчають. А у такий спосіб через російськомовність спеціалістів та керівників у більшості людей складається враження нижчості рідної мови, з'являється прагнення користуватися «вищою» російською. І, як наслідок, на Донбасі народжується суржик, який дехто схильний називати «донбаською мовою». Олекса Тихий різко засуджує таке мовлення, вважаючи, що «механічна суміш двох цілком сформованих і розвинених мов не може довго жити, а носії суржику – ті, хто ним користуються, були, є і будуть смішними як у очах українця так і в очах росіянина [4, 148].

Враховуючи сьогодення хотілося б нагадати громадянам Донбасу передбачення і застереження Олекси: «Донеччина - це одна шоста населення всієї України. Її культурний та національний розвиток може послужити або гарним прикладом для всієї України вразі її нормального розвитку, або ганебним, холероподібним шляхом байдужості до національної культури та мови. І в другому випадку ганьба та прокляття впадуть на голови кожного з нас, донбасівців, хто бачив, усвідомлював насування загибелі і мовчав, хто в угоду череву забув якого він роду – племені, зрадив свій народ, з чужих рук брав отруйну зброю асиміляції та допомагав нищити українську мову, культуру, традиції, обряди. Зараз проявляється дивовижна, навіть можна сказати злочинна байдужість у питаннях мови та культури. Саме в тій царині людських взаємовідносин, куди віками було направлено вістря ганебної моралі польської шляхти та католицької церкви, російського царизму[4, 149].

На нашу думку, надзвичайно цінними ідеї національного виховання, висвітлені у вищезазначених роботах педагога, філософа, правозахисника.

Замість висновку наведемо роздум автора «національне питання на Донеччині, на нашу думку, не розв'язано і розв'язано буде лише тоді, коли кожен українець буде свідомий того, що належить до свого народу, йому служити, для нього живе, за нього бореться. Коли кожен чужинець поставить перед собою запитання: «Хто він?» «Для чого він на Донецькій землі? Колоніст? Заробітчанин? Емігрант? Незамінний бажаний спеціаліст чи нахлібник-дармоїд на шиї братнього народу? Коли кожний зайда, що прийшов непрошений на чужу землю, буде поважати український народ...» [4, 157].

ЛІТЕРАТУРА

1.Ващенко Г. Виховання волі і характеру / Г. Ващенко. - Полтава. 1994. – 57 с.

2. Виниченко В. Відродження нації / В. Виниченко. – К. : 1999. – 164 с.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О. Вишневський. – Львів. 1996. – 345 с.
4. Тихий Олекса. Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В.В. Овсієнко, М.В. Олійник, В.Ф. Півень, Є.Б. Фіалко. / Олекса Тихий. – Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.; 24 с. іл.

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КРАМАТОРСЬКИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ»

«ОЛЕКСА ТИХИЙ – ВЧОРА І СЬОГОДНІ»

Всеукраїнська науково-практична конференція «ОЛЕКСА ТИХИЙ – ВЧОРА І СЬОГОДНІ», присвячена 90-річчю від дня народження правозахисника, філософа, педагога і громадського діяча Олекси Тихого 24 – 25 листопада 2016 р. // Ред. кол.: Півень В.Ф. (відп. ред.) та ін. – Краматорськ : Краматорський економіко-гуманітарний інститут, 2016. – 208с.

Головний редактор – В.Ф.Півень
Комп'ютерна верстка – О.В. Постернак

Автори несуть повну відповідальність за зміст і повноту викладу матеріалу, що публікується

Адреса редакційної колегії:
Краматорський економіко-гуманітарний інститут

Формат 84x108/32 Папір офсетний
Тираж ___ прим.